

Kielen variaatiota eteläpohjalaisten ensimmäisen polven siirtolaisnaisten kirjeissä

Anniina Ylinen
Syventävien opintojen tutkielma
Suomen kielen ja suomalais-ugrilaisten kielten
ja kulttuurien maisteriohjelma
Humanistinen tiedekunta
Helsingin yliopisto
Helmikuu 2020

Tiedekunta – Fakultet – Faculty Humanistinen tiedekunta		Koulutusohjelma – Utbildningsprogram – Degree Programme Suomen kielen ja suomalais-ugrilaisten kielten ja kulttuurien maisteriohjelma	
Opintosuunta – Studieriktning – Study Track Suomen kieli			
Tekijä – Författare – Author Anniina Ylinen			
Työn nimi – Arbetets titel – Title Kielen variaatiota eteläpohjalaisten ensimmäisen polven siirtolaisnaisten kirjeissä			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu	Aika – Datum – Month and year Helmikuu 2020	Sivumäärä– Sidoantal – Number of pages 77 s. + 2 liitettä	
Tiivistelmä – Referat – Abstract <p>Tutkielmassa tarkastellaan neljän eteläpohjalaisen, maaseudulta lähtöisin olevan naisen Amerikasta Suomeen lähettämiä siirtolaiskirjeitä 1920-luvulta 1950-luvulle. Tavoitteena on hahmottaa, millaista kielellistä variaatiota kirjeissä esiintyy sekä miten englannin kielen vaikutus on teksteissä havaittavissa. Tutkimus on jatkumoa 1800-luvun itseoppineiden kirjoittajien tekstien tutkimukselle. Niukasti koulutusta saaneiden naiskirjoittajien tekstien tutkiminen laajentaa kuvaa Suomen kirjallistumisprosessista, sillä naisten tuottamia tekstejä on tutkittu vasta vähän. Siirtolaiskirjeet tarjoavat mahdollisuuden tarkastella kielen variaatiota kouluttamattomien tai vain vähän koulutusta saaneiden henkilöiden teksteissä, jotka ovat syntyneet ympäristössä, jonka valtakieli on jokin muu kuin kirjoittajan äidinkieli.</p> <p>Tutkimuksen teoreettisena taustana on historiallinen sosiolingvistiikka sekä kirje- ja murretutkimus. Aineisto on peräisin Siirtolaisuusinstituutin digitoidusta kirjekokoelmasta, ja se koostuu 51 kirjeestä. Tutkimuksessa hyödynnetään kvantitatiivista ja kvalitatiivista analyysiä. Tavoitteena on kuvata kirjoittajien kielellisiä profiileja, jotka kertovat heidän kirjallisista valinnoistaan ja kielellisistä resursseistaan kirjoittajina. Saatuja tuloksia vertaillaan aiempaan, mieskirjoittajien tekstejä käsittelevään tutkimukseen.</p> <p>Tutkimuksessa havaitaan, että kirjoittajilla on yksilölliset kielelliset profiilinsa: yhden tutkittavan tekstit ovat vahvasti murteellisia, toisen teksteissä ilmenee selkeä pyrkimys standardikielen mukaisiin muotoihin, ja loput kaksi asettuvat näiden välimaastoon. Analyysiin valituista kielenpiirteistä kirjakielisimpänä aineistossa näyttäytyy kirjakielen <i>d</i> ja murteellisimpana inessiivin pääte. Enemmän hajontaa aiheuttavat kirjakielen <i>ts:n</i> vastineet, allatiivin pääte sekä jälkitavun <i>eA-</i> ja <i>OA-</i>yhtymät. Tulokset ovat osittain yhteneväiset ja osittain eriävät aiemman, mieskirjoittajien tekstejä koskevan tutkimuksen kanssa. Kielenulkoiset taustatekijät kuten ikä eivät juurikaan näytä korreloivan kirjoittajien kielellisten valintojen kanssa.</p> <p>Englannin kielen vaikutus tutkittavien kirjeiden kieleen on verrattain vähäistä ja ilmenee pääasiassa suomen kieleen mukautettuina lainasanoina. Tämä on linjassa aiempien amerikkalais-suomen tutkimustulosten kanssa. Aineistossa esiintyy eniten työhön, ruokatalouteen ja mitta-yksiköihin liittyviä lainasanoja.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords historiallinen sosiolingvistiikka, variaationtutkimus, dialektologia, kirjeet, Etelä-Pohjanmaan murre, naiskirjoittajat, amerikansuomi, lainasanat			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Helsingin yliopiston Keskustakampuksen kirjasto			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

Sisällys

1 JOHDANTO.....	2
1.1 Suomen kirjallistuminen ja itseoppineet kirjoittajat.....	3
1.2 Ensimmäisen polven amerikansiirtolaisuus ja amerikansuomi	5
2 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT.....	8
2.1 Sosiolingvistinen variaationtutkimus	8
2.2 Historiallinen kirjetutkimus ja siirtolaiskirjeet	13
2.3 Etelä-Pohjanmaan murre	16
2.4 Tutkittavat.....	18
2.4.1 Helmi Hiili	18
2.4.2 Liisa Koskinen	19
2.4.3 Hilma Hill	20
2.4.4 Lempi Kangas	21
3 KIELELLISET PROFIILIT	22
3.1 Helmi Hiili.....	23
3.1.1 Yleisiä huomioita kirjeistä	23
3.1.2 Kirjakielen <i>d:n</i> vastineet	24
3.1.3 Inessiivin päätteet.....	26
3.1.4 Allatiivin päätteet.....	27
3.1.5 Kirjakielen <i>ts:n</i> vastineet.....	28
3.1.6 Jälkitavun <i>eA-</i> ja <i>OA-</i> yhtymät.....	28
3.1.7 Muita murrepiirteitä	30
3.1.8 Lainasanat	31
3.2 Liisa Koskinen.....	33
3.2.1 Yleisiä huomioita	33
3.2.2 Kirjakielen <i>d:n</i> vastineet	34
3.2.3 Inessiivin päätteet.....	35
3.2.4 Allatiivin pääte.....	37
3.2.5 Kirjakielen <i>ts:n</i> vastine	37
3.2.6 Jälkitavun <i>eA-</i> ja <i>OA-</i> yhtymät.....	38
3.2.7 Muita murrepiirteitä	39
3.2.8 Lainasanat	40
3.3 Hilma Hill.....	43
3.3.1 Yleisiä huomioita	43

3.3.2 Kirjakielen <i>d</i> :n vastineet	44
3.3.3 Inessiivin päätteet.....	45
3.3.4 Allatiivin päätteet.....	45
3.3.5 Kirjakielen <i>ts</i> :n vastine	46
3.3.7 Jälkitavun <i>eA</i> - ja <i>OA</i> -yhtymät.....	46
3.3.7 Muita murrepiirteitä	47
3.3.8 Lainasanat	49
3.4 Lempi Kangas.....	52
3.4.1 Yleisiä huomioita	52
3.4.2 Kirjakielen <i>d</i> :n vastineet	52
3.4.2 Inessiivin päätteet.....	54
3.4.3 Allatiivin päätte.....	55
3.4.4 Kirjakielen <i>ts</i> -yhtymän vastineet	55
3.4.5 Jälkitavun <i>eA</i> - ja <i>OA</i> -yhtymät.....	56
3.4.6 Muita murrepiirteitä	56
3.4.7 Lainasanat	57
4 YHTEENVETO	58
4.1 Havaintoja tarkasteltavista kielenpiirteistä	58
4.2 Havaintoja lainasanoista	63
5. PÄÄTELMIÄ JA JATKOTUTKIMUSAIHEITA.....	66
LÄHTEET	71
LIITTEET.....	78

1 JOHDANTO

Suomalaisten amerikansiirtolaisuus oli 1800- ja 1900-lukujen taitteen ilmiö, joka kasvoi verrattain massiivisiin mittasuhteisiin. Erityisen suuri joukko paremman elämän perässä Amerikkaan lähteneistä oli kotoisin Pohjanmaalta. Esimerkiksi oman isoisoisäni yhdeksänhenkisestä sisarussarjasta peräti kahdeksan lähti vuosisadan vaihteen molemmin puolin Etelä-Pohjanmaalta Yhdysvaltoihin. Heistä suurin osa palasi pestin tai parin jälkeen takaisin Suomeen, mutta muutama jäi sille tielleen. Itsekin eteläpohjalaisena olen kiinnostunut amerikansiirtolaisuudesta sekä sen vaikutuksista kieleen ja kulttuuriin, ja tämä on osaltaan ohjannut tutkielmani aiheen valintaa. Siirtolaiskirjeisiin sukeltaminen on ollut mielenkiintoinen ja ajatuksia herättävä kurkistus olemassa olleiden, uudenlaista elämää vieraaseen ympäristöön rakentaneiden kirjoittajien arkeen.

Suomalaisuusaate nosti 1800-luvulla voimakkaasti päätään, ja suomenkielisiä tekstejä alettiin tuottaa aiempaa huomattavasti enemmän ja monipuolisemmin. Vasta parin viimeisimmän vuosikymmenen aikana on ryhdytty kiinnittämään tarkempaa huomiota siihen, ettei Suomen kirjallistumisprosessi eli kirjoitetun sanan yhteiskunnallinen ja kulttuurinen vahvistuminen tapahtunut ainoastaan ylhäältä alaspäin, vaan myös osa kouluttamattomista tai niukasti koulutusta saaneista henkilöistä laati omien kielitaitojensa ja tarpeidensa mukaisia tekstejä. Suomenkielisten merkkihenkilöiden kirjoituksia on tutkittu aikojen saatossa varsin runsaasti, mutta niin sanotun tavallisen kansan tekstit ovat monesti jääneet pimentoon. Erityisesti kouluttamattomien naisten tuottamat kirjoitukset ovat saaneet hyvin vähäistä huomiota osakseen. Kansankirjoittajien eli itseoppineiden kirjoittajien tekstien tarkastelu laajentaa kuvaa kirjallistumisen prosessista ja ylipäätään ajatusmaailmasta 1800- ja 1900-lukujen Suomessa. Monelle siirtolaiskirjoittajalle vasta ero perheestä ja kotiseudusta tuotti tarpeen tarttua kynään, ja siirtolaiskirjeet tarjoavat oman kiintoisan näkökulmansa kirjallistumisen ja kielenkäytön sosiolingvistiseen tutkimukseen.

Itseoppineiden suomalaiskirjoittajien tekstien kielenpiirteistä on jonkin verran aiempaa sosiolingvististä tutkimusta. Taru Nordlund on tutkinut kielellistä variaatiota eteläpohjalaisen sotamiehen 1800-luvun lopulta peräisin olevassa päiväkirjassa (2003) sekä 1800-luvun alun itäsuomalaisissa talonpoikaiskirjeissä (2005, 2013). Toni Salminen (2015) puolestaan tarkastelee pro gradu -tutkielmassaan varsinaissuomalaisten merimiesten kirjeissä esiintyviä murrepiirteitä 1800-luvulla. Amerikansuomalaisten siirtolaisten kirjeiden kielenmuutosta tutkitaan

kahdessa 2000-luvulla Helsingin yliopistolla valmistuneessa pro gradussa: Raila Murtolan (2008) tutkittavat ovat hämäläismurteen alueelta Hyvinkäältä ja Nurmijärveltä, ja tarkasteltavia kirjeitä on vuosilta 1912–1999. Hänen työssään amerikansuomi on asetettu lainaamisen ja koodinvaihdon jatkumolle. Leena Apponen (2009) on tutkinut *ja*-alkuisia tekstijaksoja 1800–1900-lukujen vaihteen siirtolaiskirjeissä, ja hänen tutkittavansa ovat eteläpohjalaiselta murrealueelta omien tutkittavieni tavoin. Kanadansuomalaisien siirtolaisten kirjeissä esiintyviä aihepiirejä ja niiden kautta välittyvän elämänmenon kuvausta tarkastelee tutkija Samira Saramo (2018). Myös siirtolaisten puhekielessä tapahtuvaa muutosta on tutkittu – viimeaikaisista tutkielmista lähimpänä omaa aiheitani on Mirja Pennasen pro gradu (2011), jossa keskitytään amerikansuomalaisen lainasanaston fonologiaan ja morfologiaan sekä aihepiireihin.

Tässä tutkielmassa tarkastelen neljän eteläpohjalaislähtöisen amerikansiirtolaisen kirjeitä vuosilta 1920–1958. Kirjeet olen saanut tutkimuskäyttöön digitaalisina valokuvina Siirtolaisuusinstituutin kautta. Aineistonkeruun vaiheessa huomasin, miten saatavilla oleva aineisto vaikuttaa historiallisen sociolinguistisen tutkimuksen asetteluun tai jopa määrittää sitä: alun perin tarkoitukseni oli vertailla 1800-luvun lopun/vuosisadan vaihteen mies- ja naiskirjoittajien siirtolaistekstejä, mutta vertailukelpoista aineistoa ei löytynyt. 1800-luvun mieskirjoittajien siirtolaiskirjeitä on säilynyt vain niukasti, ja naiskirjoittajilta näitä on saatavilla vielä merkittävästi vähälukuisempina ja yksittäisinä. Koska kouluttamattomien siirtolaisnaisten tekstejä on tutkittu vähän, halusin kuitenkin säilyttää naisnäkökulman ja otin tarkasteltavaksi hieman myöhemmältä ajankohdalta eli 1900-luvun alkupuoliskon vuosikymmeniltä peräisin olevia kirjeitä. 1900-luvun siirtolaiskirjeiden kirjoittajista jo huomattavasti suurempi osa on naisia. Tutkimus asettuu osaksi 1800-luvun itseoppineiden kirjoittajien tekstien tutkimuksen jatkumoa.

Tutkimuskysymykseni jakautuvat kahteen osaan: Ensiksikin kartoitan, millaista kielenpiirteiden variaatiota tutkittavieni kirjeissä esiintyy, ja miten siirtolaiskirjoittajien kotiseudun murrepiirteet näkyvät heidän teksteissään. Pyrkimyksenäni on suhteuttaa saadut havainnot aiempiin, lähinnä miesten kirjoittamia tekstejä käsitteleviin tutkimustuloksiin. Toiseksi tutkin, miten kohdemaan kielen vaikutus näkyy siirtolaiskirjeiden sanastossa, ja millaisia aihepiirejä lainasanat käsittelevät. Tutkielman johdannossa kuvailen 1800-luvulla käynnistyneitä yhteiskunnallisia, suomen kielen kehitykseen vaikuttavia taustatekijöitä sekä itseoppineita kirjoittajia tekstin tuottajien ryhmänä. Toisessa pääluvussa esittelen tutkimukseni teoriataustaa ja metodeja sekä aineiston ja tutkittavat. Tätä seuraa varsinainen analyysiosio, jossa teen yleisiä huomioita kirjeaineistostani sekä tarkastelen lähemmin valitsemiäni murrepiirrettä ja niiden variaatiota.

Lisäksi esittelen aineistosta löytyvät lainasanat ja niiden käyttöyhteyksiä. Lopuksi vedän vielä yhteen tekemäni havainnot ja hahmottelen mahdollisia jatkotutkimusaiheita.

1.1 Suomen kirjallistuminen ja itseoppineet kirjoittajat

1800-luvulla suomen kielen statusta pyrittiin määrätietoisesti edistämään. Yltääkseen tase-vertaiseen asemaan muiden sivistyskielten kanssa suomen kieli tarvitsi voimakasta sanaston ja kieliopin kehittämistä sekä kaikkia aloja kattavaa kirjakielen normitusta. Kehitysprosessi aiheutti kiivasta keskustelua siitä, toimivatko kirjakielen normien perustana länsi- vai itä-murteet. Uudet normit saivat lopulta vaikutteita sekä läntisistä että itäisistä murteista. (esim. Huumo, Laitinen & Paloposki 2004; Lauerma 2004: 136; Lehikoinen 1994: 182–187.) 1800-luvulla käyttöön vakiintui monia nykyisenkin kirjakielen mukaisia normeja kuten geminaa-tallinen inessiivi yksittäis-s:llisen sijaan ja kieltoisanan taipuminen (Nordlund 2005: 52).

Kirjallistuminen viittaa kehityskulkuun, jonka myötä kirjoitetun ja painetun sanan merkitys vahvistuu. Yksilötasolla tämä näyttäytyy ihmisen mielessä tapahtuvina muutoksina ja yhteiskunnallisella tasolla kulttuurin muokkautumisena. Pelkästään teknisistä luku- ja kirjoitus-taidoista ja niiden leviämisestä ei siis ole kyse, vaan kirjallistuminen vaikuttaa yhteiskuntaan laajasti ja pitkäkestoisesti. (Kauranen 2013: 25.) 1800-luvulla Suomen suurimman kielellisen ryhmittymän muodostivat talonpojat, mutta kirjoitustaito oli vanhastaan vain sivistyneen eliitin etuoikeus. Johtava sivistyneistö piti vielä vuosisadan alussa rahvaan luku- ja kirjoitustaidon kehittämistä tarpeettomana. Maaseudulla asui kuitenkin kouluttamattomia kansankirjoittajia, jotka ryhtyivät nostamaan kuuluville tavallisen kansan kirjallista ääntä. (Nordlund 2005: 51, 55.) Itsenäisesti kirjoitustaitoaan kehittäneitä, oma-aloitteisia tekstintuottajia voidaan kutsua myös nimellä *itseoppineet kirjoittajat* (Kauranen 2013: 27). Tuotettujen tekstien lajien kirjo-laajeni vähitellen ja sisälsi muun muassa runoja, näytelmiä ja omaelämäkertoja (Kuismin 2013a; Kuismin 2013b; Laitinen 2013). 1800-luvun suomalaisissa sanomalehdissä julkaistiin paikkakuntien kuulumisia käsitteleviä maaseutukirjeitä, joista moni oli kansankirjoittajien laatimia (Pallaskallio & Nordlund 2018). Erityisesti 1900-luvun alun vuosikymmeninä tuotetiin myös käsinkirjoitettuja sanomalehtiä, joita käytettiin muun muassa työväenliikkeen aatteiden sekä venäläistämisen vastustuksen edistämiseen (Salmi-Niklander 2013: 77–78).

Tavallisen kansan kirjoitustaidon kehittymisprosessista ja itseoppineiden kirjoittajien tekstien kielellisestä tasosta tiedetään vielä varsin vähän. Todennäköistä on kuitenkin, että uskonnolliset tekstit ovat olleet merkittävä esikuva itseoppineiden kirjoittajien kirjoituksille. Kansallinen nousu herätti ruotsinkielisen sivistyneistön pyrkimyksen synnyttää uutta, suomen-

kielistä sivistyneistöä ja levittää kansallista ideologiaa valistuksen ja kansakoulun avulla. (Nordlund 2005: 52.) Suomen länsiosissa kirjoitustaito levisi aiemmin kuin itäpuolella. Pohjanmaalla leviämiseen vaikuttivat esimerkiksi herätysliikkeet, joiden arvoihin sisältyi tekstien omakohtainen tutkiminen. (Koivusalo 2000: 303–304.) Kirjoitustaidon kehittymisen luonnollinen edellytys oli, että sille oli tarvetta. Koulutuksen ja kirjoitustaidon arvostus nousi 1800-luvun alempienkin sosiaaliluokkien keskuudessa, sillä sitä tarvittiin esimerkiksi kaupankäyntiin ja kirjanpitoon (Kauranen 2013: 33; Nordlund 2005: 57). 1860-luvulta lähtien perustettujen kansakoulujen myötä kirjoitustaito alkoi yleistyä, mutta kehitys oli vielä hidasta, ja koulunpenkille päätyneistäkin moni jätti opintonsa kesken. Vuoden 1880 väestölaskennan perusteella miehissä oli huomattavasti enemmän luku- ja kirjoitustaitoisia kuin naisten keskuudessa. Myös kaupunkien ja maaseudun välillä oli merkittäviä eroja: vuosisadan vaihteen kaupungeissa asuvista suomalaisista yli 80 prosenttia oli kirjoitustaitoisia kun taas maaseudulla vain kolmannes väestöstä. Vielä 1900-luvun alussa tavallisin koulumuoto oli kylästä toiseen liikkuva kiertokoulu, jossa opeteltiin kirjoittamisen alkeita. Kirjoitustaito muovautui 1800-luvun kuluessa erityistaidosta kansalaistaidoksi, mutta vasta vuoden 1921 oppivelvollisuuslaki edellytti järjestelmällistä kirjoitusopetusta kaikille lapsille. (Kauranen 2013: 27–28, 36–37.)

Tutkimuksissa on havaittu, että itseoppineidenkin kirjoittajien tekstit noudattelevat kirjoitetun kielen malleja. Kuten edellä on viitattu, vaikutteita on saatu lähinnä uskonnollisista teksteistä. (Nordlund 2005: 60.) On syytä huomioda, että 1800-luvulla tavallisen kansan kosketus kirjoitettuihin teksteihin syntyi usein siten, että ihmiset kokoontuivat kuulemaan niiden lukemista ääneen. Monet kirjeissä esiintyvät retoriset formulat viittaavatkin siihen, että ne on opittu nimenomaan kuulonvaraisesti osana yhteisön toimintaa. Esimerkiksi kirkonkoulutukset sisälsivät hengellistä ja hallinnollista ainesta, josta ammennettiin fraasien ja formuloiden malleja. (Laitinen & Nordlund 2012: 72–73.) Erityisesti konventionaalisten kirjeen aloitus- ja lopetusfraaseissa käytettiin ruotsin kielen mallia. Vuosisadan loppupuolella tavallisen kansan ulottuville tulivat myös sanomalehdet ja muu ei-hengellinen kirjallisuus. (Nordlund 2005: 60–66.) 1800-luvulla laadittiin asioimisoppaita, jotka sisälsivät ohjeita esimerkiksi virallisten ja yksityisten kirjeiden kirjoittamisesta. On kuitenkin mahdollista, että suomalaiset itseoppineet kirjoittajat eivät näitä oppaita käyttäneet. (Laitinen & Nordlund 2012: 72.)

Voidaan pitää todennäköisenä, että itseoppineet kirjoittajat ovat pyrkineet kirjakielen standardien mukaisiin ilmaisuihin, mutta normien hallinnan puutteiden vuoksi heidän teksteissään esiintyy myös puhekielisyyttä tai murteellisuutta. Tämän suuntaisia havaintoja esimerkiksi Nordlund (2003, 2005) on tehnyt eteläpohjalaisen kansankirjoittajan päiväkirja-

tekstejä sekä itäsuomalaisten talonpoikien kirjeitä tutkiessaan. Nordlund toteaa, että on syytä pitää mielessä kielenpiirteiden merkintätapojen variaation kuvastavan myös niissä pitkään vaikuttanutta vaihtelua. Kirjoittajan äidinkielellä eli murteella kirjoittamiseen ei ollut olemassa malleja, minkä vuoksi kirjallinen ilmaisu tarkoitti siirtymistä vieraaseen kielimuotoon. 1800-luvulla tämä tarkoitti vielä monin paikoin piipiasuomea eli vanhaa kirjasuomea, mutta 1900-luvulle siirryttäessä tämän rinnalle nousi muita kirjoitetun kielen malleja. Itseoppineiden kirjoittajien teksteissä osa kielenpiirteistä viittaa tietoiseen pyrkimykseen kirjoittaa kirjakielen mukaisesti: esimerkkinä suomen murteista puuttuvien kirjakielen *d:n* ja *ts:n* käyttö. Samasta ilmiöstä kertovat myös hyperkorrektit eli liioitellun korrektit ilmaukset. Toisaalta teksteistä voidaan havaita esimerkiksi välimerkkien hallinnan ja muiden koulutusta vaativien kirjoitustaitojen haasteita. (Nordlund 2005: 68–69; Nordlund 2003: 47–48.) Kirjakielen mallin lisäksi kirjoitettuun kieleen on vaikuttanut vastaanottajan huomioiminen (*audience design*), joka ohjailee kielellisiä ja tyyllisiä valintoja (Laitinen & Nordlund 2012: 83; Bell 2001).

1.2 Ensimmäisen polven amerikansiirtolaisuus ja amerikansuomi

Suomesta Pohjois-Amerikkaan suuntautuneen joukkosiirtolaisuuden alku voidaan ajoittaa 1880-luvulle. Vuosien 1880–1930 aikana siirtolaisuuden mittasuhteet kasvoivat niin, että voidaan puhua lähes massamuutosta. Sekä Suomesta pois työntävät että Amerikkaan vetävät tekijät vaikuttivat siirtolaiseksi lähtemiseen: Suomalaisessa agraariyhteiskunnassa viljeltäviä tiloja ei riittänyt kaikille, mikä aiheutti työttömyyttä. Teollisuus oli vähitellen kehittyvä elinkeinomuoto, mutta sillä ei vielä kyetty paikkaamaan laaja-alaista työttömyyden ongelmaa ja heikkoa taloustilannetta. (Jönssön-Korhola 2003: 389–390; Kero 1996: 47–49.) Pohjois-Amerikassa oli tarjolla töitä sekä parempi palkka ja elintaso. Kotitaloustehtävissä tyypillisesti työskentelevien naisten työ oli usein kevyempää kuin Suomessa, mutta miehet päätyivät enimmäkseen fyysisesti raskaisiin töihin. Siirtolaisuus oli kuitenkin keino paeta paitsi taloudellisia myös sosiaalisia ongelmia tai toisaalta hypätä seikkailunhalun ajamana kohti suurta tuntematonta. Osaltaan massaliikehdintää aiheuttivat Kalifornian kultalöydökset, jotka nostattivat kultakuumetta. Lisäksi yhteiskunnallista epävakautta lisäsivät Suomen suuriruhtinaskunnan poliittiset olot ja vuosisadan taitteen venäläistämispyrkimykset. (Niemi 2003: 10–12; Kero 1996: 35, 50–51.) Esimerkiksi oma isoisoisäni lähti Amerikkaan välttääkseen asevelvollisuuden tsaarin armeijassa. Kokoavasti voidaan todeta, että Pohjois-Amerikka nähtiin vetovoimaisena mantereena, jonka toivottiin tarjoavan mahdollisuuksia kohentaa toimeentuloa ja sen myötä saavuttaa paremmat elämän edellytykset.

1800- ja 1900-lukujen vaihteen amerikansiirtolaisuutta on perusteltua pitää leimallisesti pohjalaisena tai vielä tarkemmin eteläpohjalaisena ilmiönä: vuosien 1870 ja 1914 välisenä aikana Suomesta Amerikkaan muuttaneista siirtolaisista 52 prosenttia oli lähtöisin entisen Vaasan läänin alueelta, ja vielä 1920-luvullakin eteläpohjalaisten osuus oli lähemmäs 40 prosenttia (Korkiasaari 1989: 24). Pohjanmaalla taloustilanne kehittyi muuta Suomea heikommin, sillä merkittävän tulonlähteen tervan kysyntä väheni, eikä uusi teollisuus saanut riittävää jalansijaa. Väestönkasvu oli tuohon aikaan Pohjanmaalla erityisen nopeaa, mikä vaikutti työllistymiseen. Lisäksi siirtolaisuudesta kehkeytyi eräänlainen muoti-ilmiö, joka ruokki itse itseään. (Kero 1996: 61–62.) Valtaosa lähtevistä oli nuoria, naimattomia miehiä. Työikään ehtineet 16–25-vuotiaat muodostivat suurimman lähtijöiden ryhmän. Siirtolaisaallon alkuvaiheilla 1880-luvulla jopa noin 90 prosenttia lähteneistä oli miehiä, mutta myöhemmin naisten osuus alkoi kasvaa. 1900-luvun alkuvuosikymmeninä muuttui aiempaa yleisemmäksi, että vaimot ryhtyivät siirtolaisiksi miehensä mukana tai perässä. (Niemi 2003: 3–7; Toivonen 1963: 48–50.) Huomattava osa oli maatalousväestöä: esimerkiksi yhden tutkittavani kotiseudulta Ylihärmästä siirtolaisiksi alkuvaiheessa lähtevistä suurin osa oli itsellisiä mäkitupalaisia, ja myöhemmin matkaan lähti myös talollisia (Ylikangas 1998: 273). 1920-luvulta lähtien oman ryhmänsä muodosti muu luokittelematon työväestö (Niemi 2003: 8).

Pohjois-Amerikan kaivokset toimivat merkittävinä suomalaisten siirtolaismiesten työllistäjinä. Muita työvaihtoehtoja olivat esimerkiksi kaupunkien rakentaminen, kalastus, metsätyöt ja kullankaivuu. (Kero 1997: 17–18.) Kaivos- ja metsätyöläisten eli ns. *mainareiden* ja *lokareiden* tavoitteena oli usein tienata niin paljon, että he pystyisivät ansaitsemillaan rahoilla ostamaan itselleen maatilan viljeltäväksi. Vaihtoehtona oli palata äveriäänä takaisin Suomeen, mutta vähintäänkin sen verran oli pyrkimys ansaita, että kotimaahan mahdollisesti jääneelle perheelle voisi toimittaa rahaa. Kaupunkien kodeissa oli tarvetta palvelusväelle. Suomalaisilla oli hyvä maine ahkerina ja luotettavina työntekijöinä, ja he olivatkin haluttuja palvelijoita varakkaisiin perheisiin. Naiset olivat usein tottuneet jo nuoresta iästä lähtien itsenäiseen työhön kotona ja kodin ulkopuolella, ja heistä osa ryhtyi yrittäjiksi esimerkiksi perustamalla työmiehille asuntoloita. (Jönsson-Korhola 2003: 397–399.)

Vuosisadan vaihteen Pohjois-Amerikka oli monikansallinen, monien eri äidinkielen puhujien manner. Kotimaan kieli säilyi luonnollisesti pidempään tiiviissä yhteisöissä elävien kuin hajalleen sijoittuneiden siirtolaisten parissa. Suomalaiskeskittymissä saattoi vielä 1900-luvun alkuvuosikymmeninä tulla toimeen pelkällä suomen kielellä, mutta toisen polven siirtolaisten koulukieli oli englanti, minkä vuoksi heistä tuli tyypillisesti kaksikielisiä. Kolmannen polven siirtolaisten parissa suomen kieli säilyi käytössä enää ainoastaan tiiveimmillä suoma-

laisseuduilla. (Jönsson-Korhola 2003: 407–408; Martin & Jönsson-Korhola 1993: 17–20.) Vaikka monet jättivät läheisensä taakseen Amerikkaan lähtiessään, juuret säilyivät pitkään lähtöalueella, eikä koti-ikävä ollut harvinainen vieras. Etenkin siirtolaistaipaleen alkuvaiheessa siirtolaisilla oli tyypillisesti vahva tarve tietää oman kotiseudun tapahtumista. Atlantin yli lähetetyt ja vastaanotetut kirjeet toimivat ensiarvoisen tärkeässä asemassa yhteydenpidon ylläpitämisen välineenä. (Saramo 2018: 165; Elspaß 2012a: 47–48; Kero 1985: 10.) Siirtolaiskirjeitä käsittelen tarkemmin alaluvussa 2.2.

Amerikansuomella tarkoitetaan Pohjois-Amerikkaan pääasiassa ennen 1930-lukua muuttaneiden ja heidän jälkipolviensa käyttämää suomea (Jönsson-Korhola 2003: 409.) Amerikansuomea voidaan pitää yhtenä suomen kielimuotona, ja siirtolaiskielen tutkimus avartaa käsitystä siitä, mikä kielessä on keskeistä ja tuotteliasta: esimerkiksi mitkä äidinkielen syntaksin tai morfologian prosessit säilyvät kauimmin vieraskielisessä ympäristössä (Martin 1993a: 192–193). Amerikansuomen tutkimuksen uranuurtaja Pertti Virtaranta on koonnut noin 4500 sanaa sisältävän Amerikansuomen sanakirjan (1992). Lingvististä tutkimusta amerikan-suomesta erityisesti koodinvaihdon näkökulmasta sekä amerikansuomalaisten englannin kielen taidosta ovat tehneet esimerkiksi Timo Lauttamus (1992) ja Pekka Hirvonen (2001). Oman tutkimukseni kannalta keskeisiä kirjallisuuslähteitä ovat Hannele Jönsson-Korholan (2003) ja Maisa Martinin (1993) amerikansuomea käsittelevät tutkimusartikkelit. Amerikansuomen tutkimuksessa on tarkasteltu etupäässä puhuttua kieltä (ks. Jönsson-Korhola 2003: 417–420).

Virtaranta (1992: 9) toteaa, että koska suurimman osan siirtolaiseksi lähteneistä äidinkieli oli maaseudun paikallismurre, amerikansuomen syvälinen tutkimus vaatii perehtyneisyyttä etenkin lähtöalueen murteeseen. Amerikansuomi on epäyhtenäinen kielimuoto, joka varioi muun muassa sen mukaan, missä sitä käytetään, ja onko kyse puhutusta vai kirjoitetusta kielestä. Englannin kielen vaikutus amerikansuomeen on ilmeinen, joskin sen määrä vaihtelee alueittain ja yksilöittäin. Lainaamisella tarkoitetaan vierasperäisten ainesten siirtämistä kielenkäyttäjän äidinkieleen siten, että äidinkielen perusrakenne säilyy kuitenkin ennallaan (Lauttamus 1992: 7). Tutkijat ovat varsin yksimielisiä siitä, että ensimmäisen polven siirtolaisilla amerikanenglannin vaikutus näkyy valtaosaltaan sanastossa. Toisen ja kolmannen polven siirtolaisten kielessä voidaan havaita myös joitakin syntaktisia ja morfologisia muutoksia. (Jönsson-Korhola 2003: 409, 431; Virtaranta 1992: 9). Amerikansuomen sanakirjassa esiintyvistä lainasanoista huomattava enemmistö on substantiiveja ja vain pieni osa verbejä.

Lainasanoja tarvittiin ennen kaikkea kuvaamaan asioita, joille lähtömaan kotimurteesta ei löytynyt ilmausta: esimerkiksi amerikkalaiseen yhteiskuntaan, ympäristöön ja kotitalouteen liittyvät sanat sekä ammattisanasto. Tyypillistä oli, että englanninkieliset sanat mukautettiin

suomen kielen fonologiseen järjestelmään. Monesti etenkin pitkillä lainasanoilla oli useita eri variantteja. Lainat perustuivat useimmiten sanojen kirjoitusasun sijaan niiden ääntöasuun. (Jönsson-Korhola 2003: 422–425.) Äänteellinen mukautuminen ilmenee siten, että esimerkiksi vierasperäiset konsonantit *b*, *d*, *b* ja *f* saattoivat korvautua *k*:lla, *t*:llä, *p*:llä ja *v*:llä (Martin 1993b: 91). Lauttamus (1992: 9–11) käyttää määritelmiä *sporadinen laina* ja *integroitunut laina*: edellinen viittaa morfologisesti ja syntaktisesti mutta ei fonologisesti äidinkieleen mukautuneeseen sanaan, kun taas jälkimmäinen tarkoittaa myös äänneasultaan mukautunutta sanaa. *Koodinsekoituksessa* sana ei mukaudu morfologisesti tai syntaktisesti äidinkieleen, vaan kielenkäyttäjä operoi pääsääntöisesti kohdemaan kielen eli amerikansuomalaisten kontekstissa englannin kieliopilla. Koodinsekoitus ilmenee lähinnä yksittäisissä sanoissa ja yhdyssanoissa. Kun monisanaisia rakenteita käytetään kohdemaan kielen mukaisesti, kyseessä on *koodinmuutos*. Sen, että amerikansuomalaiset siirtolaiset ovat käyttäneet käännöstä tai selitystä vaille jääviä lainasanoja kirjeissään, on esitetty osoittavan kirjoittajan ja hänen kotiseutunsa välille kasvavaa etäisyyttä sekä siirtolaisen integroitumista kohdemaahan (Saramo 2018: 175–176). Amerikansuomalaisten kirjeistä välittyy kuitenkin halu olla osallinen sekä uuden että vanhan kotimaan arkisesta elämästä.

2 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT

2.1 Sosiolingvistinen variaationtutkimus

Sosiolingvistiikassa tarkastellaan kieltä sosiaalisena ilmiönä ja etsitään kielen vaihtelun takana olevia tekijöitä. *Variaationanalyysi* on lingvistiksi painottunut sosiolingvistiikan tutkimussuuntaus. (Nuolijärvi 2000: 14, 17; Lappalainen 2004: 13.) *Dialektologia* puolestaan tarkoittaa alueelliseen variaatioon keskittyvää paikallismurteiden äännehistoriallista tutkimusta (Nuolijärvi & Sorjonen 2005: 11). Perinteisen murretutkimuksen tavoitteena oli kartoittaa, dokumentoida ja vertailla maaseudun murteita ja niiden levikkiä, kun taas sosiolingvistinen tutkimus on paneutunut nimenomaan kielen, erityisesti puhekielen, variaatioon ja muutokseen. Metodologisesti edellä mainitut tutkimussuuntaukset olivat kuitenkin pitkään varsin samankaltaisia, ja molemmat keskittyivät puhuttuun kieleen. (Mustanoja 2011: 10, 54–56.) Sosiolingvistiikan tutkimuskentässä on lähestytty kieliyhteisöä erilaista näkökulmista: tutkimuskohteena on ollut niin kieliyhteisön variaatio (alueellinen, ajallinen ja sosiaalinen), kielen muutos, kielen funktio ryhmäidentiteetin muotoutumisessa kuin monikielisyyskin.

Kielellisen vaihtelun syiden sekä kielensisäisten ja -ulkoisten taustatekijöiden kartoittaminen ja kuvaaminen ovat variaation tutkimuksen keskeisimpiä tavoitteita. (Nuolijärvi 2000: 17–18.) Kielenkäytön variaation katsotaan olevan kytköksissä sosiaalisiin muuttujiin, joista olennaisimpina on perinteisesti pidetty ikää, sukupuolta ja sosioekonomista asemaa (Lappalainen 2004: 34; Nuolijärvi & Sorjonen 2005: 13). Uudemmissa sociolinguistisissä suuntauksissa korostetaan yksilövariaatiota ja yksittäisen kielenkäyttäjän roolia, joka kuitenkin määrittyy ensisijaisesti suhteessa ryhmään (Mustanoja 2011: 10). Myös kieliyhteisön ulkopuolisilla kontakteilla ja niiden kautta saatavilla vaikutteilla on merkittävä rooli kielenkäytön kehitysprosesseissa (Juusela 1989:16). Eckert (2012: 87) toteaa, että kielen variaatio ei ainoastaan heijasta sosiaalisia merkityksiä ja muutoksia vaan myös rakentaa niitä.

Kielenmuutoksen lisäksi on huomioitava kielen tilanteinen vaihtelu. Tilanteisia muuttujia voivat olla esimerkiksi osallistujien väliset kommunikaatiosuhteet, aihe eli topiikki, tilanteen puitteet ja kommunikaation päämäärä. Toisaalta yksilön tekemät valinnat näyttäisivät viime kädessä määrittävän variaatiota: vaikka standardin mukaiset variantit ovat muita yleisempiä ns. muodollisissa tilanteissa, yksilöllinen vaihtelu on suurta. (Lappalainen 2004: 42–49.) 1980-luvulla Suomeen on rantautunut vuorovaikutuksen tutkimus, joka on tarkentanut ymmärrystä kielen ja kielellisten normien kontekstisidonnaisuudesta sekä toisaalta haastanut huomaamaan sociolinguististen menetelmien rajoituksia (Nuolijärvi & Sorjonen 2005: 14–15). Kielenkäytön vaihtelun ja muuttumisen syyt ovat vielä monilta osin pimennossa, mutta sociolinguistiikka on valottanut joitakin keskeisiä tekijöitä. Yksi kielen muutosta selittävä tekijä on *prestiisi* eli jonkin kielimuodon asettaminen muiden edelle (Nevalainen & Raumolin-Brunberg, 2000: 45). Esimerkiksi kieliyhteisöön kuuluvan, verbaalisesti lahjakkaan henkilön kielenkäyttöä saatetaan jäljitellä (Juusela 1989: 20). Tutkijat ovat myös havainneet sosioekonomisessa asemassa eteenpäin pyrkivien muokkaavan herkästi kielenkäyttöään vastaamaan standardikieltä. Toiseksi ylimpään sosiaaliluokkaan kuuluvien, erityisesti naisten, on todettu jopa ylikorostavan prestiiikielen piirteitä, jolloin puhutaan *hyperkorrektisuudesta*. Hyperkorrekteja ilmauksia käyttävä henkilö pyrkii välittämään itsestään todellisuutta edullisemmän kuvan. (Nevalainen & Raumolin-Brunberg, 2000: 45.)

Kielimuotojen eriarvoisena näkemisestä kertonee myös se, että tiedostettujen ja niin sanotusti leimallisten murrepiirteiden on havaittu olevan muita taipuvaisempia stigmatisoitumaan ja häviämään käytöstä (Mantila 1997: 21–22). Esimerkiksi Etelä-Pohjanmaan murteessa verrattain heikosti säilyvä piirre on tavunloppuinen *uA*-vokaaliyhtymä *OA*-yhtymän sijaan (Mielikäinen 1981: 93). Myös *t:n* astevaihteluparina edustuva *r* voidaan luokitella leimalliseksi murrepiirteeksi (Heikkinen 1997: 74, 83). Tutkijat ovat todenneet, että murteellisuudet säilyvät

iäkkäiden naisten puheessa voimakkaammin kuin miesten puheessa, kun taas työikäiset korkeasti koulutetut naiset ovat usein yleiskielisimpiä puhujia (Mielikäinen 1988: 92–93, 101–102; Mantila 2004: 326–327). Entisaikojen agraariyhteisöissä naisilla oli miehiä niukemmin kodin ulkopuolisia kontakteja, minkä Mantila (2004: 328) esittää syyksi leimallisten maaseudun murrepiirteiden säilymiselle iäkkäiden naisten kielenkäytössä. Nuorten käyttämissä murrepiirteissä puolestaan sukupuolten väliset erot ovat vähäisiä, joskin tyttöjen on todettu mukautuvan vaikkapa koulun kieleen enemmän kuin poikien (Mielikäinen 1988: 97, 101). Naisten pyrkimystä kielenkäytön norminmukaisuuteen on selitetty esimerkiksi statustietoisuudella tai erilaisilla ympäristön vaatimuksilla. Etenkin luokkayhteiskunnissa murteellinen kielimuoto on saattanut leimautua sosiaalisesti alempiarvoiseksi tai maskuliiniseksi. Suomessa murteisiin on liitetty ennemminkin sivistymättömyyden tai maalaisuuden leimoja. Kaupungissa kielelliset erot tasoittuvatkin maaseutua todennäköisemmin. Naisilla näyttäisi olevan tendenssiä käyttää puhekielisissä ilmauksissakin mieluummin variantteja, jotka eivät ole alueellisesti tai alemman sosiaaliryhmän mukaan leimallisia. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että voitaisiin puhua erillisistä naisten ja miesten kielimuodoista, vaan erot ovat suhteellisia. (mts. 100–101, 104–108.) Kuten todettua, murrepiirteet eivät myöskään väisty vain ikä- tai sukupuoli-ryhmittäin vaan myös piirteittäin: leimallisemmat murteellisuudet katoavat muita herkemmin.

Historiallinen sociolinguistiikka tarkastelee menneiden aikojen kielimuotoja ja niiden variaatiota historiallisessa kontekstissa. Historiallista sociolinguistiikkaa voidaan pitää poikkitieteellisenä tieteenalana, joka koostuu useasta eri osa-alueesta kuten historiallisesta kielitieteestä, sociolinguistikasta, dialektologiasta ja sociopragmatiikasta. Näistä lähtökohdista käsin variaatiota tarkastellaan eri näkökulmista: esimerkiksi kielellinen variaatio diskurssissa, kieliopillinen ja fonologinen variaatio sekä kielen varianttien asema ja tehtävät kieliyhteisöissä. (Nevalainen & Raumolin-Brunberg 2012: 27, 31.) Pitkään historiallinen sociolinguistiikka keskittyi tutkimaan koulutettujen merkkihenkilöiden tekstejä, mutta viimeaikainen tutkimus on nostanut esiin niin kutsutun alhaalta päin (*from below*) suuntautuvan kielen historian eli tavallisen kansan tuottamien tekstien tarkastelun (Elsaß 2012b: 159). Kielellisen ja sosiaalisen (kielenkäyttäjien välisen) variaation sekä niiden taustatekijöiden tutkimisen lisäksi on ryhdytty kiinnittämään huomiota kielenkäyttäjän sisäiseen, tyylilliseen variaatioon. Sisäiseen variaatioon voi sisältyä siirtymistä kielellisestä variantista toiseen murteiden, rekisterien tai genrejen tasolla. (Schilling 2013: osa 5, luku 15). Kansainvälisessä sociolinguistisessä tutkimuksessa käytetään termejä *attention to speech*, *audience design* ja *speaker design* (esim. Bell 2001; Schilling 2013). Kahden edellisen mallin mukaan kielen tyylillinen variaatio riippuu ulkoisista tekijöistä, kun taas jälkimmäisen, puhujan huomioimisen mallin mukaan se on seurausta

sisäisistä tekijöistä kuten identiteetin muokkaamisesta. Vaikka kouluttamattomien henkilöiden tyyllinen, erityisesti kirjallinen repertuaari on nähty suppeampana kuin koulutettujen henkilöiden, tutkimuksessa on havaittu myös alempiin sosiaaliluokkiin kuuluvien kirjoittajien kykenevän siirtymään rekisteristä toiseen, tekemään valintoja eri varianttien välillä ja käyttämään tekstejä luovasti erilaisiin tarkoituksiin. (Schiegg 2018: 101–103, 118.) Tyyllisen variaation lähestymistapoja voidaan historiallisessa sosiolingvistiikassa soveltaa kouluttamattomien kirjoittajien tuottamien tekstien ja kielellisen kompetenssin tutkimiseen.

Sosiolingvistisen tutkimuksen keskiössä on perinteisesti ollut puhutun kielen tarkastelu, mutta kirjoitettu kieli tarjoaa yhtä arvokkaan tutkimuskohteen. Kirjoittaminen voidaan nähdä dynaamisena, jokapäiväisen sosiaalisen elämän keskeisenä toimintona, jonka käyttöalat ja ulottuvuudet ovat moninaiset (Lillis 2013: 174). Kirjoitetun kielen variaation tutkijat eivät ole niinkään kiinnostuneita kirjoitusjärjestelmien kehityksen tutkimisesta vaan kielen variaatiosta ja muutoksesta (Schneider 2013: osa I, luku 3). Lillis (2013: 16) esittää, että kirjoituskäytänteiden ja niihin liittyvien merkitysten selvittämiseksi tekstejä ei tulisi sosiolingvistisessä tutkimuksessa tarkastella käyttäjistään irrallaan ja että identiteetin, osallisuuden ja vallan ulottuvuudet on otettava huomioon keskeisinä vaikuttavina tekijöinä. 1800-luvun kirjallistumisprosessi ja Euroopasta Amerikkaan suuntautunut massamuutto vaikuttivat merkittävästi siihen, että tavallinen kansa alkoi laatia kirjallisia tuotoksia kuten kirjeitä ja päiväkirjoja. Nämä dokumentit tarjoavat tietoa paitsi kirjoittajien arkipäivän elämästä myös oman aikansa kirjoitetun kielen varianteista ja kielen muutoksesta (Elspeß 2015: 37–38). Tämä on kielen variaation tutkimuksen kannalta ratkaisevan tärkeää, sillä historiallisen sosiolingvistiikan realiteetti on, että puhuttuja aineistoja ei ole saatavilla tai edes olemassa (Schneider 2013: osa I, luku 3). Toki kirjoitetunkin tutkimusaineiston saatavuus ja edustavuus tuottavat monesti haasteita. Voi olla sattuman sanelemaa, minkälaista kielihistoriallista aineistoa on säilynyt ja millaisilta kirjoittajilta. Englanninkielisiä kirjeitä tutkineet Nevalainen & Raumolin-Brunberg (2000: 42) toteavat, että koulutettujen henkilöiden, etupäässä miesten, tekstit ovat tyypillisesti yliedustettuina. Sama pätee myös suomenkielisiin historiallisiin tekstiaineistoihin.

Murretutkimus eli dialektologia on kehittynyt historiallisen kielentutkimuksen pohjalta 1800-luvulla. Eri murteita jaoteltiin yksittäisten kielenpiirteiden perusteella ryhmiin, jotka muodostavat murteistoja. Tutkijan tehtävänä on tällöin ollut määrittää, mitä piirteitä pidetään luokittelussa keskeisinä. Tällaisiksi piirteiksi ovat nousseet esimerkiksi *t:n* ja *k:n* heikkoasteiset muodot ja *ts:n* vastineet. Perinteisellä dialektologialla on piirrekeskeinen leima, jonka vastakohdaksi on esitetty strukturaalista dialektologiaa. Jälkimmäisessä suuntauksessa murteen rakenne ja erottavien piirteiden asema määrittelevät murreluokittelua. (Paunonen 2006: 250–

252.) Murretutkimuksessa on vanhastaan pyritty keräämään aineistoa kieliyhteisön iäkkäiltä jäseniltä, ja tavoitteena on ollut ns. aidon murteen säilöminen (Nahkola & Saanila 2001: 10–12). Nykyisellään murretutkimus on Suomessa yleensä sosiolingvistisesti suuntautunutta ja toimii osana dialektologian jatkumoa.

Kun lähdetään tutkimaan kielessä esiintyvää murteellisuutta, on syytä pohtia, mitä murteen käsitteellä tutkimuksessa tarkoitetaan. Kielimuotoja on kuvattu monin eri käsittein ja luokittelutavoin, mikä kertonee määrittelyn haasteista. Yleisessä käytössä ovat mm. termit (*kansan*)*murre*, *kirjakieli*, *yleiskieli* ja *standardi*. Murre on määriteltävissä puhutun kielen muodoksi, joka erottuu kirjoitetun kielimuodon kirjakielestä ja (kirjoitetusta) yleiskielestä. Murre viittaa ryhmän käyttämään kielimuotoon, kun taas yksilön kielimuotoa kuvaa termi *idialekti*. Yleiskielen kanssa rinnakkaisena käsitteenä toimii sosiolingvistisessä tutkimuksessa *standardi*: tietoisesti yleiseen käyttöön kehitetty ja normitettu kielimuoto. Käsitteitä on käytetty hahmottamaan kielimuotojen suhdetta toisiinsa koko kielialueella ja tietyllä paikkakunnalla. (ks. Lehikoinen 1994: 90–91; Nuolijärvi & Sorjonen, 2005: 15–16; Söderholm 1998: 547).

Kuten edellä on tuotu esiin, sosiolingvistinen tutkimus on painottunut puheilmaisun tarkasteluun. Kirjoitettua kieltä käsiteltäessä törmätäänkin määritelmälliseen pulmaan: miten tekstissä esiintyviin murteellisiin muotoihin on suhtauduttava, jos murre on puhuttua ja kirjakieli kirjoitettua kieltä? Ovatko ne automaattisesti kirjakielen vastaisia virheellisyyksiä, vai tulisiko puhuttu ja kirjoitettu kieli nähdä vastakkainasettelun sijaan enemmän osana samaa kielen jatkumoa? Tätä on pohtinut Toni Salminen (2015) varsinaissuomalaisten merimiesten kirjeitä tarkastelevassa pro gradussaan, ja päädyn hänen kanssaan samaan ratkaisuun: analyysin selkeyden vuoksi käytän murteelle ominaisista kielenpiirteistä ilmausta *murteellinen* ja 1900-luvun alun normien mukaisista piirteistä *kirjakielinen*. Termiä *yleiskielinen* en omassa analyysissäni käytä. Historiallisen sosiolingvistiikan viitekehyksessä on syytä olla varovainen, ettei kompastu anakronismeihin. Ei ole tarkkarajaisesti määriteltävissä, mistä lähtien voidaan varsinaisesti ryhtyä puhumaan suomen yleiskielestä. Kielitieteilijä E. N. Setälä on käyttänyt yleiskielen käsitettä ensimmäisen kerran 1800–1900-lukujen vaihteessa, mutta kansan tietoisuuteen termi tuli vasta myöhemmin suomen kielen oppikirjoista (Kolehmainen, 2005). Analyysissäni käytän määritelmää *kirjakielen vastineet* vertailukohtana murteellisille varianteille. Pyrkimyksenäni on kuitenkin välttää kaikenlaista murteellisten ja kirjakielisten kielimuotojen arvottamista.

Kielimuotojen määrittelemisen ei ole siis täysin ongelmaton. Murteen mukaisesta variantista puhuttaessa taustalla on herkästi oletus siitä, että varhaisempi kielenkäyttö on ollut nykyistä homogeenisempää, mutta tämä ei vaikuta perustellulta lähtökohdalta tutkimukselle

(Nuolijärvi & Sorjonen, 2005: 16). Väestön pysyttelemisen synnyinseuduilla on toki ollut stabiilimpaa, mutta sosiaalisen vaihtelun kuvaaminen on perinteisessä dialektologiassa usein jäänyt paitsioon kielihistoriallisten tavoitteiden vuoksi. Kieliyhteisön luonne, ulkoapäin tulevat vaikutteet, muiden murteiden, kielten ja kirjakielen vaikutus sekä kielenulkoiset taustamuuttajat (esim. ikä, sukupuoli, sosiaalinen asema) ovat vaikuttaneet siihen, että kieliyhteisön kieli on voinut olla oletettua kirjavampaa. (Nuolijärvi 1989: 117–151.) Sosiolingvistisen tutkimuksen realiteetti on kuitenkin, että kielenkäytön vertailtavuuden vuoksi yleistyksiä tarvitaan vähintään jossain määrin. Näin käy erityisesti historiallisen aineiston kanssa, koska osa informantin kielenkäytön lähtökohtiin liittyvistä tekijöistä jää väistämättä tutkijan tulkinnan varaan (ks. Dossena 2012a: 16). On silti hyvä pitää mielessä, että kirjoittajien kielellisiin resursseihin ovat vaikuttaneet paitsi koulutus ja kirjakielen saatavilla olleet mallit myös muut taustatekijät.

Historiallisessa sosiolingvistiikassa käytetään nykyisiä tutkimusmenetelmiä ja malleja aidoissa vuorovaikutustilanteissa syntyneiden tekstien ja kielen menneisyyden tarkasteluun (Nevalainen & Raumolin-Brunberg 2000: 39). Omassa tutkimuksessani hyödynnän sekä kvantitatiivisia että kvalitatiivisia metodeja. Olen laskenut aineistostani analyysiä varten valitsemieni murrepiirteiden varianttien esiintymät ja suhteutan nämä kulloisenkin kielenpiirteen esiintymien kokonaismäärään. Näiden kvantitatiivisten tulosten perusteella analysoin laadullisesti, mitkä tekijät mahdollisesti vaikuttavat kirjeissä esiintyvien kielenpiirteiden variaatioon ja selittävät kielivalintoja. Sosiolingvistiikan menetelmiin kuuluu variaation tutkimuksen *reaaliaikametodi*, jossa kielenmuutosta tarkastellaan kahtena tai useampana eri aikana kerättyjä aineistotietoja keskenään vertailemalla (esim. Kurki 2005: 31–32; Mustanoja 2011: 57). Reaaliaikametodissa voivat olla käytössä joko samoilta tai eri henkilöiltä kerätyt aineistot. Omassa tutkimuksessani tarkasteltavat kirjeet ajoittuvat 8–16 vuoden aikahaarukkaan (pois lukien kaksi päiväämätöntä kirjettä). Kovin luotettavaa pitkittäistutkimusta ei tästä vielä ole tehtävissä, mutta ajallinen näkökulma pysyy tutkimuksen taustalla, ja peilaan siihen kielenpiirteiden variaatiota analyysissäni.

2.2 Historiallinen kirjetutkimus ja siirtolaiskirjeet

Kirjeiden tehtävänä on toimia kommunikoinnin ja vuorovaikutuksen välineenä silloin, kun kasvokkainen, reaaliaikainen keskustelu ei ole mahdollista. Puheeseen verrattuna kirjoittamisen etuna on, että sitä voi suunnitella ja muokata pidempään. Toisaalta kirjoittaja tarvitsee

esimerkiksi välimerkkejä ja typografisia keinoja korvaamaan kasvokkaistilanteen monikanavaisuutta ja nonverbaalista viestintää. (Lehikoinen 1994: 95.) Vaikka kirje mielletään tyypillisimmin paperin, kynän ja postilaitoksen välityksellä tapahtuvaksi viestinnäksi, ulkoiset tekijät eivät määritä kirjeen varsinaista olemusta, vaan ominaisinta sille on ajan ja välimatkan ylittävä, kielen avulla rakentuva kommunikatiivinen yhteys vastaanottajan kanssa. Keskeistä on se, miten kirje toimii vuorovaikutuskentän rakentamisen välineenä. Kirje määrittyy siis omaksi tekstilajikseen paitsi tyypillisten kielenpiirteidensä myös erilaisten kommunikatiivisten funktioiden perusteella. Kielelliset valinnat kertovat kirjoittajan kielellisestä identiteetistä ja taidoista sekä siitä, mihin viiteryhmään hän joko tietoisesti tai tiedostamattaan identifioituu. (Nordlund 2013: 111, 137.)

Mitkä sitten ovat kirjeen tekstilajille tyypilliset kielenpiirteet? Kirjeen kirjoittamista on ryhdytty ohjeistamaan jo varhain: eurooppalaiset kirjekäytänteet ovat lähteneet liikkeelle 1100-luvun Italiasta, ja suomalaiset kirjeet jatkavat tätä perinnettä. Kirjeistä voidaan erottaa erilaisia kiteytyneitä fraaseja ja konventionaalistuneita rakenteita eli formuloita, jotka muodostavat yhteneviä kokonaisrakenteita. Tällaisia ovat esimerkiksi päiväys, puhuttelu/tervehdys sekä kirjeen aloittamiseen ja lopettamiseen liittyvät formulat. Vaikka kaikkia tekstilajille ominaisia piirteitä ei kouluttamattomien kansanihmisten kirjoituksista löytyisi, niiden tekstilaji pystytään usein selkeästi tunnistamaan. (Nordlund 2013: 109, 113, 120.)

Tekstilaji ei koostu pelkästään tekstistä ja kielimuodosta, vaan myös tilanteinen, sosiaalinen, historiallinen ja kulttuurinen konteksti ovat osa sitä (Shore & Mäntynen 2006: 41). Kun tutkimusaineistona ovat historialliset kirjeet, on tärkeää pitää mielessä, että niitä tulee tarkastella omasta ajastaan käsin. 1800-luvulla suomen kirjakielen normit elivät muotoutumisvaihetta, eikä kouluttamattomilla henkilöillä välttämättä ollut mahdollisuutta päästä omaksumaan niitä. Vielä 1900-luvun alkuvaiheillakin koulujärjestelyissä on ollut suuria paikallisia eroja. Tekstilähtöinen tarkastelu auttaa keskittymään keinoihin, joilla kirjoittaja rakentaa kirjoittamaansa kieltä. Yksittäiset äännepiirteetkin voivat indikoida kirjoittajan kielitietoisuutta. Historialliset siirtolaiskirjeet avaavat mahdollisuuksia pohtia, miten niukasti koulutusta saaneiden tai itseoppineiden kirjoittajien kielellinen kompetenssi ja keinot ovat tekstissä läsnä. Vaikka kirjoittajan kontakti kirjakielen normeihin olisikin jäänyt vähäiseksi, äidinkielenä suomen puhujana hänen kielenkäyttöään ovat ohjailleet luonnolliset normit. (Nordlund 2013: 119–121.) Teksteissä yhdistyvät puhutun kielen piirteet ja kirjoitetun kielen konventiot, joita kukin kirjoittaja on omaksunut omien kielikäsitystensä läpi (Schneider 2013: osa I, luku 3). Samalla on syytä muistaa, että jotkut siirtolaiskirjoittajat saattoivat tarttua kynään ensimmäistä kertaa elämässään vasta kotimaasta lähdettyään. Suomalaisilla oli moniin muihin siirto-

laisryhmiin verrattuna kohtalaisen hyvä lukutaito, mutta kirjoittaminen tuotti usein haasteita. Kirjeissä saatetaankin esimerkiksi pahoitella ”ruostunutta kynää”. Sinällään tällainen pahoittelu oli tyypillinen konventio ajan kirjeissä, mutta joskus omat taidot olivat todellisuudessaakin niin hatarat, että oli tarpeen turvautua koulutetumpien maanmiesten apuun. Koulua käyneet pystyivät kirjoittamaan kotiväelle laajojakin siirtolaiselämän kuvauksia. (Kero 1985: 10.)

Siirtolaisaineistot tarjoavat osaltaan mahdollisuuden tarkastella kouluttamattomien tai vain niukasti koulutusta saaneiden kirjoittajien tuottamia tekstejä. Kuten johdannossa on mainittu, saatavilla olevien varhaisten siirtolaiskirjeiden joukossa on kuitenkin vain hyvin niukasti naiskirjoittajien tekstejä, mikä hankaloittaa sosiaalisen variaation tarkastelun näkökulmaa. Siirtolaiskirjeiden, kuten muunkin historiallisen tekstiaineiston tutkimuksen haasteena on myös se, että kirjoittajan taustoista ja sosiaalisesta verkostosta on usein tarjolla vain huomattavan vähäisesti tietoa (Dossena 2012a: 16). Kirjoittajan sosiaalinen rooli on tällöin rakennettava tekstistä havaittavien kielellisten valintojen ja käytänteiden perusteella. Kaikki kielelliset poikkeavuudet voidaan nähdä arvokkaina vihjeinä kirjoittajan tavanomaisesta kielenkäytöstä ja tarkoitusperistä. Poikkeavuudet tai epäjohdonmukaisuudet saattavat kertoa oikeinkirjoituksen tai kielen normien hallinnan puutteesta sekä vaikeudesta tiedostaa epästandardien muotojen käyttö, mutta ne voivat myös olla osoitus arkikielen käytöstä. (mts. 27.) Elspaß (2012b: 156, 159) korostaa käsinkirjoitettujen, yksityisten kirjeiden ja päiväkirjojen merkitystä, sillä ne ovat historiallisista teksteistä lähimpänä puhetta ja mahdollistavat alhaalta ylöspäin suuntautuvan kielellisen historian tarkastelun.

Siirtolaiskirjeet ovat historian saatossa olleet usein yhteisöllisesti luettuja, ja niitä on osoitettu mahdollisesti laajemmallekin lukijakunnalle. Tämä kertoo kirjoittamisen merkittävästä asemasta niin siirtolaisalueiden kuin kotiseudunkin yhteisöissä. (Nordlund 2013: 125.) Kirjeiden kommunikatiivisina tehtävinä oli tiedottaa, ylläpitää sosiaalisia suhteita sekä vedota vastaanottajiin erilaisissa asioissa (Elspaß 2012a: 48–51). Suomalaisten siirtolaiskirjeiden sisältö koostui elämän ja arjen moninaisista teemoista kuten terveys, sää, työolot, yhteiskunta, perhe, muut siirtolaisyhteisön jäsenet ja tulevaisuuden suunnitelmat. Edellä mainituista erityisesti terveys ja sää pysyivät kirjeiden kestoaiheina läpi vuosikymmenten. Muut aiheet vaihtelivat jonkin verran ajan saatossa: kohdemaahan saapumisen jälkeen kirjeet sisälsivät runsaasti työn saamiseen, palkkaan ja kotimaahan paluuseen liittyviä tietoja, kun taas myöhemmin keskiössä oli usein perhe ja sen kasvaminen. Menneiden muistelun määrä kasvoi, kun siirtolaiset ikääntyivät. Myös siirtolaisten tärkeiksi kokemat Amerikan tai Suomen politiikkaa koskevat tapahtumat pääsivät käsittelyyn kirjeissä. (Kero 1985: 10–11.) Kanadan-suomalaisten siirtolaisten kirjeitä tutkineen Samira Saramon (2018) aineistossa tavallisimmat

aiheet käsittelevät työtä, terveisiä ja kuolinuutisia, ruokaa sekä uudessa kotimaassa toimimiseen liittyviä kielihaasteita, kun taas siirtolaisyhteisöjen monesti vilkkaasta sosiaalisesta elämästä on vain vähän mainintoja. Saramo (2018: 166) toteaa kuitenkin, että vaikka eri siirtolaiskirjoittajien kirjeistä voidaan poimia samankaltaisia avainteemoja, ei näistä ole silti muodostettavissa yhtenevää ”suomalaisen siirtolaisen kokemusta”. Kokemukset ja kerrontatavat ovat yksilöllisiä siinä missä kirjoittajatkin.

Kouluttamattomilla kirjoittajilla näyttäisi olevan taipumusta käyttää murretta teksteissään (Makkonen 2002: 16). Toisaalta Nordlund (2005) on tutkimuksessaan havainnut itäsuomalaisten talonpoikien käyttäneen kirjeissään oman murteensa sijaan itselleen vierasta kielimuotoa. Helposti havaittavia murrepiirteitä on nähtävästi pyritty välttämään, kun taas vaikeammin havaittavia piirteitä ei välttämättä ole tiedostettu. Kirjeissä ei esiinny esimerkiksi savolaismurteille tyypillisiä vokaalimuutoksia, jotka ovat helposti havaittavia piirteitä, eikä toisaalta myöskään konsonanttien liudennusta, jota on vaikea havaita ja merkitä. Vaikka murteellisuuksia nousee teksteissä ajoittain esiin, tavoitteena näyttäisi siis olleen kirjakielen käyttö. (mts. 68–73.) Myös Salminen (2015) päätyy tutkielmassaan siihen, että itseoppineiden kirjoittajien lähtökohtainen pyrkimys on kirjoittaa yleiskielen standardien mukaisesti. Murteellisuudet kirjeteksteissä viittaisivat tällöin kirjoittamiskokemuksen ja kirjakielen kehittyvien standardien omaksumisen harjaantumattomuuteen. Eurooppalaisessa tutkimuksessa on toisaalta myös viitteitä siitä, että 1800-luvun ja 1900-luvun alun kouluttamattomat kirjoittajat käyttivät tietoisesti tavanomaisen kielellisen repertuaarinsa ulkopuolisia kielimuotoja (Schiegg 2016). Murteelliset variantit eivät tällöin välttämättä heijastaisikaan yksinomaan standardikielen normien hallinnan puutetta. Syytä on huomioida myös, että kielellisiin valintoihin vaikuttaa usein se, kenelle kirje on osoitettu (Nurmi & Palander-Collin 2008: 21–23).

2.3 Etelä-Pohjanmaan murre

Tarkastelen tutkielmassani sitä, miten Etelä-Pohjanmaan murre ilmenee tutkittavassa kirjeaineistossa. Etelä-Pohjanmaan murre kuuluu varsin yhtenäiseen murteistoon, jolla on omaleimaisia, muista murteista selkeästi erottuvia piirteitä. Luokittelen seuraavaksi eteläpohjalaismurteeseen liitettäviä kielenpiirteitä kolmeen ryhmään levinneisyytensä perusteella. Esittely pohjautuu Lauroselaan (1913, 1914) eteläpohjalaismurteen tutkimukseen sekä Rapolan (1969) katsaukseen suomen kielen murteista.

Ensimmäisenä ryhmänä esittelen Etelä-Pohjanmaan murteeseen kuuluvia läntisiä piirteitä, jotka ovat varsin laajasti levinneet suomen kielen länsimurteisiin. Leimallinen yleis-

kielestä erottuva piirre on *d*:n vastineena toimiva *r* (*larot* 'ladot', *parat* 'padat'). Toinen laajalevikkinen piirre on kaikissa asemissa vaihtelematon *tt* yleiskielen *ts*:n vastineena (*mettä* 'metsä', *kattoo* 'katsoa'). Inessiivin pääte Etelä-Pohjanmaan murteessa on loppuheittainen *-s* (*täs kyläs* 'tässä kylässä'). Vokaalimuutoksia tapahtuu puolestaan diftongeissa *ie*, *uo* ja *yö*, jotka avartuvat (*piäni* 'pieni', *nuari* 'nuori', *tyä* 'työ'). Etelä-Pohjanmaan eteläisissä osissa diftongit ovat kuitenkin säilyneet avartumattomina. Ruotsin kielen vaikutus näkyy läntisissä murteissa esimerkiksi siten, että muille suomen murteille epätyypillisesti sanan alussa voi olla konsonanttiyhtymä (*kropsu* 'pannukakku'). Myös *f*-äänne on käytössä enemmän kuin itämurteissa (*frouva* 'rouva').

Toisekseen Etelä-Pohjanmaan murteeseen kuuluu yleisemmin pohjalaisiksi määriteltäviä murrepiirteitä. Pohjalaispiirteitä havaitaan erityisesti vokaalien käytössä: Jälkitavun vokaaliyhtymien *eA* ja *oA* tilalla ovat *iA* (*korkia* 'korkea', *pukia* 'pukea') ja *UA* (*maitua* 'maitoa', *sanua* 'sanoa'). Myös väli- eli švaa-vokaali on pohjalaispiirre (*kylymä* 'kylmä'). Tätä piirrettä tavataan myös savolaismurteissa mutta hieman eri ehdoin. Jälkitavun vokaalien välissä on säilynyt *h* (*mennähän* 'mennään', *kankahia* 'kankaita').

Kolmanteen esiteltävään ryhmään kuuluu leimallisia eteläpohjalaisuuksia. Vokaalimuutoksia tapahtuu pääpainottomissa jälkitavuissa: *i*-loppuisten diftongien tilalla on pitkä vokaali (*punaanen* 'punainen', *ensimmäänen* 'ensimmäinen'). *i*-loppuisten diftongien edustumisen erityisjoukon muodostavat alkuaan *oi*-, *ei*-loppuiset nominit (*taloo* 'talo', *äitee* 'äiti') ja *oi*-vartaloiset verbit (*lahoonnu* 'lahonnut'). Etelä-Pohjanmaan murteeseen kuuluu myös omaleimaisia komparatiivimuotoja (*paree* 'parempi', *suuree* 'suurempi'). Yksikön 3. persoonamuodon *e*-vartaloisen indikatiivin preesensissä *e* labiaalistuu (*tuloo* 'tulee', *menöö* 'menee'). Yhtymissä *lka*, *lko*, *rka* ja *rko* toteutuu pitkävokaalinen astevaihtelu (*jalaat* 'jalat', *haloot* 'halot'), mutta *lke*-, *lkä*-, *rke*- ja *rkä*-yhtymien astevaihtelu on yleisen länsimurteellisuuden mukainen, esim. *härjät* 'härät'. Inessiivin *-s*-päätteen lisäksi possessiivisuffiksin edellä sekä joissakin pronomeineissa on käytössä kapealevikkinen *hnA*-pääte (*kärehnäni* 'kädessäni', *johona* 'jossa'). Sananloppuisen *s*:n tilalla on *h*, mikäli sitä seuraa soinnillinen konsonantti (*kirvehvarsi* 'kirvesvarsi'). Laurosela (1913: XV, 144) toteaa, että Etelä-Pohjanmaan murteeseen kuuluu tietty vanhakantaisuus verrattuna muihin suomen murteisiin. Tämä ilmenee esimerkiksi inessiivin *hnA*-päätteenä ja monikon 1. ja 2. persoonan imperfektin *olima*-, *saisia*-tyyppisinä muotoina.

2.4 Tutkittavat

Tässä alaluvussa esittelen tutkittavani sekä käytössä olevan aineiston. Tarkastelun kohteena ovat neljän eteläpohjalaissyntyisen siirtolaisnaisen kirjeet. Lähtöalue on tarkemmin nykyisten Kauhavan ja Lapuan kaupunkien sekä Isonkyrön kunnan alue. Aineisto koostuu yhteensä 51 Siirtolaisinstituutin kautta tarkasteltavaksi saadusta digitoidusta kirjeestä, jotka olen kirjoittanut puhtaaksi. Koska tutkimukseni pyrkimyksenä on tutkia itseoppineiden tai vain vähän koulutusta saaneiden kirjoittajien tekstejä, aineisto on valittu kahdella vaihtoehtoisella kriteerillä: kirjoittaja on lähtenyt siirtolaiseksi ja kirjoittanut ensimmäisen tarkastelun kohteena olevan kirjeensä ennen vuoden 1921 oppivelvollisuuslain voimaantuloa, ja/tai tutkittavan iästä on pääteltävissä, että hänen saamansa opetus on jäänyt verrattain vähäiseksi. Tutkittavista ainoastaan Lempi Kankaasta on Siirtolaisinstituutin hallussa tunnistekortti, josta selviää muutamia tarkempia taustatietoja. Muista tutkittavista tunnistekorttia ei ole täytetty, joten heidän taustatekijänsä jäävät pitkälti arvailujen varaan. Kirjeaineiston perusteella on kuitenkin joitakin tietoja pääteltävissä esimerkiksi kirjoittajien iästä.

2.4.1 Helmi Hiili

Helmi Hiilin lähtöpaikkakunta on Siirtolaisuusinstituutin tietojen mukaan Kauhava. Hänen kirjeensä ovat vuosilta 1920–1936, ja lisäksi aineistossa on mukana yksi päiväämätön kirje sekä päiväämätön katkelma kirjeestä, jonka alkusivut ovat ilmeisesti hävinneet. Päiväytyjen kirjeiden kirjoittamisvuodet jakautuvat seuraavasti: yksi kirje vuosina 1920, 1921 ja 1936, kaksi kirjettä vuonna 1922 sekä kolme kirjettä vuonna 1923. Päiväämättömät kirjeet vaikuttaisivat olevan aineiston myöhäisempää tuotantoa. Aineiston kymmenestä kirjeestä viisi on kirjoitettu Hiilin äidille (Sanna Kivelä), kolme Jenny-nimiselle siskolle ja kaksi Aili-nimiselle siskolle. Varhaisin kirje on kirjoitettu pian Amerikkaan saapumisen jälkeen vuonna 1920. Yhteensä kirjeaineistoa on 31 sivua ja kirjoitettuja sanoja 2277. Kirjoittajien aineiston joukossa Hiililtä on vähiten tekstiä saatavilla, mikä heijastuu tarkasteltavien kielenpiirteiden frekvenssiin. Halusin kuitenkin ottaa myös nuoren henkilön tutkittavien joukkoon. Helmi Hiili poikkeaa iältään muista tutkittavista: tarkka ikä ei ole selvitettävissä, mutta kirjeiden sisällön perusteella hän on nuori aikuinen, mahdollisesti kahdenkymmenen tienoilla. Oletusta nuoresta iästä tukee se, että hän kirjoittaa äidilleen jossain määrin lapsenomaisin ilmaisin, esim. *Äitiä muistellen Äiten hyvä tyttö helmi, Piirsi rakkaudella tyttönne Helmi*. Ikää peilaten voidaan pitää

mahdollisena, että Helmi Hiili olisi saanut enemmän luku- ja kirjoitustaidon opetusta kuin muut tutkittavat.

Siirtolaisvuosinaan Helmi Hiili asui Brainerdin kaupungissa Minnesotan osavaltiossa. Hän on ainakin jossain vaiheessa käynyt palkkatöissä, mutta työstä ei juurikaan kirjeissä kerrota. Hiilin kirjeet ovat muiden tutkittavien tuotoksia selvästi lyhyempiä – niissä jaetaan lähinnä vain päällimmäiset kuulumiset uudessa kotimaassa elämisestä. Varhaisista kirjeistä käy ilmi, että Hiili ei ollut naimisissa ja vietti paljon aikaa naispuolisten ystäviensä kanssa. Myöhäisimmissä kirjeissä on joitakin viitteitä siitä, että hän olisi avioitunut ja saanut lapsen. Työnteon kuvausten sijaan kirjeissä käsitellään vapaa-ajan viettoa sekä ylipäättään Amerikassa asumisesta heränneitä tuntemuksia. Lisäksi terveys on säännöllisesti toistuva aihe teksteissä. Aineiston perusteella myös vastaanottajina toimivat sisaret olivat lähdössä Amerikkaan, ja kirjoittajan lyhyimmät kirjeet toimivatkin lähinnä tiedotusluontoisessa tehtävässä.

(1) Haalilla on Ohjelma iltamat ja minulla olisi ollu ohjelman esitysikin mutta Hilma otti sen kun minä tulin kipiäksi (13.5.1922)

(2) minä olen viihtynyt nyt oikein hyvin vain harvemmin tulee enää suomemikävä en varmasti tulisi koskaa suomeen jos äiti sattuisi kuolemaan ennenkö ehdisin tulla (6.2.1922)

(3) Heti tässä muistaissani sanon että muista ottaa vähän kansa koulu kirjoja matkaasi ainakin viimeisen [?] sekä arpa kirja ja uni kirja (6.2.1922)

2.4.2 Liisa Koskinen

Liisa Koskinen oli kotoisin Isostakyröstä, ja hänen kirjeitään on aineistossa kymmenen kappaletta vuosilta 1925–1933, yhteensä 60 sivua (sanamäärä 4921). Hän asettui Amerikassa asumaan Ohion osavaltion suurimpaan suomalaiseen yhdyskuntaan, Ashtabula Harboriin. Kirjeistä paljastuu, että Koskinen oli naimisissa ja että hänellä oli lapsia ja lapsenlapsia. Tutkittavan ikä tai Amerikkaan lähtövuosi ei käy kirjeistä ilmi, mutta sisällön perusteella hän oli vähintäänkin viisissäkymmenissä ja asunut Amerikassa jo pitkään. Kotona vielä asuva, aikuistumassa oleva tytär oli mitä ilmeisemmin käynyt koulunsa englannin kielellä, sillä hän arkailee suomeksi kirjoittamista (*se on niin huono suomalaisesta kynästä että hän sanoi äiti kirjoittakaa minun puolestani en minä osaa tavata reiruun*). Perhe harjoitti maanviljelystä. Kirjeistä neljä on osoitettu Koskisen veljelle, kolme veljentyttärelle Mimmi Kleemolalle sekä kaksi tälle ja toiselle sukulaistytölle Laina Kleemolalle. Kaikki lähetetyt kirjeet on tarkoitettu vastaanottajan koko perheen luettavaksi.

Sukulaistytöille osoitetuissa kirjeissä korostuvat kirjoittajan arkiset askareet sekä lähettettyjen ja vastaanotettujen kirje- ja pakettilähetysten kommentoiminen.

(4) me täällä teemme yhtä ja toista ja kaikenmoista, minä paikkaan ja parsin kaiken talvia väkeni vaatteita, ja väliin teen uusiakin (27.2.1925)

Veljen perheelle osoitetuissa kirjeissä puolestaan nousevat enemmän esiin yhteisten tuttavien kuulumiset ja terveiset sekä säähän ja terveydentilaan liittyvät seikat.

(5) Kalle Aaltonen ja maia oli täällä eilen maia käski hänel tä kans panna terveisiä (2.7.1927)

(6) nyt on ollu taas oikeen paahtavan lämmin näinä päivinä, sirkkoja on kovasti paljon syövät karjalta laitumet aivan punaseksi (26.9.1927)

(7) Kustaa on aina vain huonos terveys, ei siitä vain tulla perille mikä sitä oikein vaivaa (26.9.1927)

2.4.3 Hilma Hill

Hilma Hill oli lähtöisin Lapualta, aineiston perusteella Tiistenjoen kylästä. Hänen kirjeitään on aineistossa yhteensä 16, ja ne ovat vuosilta 1938–1956. Sivuja kirjeissä on yhteensä 49 ja kirjoitettuja sanoja 4188. Hillin kirjeistä selviää, että hän on syntynyt vuonna 1889, eli vanhimman tarkasteleman kirjeen kirjoittamisajankohtana hän on täyttämässä 50 vuotta, ja aineiston tuoreimman kirjeen aikaan hän on 67-vuotias. Myös siirtolaiseksi lähtemisen ajankohta kerrotaan aineistossa: Hill on lähtenyt Amerikkaan vuonna 1907 eli 18-vuotiaana. Lisäksi kirjeistä käy ilmi, että Hill on naimisissa suomalaisen siirtolaismiehen kanssa ja että hänellä on kuusi lasta, joista osalla on omia lapsia ja jopa lastenlapsia. Vuoden 1938 kirjeen lähettäjän osoitetiedoissa on sukunimen Hill jälkeen suluissa nimi Hautala, mikä viittaisi siihen, että tutkittavan nimi ennen Suomesta lähtöä on ollut Hilma Hautala. Koska puoliso on suomalaissyntyinen, sukunimi Hill lienee englanninkielinen versio alkuperäisestä suomalaisesta nimestä. Kaikki kirjeet on osoitettu Lapuan Tiistenjoella asuvalle Ida Pouhulalle sekä hänen kanssaan samassa taloudessa asuville henkilöille nimeltä Jaakko ja Kerttu. Heitä tervehditään ja puhutellaan ilmaisulla *arvoisat/hyvät sukulaiseni*, mutta sukulaisuussuhde vastaanottajiin ei selviä.

Kirjeiden kirjoittamisen ajankohtana Hill on asunut Wakefieldin kaupungissa Michiganissa. Hänen miehensä ja poikansa työskentelivät muuttoyrityksessä, mutta kirjeistä ei käy ilmi, että tutkittava olisi käynyt kodin ulkopuolella töissä. Hänen tehtävänään näyttäisi olleen kodin, lasten ja lastenlasten hoitaminen. Perhe onkin keskeinen osa kirjeiden sisältöä. Muita toistuvasti esiintyviä aiheita ovat esimerkiksi terveys, paikallisen seurakunnan toiminta, Amerikassa asuvien yhteiset tuttavat sekä kotiseudulla asuvien tuttavien kuulumisten tiedustelu.

- (8) no vähän mainitten omasta elämästäni. vaikka vissiin minä olen kirjoittanu, jotta meillä on 4 tytärtä ja 2 poikaa. (30.4.1941)
- (9) kysyt olenko parannu kun mulla on se sokeri tauti, se on sellainen tauti jotta ei se oikeen vaivaa jos vaan on varovainen mitä syöö (30.4.1941)
- (10) ensi pyhänä otetaan koko kirkon menot nauhallen jotta saaraan sitten antaa niirenkin kuulla jotka on sai raita ja vanhoja jotka ei pääse Kirkkoon (1.2.1952)
- (11) oletko nähny almaa minä panin silleen joulu kortin mutta ei sieltä ole kuulunu mitään. minä näin katri väättäjän viime viikolla ja se sanoi Jotta kun kirjoitan teillen niin sanua häneltä terveisiä (30.1.1953)

Parissa kirjeessä tekstin sävy poikkeaa tavanomaisesta kuulumisten jakamisesta, ja kirjoittaja saattaa kertoa hyvinkin henkilökohtaisista, vaikeita tunteita herättävistä asioista, joista ei konventionaalisissa kirjeissä ollut tyypillistä kertoa (esim. ongelmat avioliitossa). Tällöin hänen kertojaroolinsa vaihtuu tiedottajasta omien emotioiden kanavoijaksi.

- (12) olen monesti meinannu sinul len kirjoittaa jotakin mutta en ole voinu. mutta nyt minä vähän annan tietää elämäni murheita. mutta ei näitä asioita ymmärrä kun vaan sellainen joka on itte kokenu. ja toivon jotta et sinä ole sellaista saanu kokea kun minä, enkä minä soisi sellaista kenellenkään. (24.4.1950)

Hill käyttää myös huumoria sävyttämään tekstiään, mikä on osaltaan osoitus hänen kielellisistä resursseistaan.

- (13) jos menet sen puheillen niin kyllä se sieltä kattoo, ja kun sanot jotta minä olen se lihava muori joka rupesin niitä kaffia hommaamaan jos ei se nimestä muista. (11.5.1949)

2.4.4 Lempi Kangas

Lempi Kangas on tutkittavista ainut, josta on täytetty siirtolaisen tunnistekortti. Kortin on täyttänyt hänen sisarensa Selma Hirvelä, jolle kirjeet on osoitettu. Lempi Kankaan kotipaikkakunta Suomessa oli Ylihärmä, Kankaankylä. Tunnistekortista selviää, että hän on Hilma Hillin tavoin syntynyt vuonna 1889 ja lähtenyt Amerikkaan vuonna 1908 eli 19-vuotiaana. Siirtolaiseksi lähtemisen syynä oli tarve lähteä ansaitsemaan perheen isän kuoltua. Amerikassa Kangas toimi ensin palvelijana ja keittäjänä, sittemmin tarjoilijana. Sisaren antamien tietojen mukaan hän oli suosittu pitokokki. Tunnistekortissa kerrotaan myös, että Kangas eli elämänsä naimattomana eikä käynyt Suomessa siirtolaiseksi lähtönsä jälkeen. Hänen kirjeitään on aineistossa 15, ja niitä on yhteensä 40 sivua vuosilta 1941–1958. Näin ollen hän oli varhaisimman tutkimuksen kohteena olevan kirjeen kirjoittamisajankohtana 52-vuotias ja asunut Amerikassa 33 vuotta. Viimeisimmän tarkasteltavan kirjeen aikaan hän on puolestaan

ollut lähes seitsemänkymmenen vuoden ikäinen. Sanamäärän (5046) perusteella Kangas on ollut tutkittavistani tuotteliain kirjeiden kirjoittaja.

Myös Lempi Kankaan kirjeissä käsitellään siirtolaiskirjeille tyypillisiä aiheita kuten terveyttä, säätä, työtä, vapaa-ajan sattumuksia sekä kohtaamisia yhteisten tuttavien ja sukulaisten kanssa.

(14) minä olen kahdesti sairastanut aasialaisen tänä talvena. ja siitä jäi kurkkuun ja korviin tuska ajoi molemmat märille ja sitte vei niin heikoksi että myötään pyörriin. (21.11.1958)

(15) minun pitää aina jostain tienata raha nytkin olin yhdessä Herras perheessä säilömässä marjoja ja kasviksia joten sain lähettää ne takit (22.9.1946)

(16) täällä oli viime kuus suomi opisto ja Kirkollis juhlat niin tuli minun tyköni sisälle entinen Luoman maiju miehensä kanssa (7.7.1946)

Kankaan kirjeissä esiintyy varsin selkeää dialogisuutta, mikä näkyy melko runsaina viittauksina vastaanottajan kertomiin seikkoihin.

(17) miten sinun asiasi onko se vieläkään päättynyt ja onko alina vielä sinun kanssa (11.5.1948)

(18) sinä sanoit jos tykkäsin pahaa kun annoit alinalle molemmat Läninkit ei hyvä sisko minä tiesin ettei se sinulle sovi (15.2.1951)

(19) oli ikävä taas kuulla että olet niin paljon sairastanut (18.4.1953)

3 KIELELLISET PROFIILIT

Tämän pääluvun tavoitteena on rakentaa kullekin kirjoittajalle kielelliset profiilit, joissa tehdään havaintoja heidän kirjallisesta kielenkäytöstään ja kielellisistä valinnoistaan. Esittelen ensin yleisiä huomioita tutkittavieni kirjeistä ja niiden kielestä. Tämän jälkeen tarkastelen lähemmin kuutta kirjeissä esiintyvää murrepiirrettä, jotka olen valinnut kvantitatiivista analyysiä varten. Valitsemistani murrepiirteistä *n*-loppuista allatiivia on tavattu sekä länsi- että itämurteissa, mutta lännessä sen käyttö on keskittynyt lähinnä Etelä-Pohjanmaan alueelle (ks. Kettunen 1940: 126). Jätän analyysistä pois allatiivimuodot, joita seuraa 3. persoonamuodon omistusliite *-nsA* tai toisen persoonan omistusliite *-s(i)*, sillä niissä omistusliite määrittää päätte. Länsimurteille tyypillisiä laajalevikkisiä tarkasteltavia murrepiirteitä ovat *r* yleis-kielen *d:n* vastineena sekä *-s* inessiivin päätevarianttina. Inessiivien päätteiden analyysiin lasken mukaan lekseemin *kanssa* variantit, vaikka se on poikkeuksellisesti postpositio. Sen voidaan nähdä leksikaalistuneen osista *kansa* + *-ssa*, jolloin pääteaines lasketaan inessiiviksi

(SSA). Tarkasteltavaksi valittu murrevariantti *tt* kirjakielen *ts:n* vastineena puolestaan esiintyy vallitsevana hämäläismurteiden lisäksi etelä- ja pohjoispohjalaisissa sekä peräpohjalaisissa murteissa. Analyysissä kapeammin pohjalaismurteisiin paikallistuva piirre on jälkitavujen *eA*-vokaaliyhtymän edustuminen *iA*-yhtymänä sekä *OA*-yhtymän edustuminen *UA*-yhtymänä. Täydennän kvantitatiivista analyysiä taulukoilla, kun katson havainnollistukselle olevan tarvetta, eli en silloin, kun lähes kaikki kirjoittajan käyttämät variantit ovat samoja.

Edellä mainittujen lisäksi käsittelen laadullisesti kunkin kirjoittajan kirjeissä esiintyviä muita piirteitä, jotka ovat tyypillisiä Etelä-Pohjanmaan murteelle. Jätän kvantitatiivisen tutkimuksen ulkopuolelle erisnimet, sillä ne käyttäytyvät usein toisella tavoin kuin yleisnimet. Käytän kuitenkin kirjeaineistosta löytyviä erisnimiä esimerkkeinä kirjoittajien kielellisistä valinnoista. Kvantitatiivisesta tutkimuksesta pois jäävät myös hyperkorrekrit ilmaukset ja lainasanat, joita käsittelen lyhyesti murrepiirteiden tarkastelun yhteydessä sekä laajemmin yleisten huomioiden ja lainasanojen alaluvuissa. Analysoin aineiston perusteella laadullisesti, mitkä tekijät mahdollisesti vaikuttavat murrepiirteiden tilanteiseen variaatioon sekä millaisia funktioita niillä kirjeissä on.

Murrepiirteiden lisäksi kielellisten profiilien tarkasteluun kuuluu aineistossa esiintyvien, englannin kielen vaikutuksesta syntyneiden lainasanojen kartoittaminen. Tavoitteenani on selvittää lainasanojen esiintyvyyttä tutkittavieni kirjeteksteissä ylipäätään sekä hahmotella, millaisiin aihepiireihin heidän käyttämänsä lainasanat liittyvät.

3.1 Helmi Hiili

3.1.1 Yleisiä huomioita kirjeistä

Helmi Hiilin kirjeitä lukiessa yleiseksi vaikutelmaksi nousee, että hän on kirjoittajana vielä varsin kokematon. Käsiala on varsin hyvin luettavaa, mutta välillä vastaan tulee vaikeammin tulkittavia kohtia. Välimerkkien käytössä esiintyy selkeää horjuvuutta: pisteitä on merkitty satunnaisesti ja pilkkuja muutamaan otteeseen, mutta pääsääntöisesti lauseet seuraavat toisiaan ilman välimerkkejä tai ne on konjunktioilla liitetty toisiinsa pitkiksi ketjuiksi. Myös isojen alkukirjaimien ja erisnimien merkinnöissä on epäsystemaattisuutta, ja yhdyssanat on pääsääntöisesti kirjoitettu erilleen. Vaikutelmana on, että kirjoittaja on monesti kirjoittanut kirjeensä kiireessä, mikä saattaa osaltaan vaikuttaa kirjoittamiseen paneutumiseen ja tekstien pituuteen. Päivämäärien perusteella Hiili on toisinaan kirjoittanut saman päivän aikana kirjeen

kahdelle tai kolmellekin vastaanottajalle. Kiireen kokemus tuodaan ajoittain myös eksplisiittisesti esiin tekstissä:

(20) tämä kirja tulee niin hirveän vähä[?] pätönen mutta mulla ei ole nyt aikaa
(31.12.1920)

Ortografialtaan Helmi Hiilin kirjeet ovat nykykielen mukaisia, eli esimerkiksi v:n merkitsemistä w:llä ei esiinny. Tämä poikkeaa jossain määrin 1800-luvun lopun itseoppineiden kirjoittajien käytänteistä (ks. Nordlund 2013), mikä kertonee ortografisten normien vakiintumisesta 1900-luvulle tultaessa.

Oikeinkirjoitussääntöjen hallitsemisen haasteista huolimatta Helmi Hiilin kirjeet noudattelevat kirjeen tekstilajille ominaisia perusrakenteita. Kirjeet alkavat pääsääntöisesti päivämäärällä ja/tai kirjoituspaikalla (*Brainesd. minn 13/5 1922*) sekä vastaanottajan puhuttelulla (*Rakas sisko Jenny*) ja päättyvät lopputervehdykseen ja allekirjoitukseen (*Hyvästi ja paljon rakkaita terveisi minulta teille kaikelle Piirsi Helmi*). 1800-luvun itseoppineille kirjoittajille tyypillisiä formulamaisia rakenteita ei juurikaan esiinny kirjoittajan sisarilleen kirjoittamissa kirjeissä, mutta äidille osoitetuissa kirjeissä näitä on ajoittain havaittavissa (esim. *Sydän tervehdyksen tuokoon teillen tämä vaalea paperi ja ~~m~~ nämä tummat rivit jotka tähän piirtelen ensiksi*). Niukasti koulutusta saaneiden kirjoittajien on myös havaittu käyttävän hyperkorrekteja muotoja tyyllillisen valinnan keinona (Nordlund 2013: 119). Koska kirjakielen *d* ei vanhastaan esiinny missään suomen kielen murteessa, tyypillinen hyperkorrekti muoto on *d*:n käyttäminen *r*:n sijaan. Tätä ilmiötä esiintyy Helmi Hiilin kirjeissä neljään otteeseen (*juudi sen tähden; etten minä ~~tahdo~~ saada sitä suodaan; jos sillä liisalla on niin kiedä mies; nytkin tuli juudi yhdeltä tytöltä kirje*).

3.1.2 Kirjakielen *d*:n vastineet

Helmi Hiilin kirjeaineistosta löytyy kolme eri kirjakielen *d*:n vastinetta: *d*, *r* ja *t*. Kuten taulukosta 1 voidaan havaita, aineiston varhaisimmissa kirjeissä kirjoittajalla on käytössään pelkästään *r*-variantti kirjakielen *d*:n vastineena.

(21) **Syrämmelliset** terveiset täältä kaukaa takaa merten ja vuorten. (30.12.1920)

(22) minä koitin **tehrä** sitten vähän Hilman töitä (13.5.1922)

Taulukko 1. Helmi Hiili: Kirjakielen *d*:n vastine

Variantti	<i>d</i>	<i>r</i>	<i>t</i>
1920	0	9	0
1921	0	3	0
1922	6	7	0
1923	21	1	3
1936	10	0	1
vuosiluku ei tiedossa	7	2	0
yhteensä	44	22	4

Myöhäisemmissä kirjeissä kirjakielen mukaisia muotoja alkaa tulla teksteihin, ja *d*-varianttien osuus kasvaa selvästi murteellisten muotojen ohi (62,9 % kokonaismäärästä). Vielä vuoden 1922 kirjeissä molempia variantteja esiintyy suurin piirtein tasaväkisesti, mutta seuraavan vuoden kirjeissä kirjakielisten varianttien osuus on huomattavasti *r*-varianttia suurempi.

- (23) Parhain **tervehdys** Helmilta. On toukokuun aamu ja minä aijon piirrellä sinullen vähän jotain ensiksi kiitän arvoisen kirjeesi **erestä** (13.5.1922)
 (24) nytkin tuli juudi **yhdeltä** tytöltä kirje mutta en **tiedä** viitsinko vastata kun ei **tahdo** olla aikaa (6.2.1923)
 (25) minä **kaaduun** lattiaan semmosen vanhan pienen tynnorin päältä (7.12.1936)

Aikaisemmassa tutkimuksessa on esitetty, että 1800-luvun itseoppineiden kirjoittajien pyrkimys on ollut kirjoittaa kirjakielen muotoutuvien standardien mukaisesti (ks. Nordlund 2005; Salminen 2015). Tätä havaintoa voitaneen soveltaa myös 1900-luvun alun maaseutuoloista lähteneisiin kirjoittajiin. Kirjakielen *d*:n käytön käynnistyminen ja lisääntyminen viittaisi siihen, että tutkittavan kielitietoisuus on kasvanut kirjoittamiskokemuksen karttuessa. Näin ollen hän olisi tullut tietoisemmaksi kirjakielen *d*:n käyttöä koskevista normeista. Osoituksena kirjakieliseen ilmaisuun pyrkimisestä voidaan osaltaan pitää aineistossa esiintyviä hyperkorrekteja muotoja (esimerkissä 5 *juudi*).

Helmi Hiilin kirjeissä esiintyy neljä kertaa myös *t* kirjakielen *d*:n vastineena. Kaikki *t*:n edustumat esiintyvät kuitenkin sanan *äiti* taivutusmuodoissa: *äitin*, *äitillen*. *Äiti*-sanan katsotaan lukeutuvan *t*:n astevaihtelun ulkopuolelle, joskin lähinnä puhutussa kielessä (VISK § 44). Eteläpohjalainen vastine *äiti*-sanalle on pitkävokaalinen *äitee*, joka esiintyy joskus myös heikkoasteisena muotona *äiree* (Laurosela 1914: 60). Koska sanan *äiti* taivutuksessa on poikkeavuutta, päätin tässä yhteydessä jättää *t*-variantin esiintymät pois kvantitatiivisesta analyysistä.

3.1.3 Inessiivin päätteet

Inessiivin päätevariantteja on aineistossa kolme: *-ssA*, *-s* ja *-sA*.

Taulukko 2. Helmi Hiili: Inessiivin päätteet

Variantti	<i>-ssA</i>	<i>-s</i>	<i>-sA</i>
1920	3	0	0
1921	4	0	0
1922	13	1	1
1923	6	1	0
1936	0	6	0
vuosiluku ei tiedossa	2	9	0
yhteensä	28	17	1

Eniten edustumia on kirjakielen mukaisella *-ssA*-päätteellä (60,9 % kokonaismäärästä).

(26) **tässä** on nyt kaikki vähä sekasin **päässä** (31.12.1920)

(27) lääkäri määräsi minun 3si päivää makaamaan **pimeässä ruumassa huoneessa** (13.5.1922)

Inessiivin loppuheittoisia *-s*-päätevariantteja ei varhaisissa kirjeissä tavata lainkaan, mitä voidaan kirjoittajan murretausta huomioiden pitää epäodotuksenmukaisena. Murteellisten *s*-päätevarianttien määrä kasvaa jonkin verran aineiston myöhäisemmissä kirjeissä, ja molempia päätteitä saatetaan myös käyttää rinnakkain samassa virkkeessä. Yllättävää on, että viimeisessä päivätyssä kirjeessä esiintyy ainoastaan loppuheittoisia *-s*-päätteitä. Ilmiö on siis päinvastainen kuin kirjakielen *d:n* vastineita tarkasteltaessa. Inessiivin *-s* on toistuvasti päätteinä sanamuodossa *kans*, joka on Hiilin teksteissä kirjakielistä *kanssa*-varianttia hieman yleisempi. Muuten ei ole viitteitä siitä, että kirjoittaja käyttäisi loppuheittoisuutta erityisesti joissakin sanoissa.

(28) käy **katsomassa** Lempiä ennen lähdet minä en tiedä onko se **henkis** vai onko se kuollut (6.2.1923)

(29) onko Ahomäen tati ja Rintalan läti vielä **elos** (7.12.1936)

Kanssa-lekseemissä tavataan myös kertaalleen inessiivin päätevarianttia *-sA*.

(30) se hoitaa minun niin hyvin ja se silti makaa minun **kansa** vaikka minä olen kipiä (13.5.1922)

Päätevariantti *-sA* ei kuulu Etelä-Pohjanmaan murteelle ominaisiin piirteisiin, joten yksittäisen esiintymän voisi tulkita oikeinkirjoitusvirheeksi. Vanhassa kirjasuomessa on tavattu kaikkia kolmea inessiivin päätevarianttia eli myös yksinäiskonsonanttista *-sA*-päätettä. 1800-luvulla geminaatallinen inessiivin pääte vakiintui kirjakieleen nopeasti, mutta hengellisessä kirjalli-

suudessa -sA-päätevariantti säilyi muuta kirjallisuutta pidempään. (Häkkinen 1994: 200–202.) Lienee kuitenkin turhan pitkälle menevä tulkinta olettaa, että vanhalla kirjasuomella olisi enää mainittavaa vaikutusta mahdollisesti 1900-luvun puolella syntyneen kirjoittajan kielellisiin valintoihin. *Kansa*-muodon tulkitseminen yksittäiseksi virheellisyydeksi lienee siis perustelluin vaihtoehto.

3.1.4 Allatiivin päätteet

Allatiivia tarkasteltaessa aineistossa tavataan sekä kirjakielen mukaista *-lle*-päätettä että *n*-loppuista *-llen*-päätettä.

Taulukko 3. Helmi Hiili: Allatiivin päätteet

Variantti	<i>-lle</i>	<i>-llen</i>
1920	15	0
1921	0	1
1922	1	11
1923	0	12
1936	0	10
vuosiluku ei tiedossa	0	3
yhteensä	16	37

(31) minä kirjotan **jennylle** ja ~~ma~~ **maijalle** heti pian ja **teille** myös lisää sanokaa **jennylle** ja **Maijalle** ja **kaikille tutuille** terveisiiä (31.12.1920)

(32) tuo sairaan hoitaja komentaa **petillen** se on näes Hilma: Hyvästi siis terveiset Helmiltä **Jennyllen Matillen** ja **Olavillen** (13.5.1922)

Huomionarvoista on, että lähes kaikki kirjakielisistä *-lle*-päätteistä esiintyvät aineiston varhaisimmassa kirjeessä, ja tämän jälkeen kaikki allatiivin päätteet ovat yhtä poikkeusta lukuun ottamatta murteellisia *-llen*-variantteja. Tätä voidaan pitää epäodotuksenmukaisena sen perusteella, että niukasti koulutusta saaneiden kirjoittajien on katsottu pyrkineen standardikielen mukaiseen kirjoitettuun kieleen. On mahdollista, että malli *n*-loppuiseen allatiivin päätteeseen on saatu muilta ympäröiviltä siirtolaisilta, joista oletettavasti merkittävä osa on ollut pohjalaislähtöisiä. Käyhän kirjoittajan kirjeistä ilmi muun muassa, että hänellä oli lukuisia kirjeenvaihtoystäviä. Allatiivin päätteiden käyttöön ohjanneet valinnat ja tietoisuuden taso näistä valinnoista jäivät kuitenkin varsin tulkinnanvaraisiksi. Kirjasuomen vanhoilla käytänteillä ei liene vaikutusta Hiilin allatiivin käyttöön. 1800-luvun puolenvälin tienoilta lähtien suomen kieliopeissa on suosittu vokaaliloppuista päätettä (Häkkinen 1994: 207). Myöskin vanhassa kirkkoraamatussa (Biblia) käytetään allatiivin *-lle*-päätettä. Mainittakoon tosin, että

vuoden 1886 virsikirjassa, joka on ollut Suomessa käytössä 1930-luvulle saakka, sekä muussa runokielessä *n*-loppuista allatiivin päätettä tavataan. (Lauerma 2012: 59, 62.)

3.1.5 Kirjakielen *ts*:n vastineet

Kirjakielen *ts* esiintyy aineistossa sekä kirjakielisessä muodossa että murteellisena *tt*-varianttina.

Taulukko 4. Helmi Hiili: *Ts*-yhtymän vastine

<i>Ts</i> -yhtymän vastine	<i>ts</i>	<i>tt</i>
1920	2	0
1921	1	0
1922	1	0
1923	3	0
1936	0	1
vuosiluku ei tiedossa	1	4
yhteensä	8	5

- (33) minä nautin niistä melkein yhtä paljon kun olisin **itse** ollut siellä (13.5.1922)
 (34) alfretilla oli niitä **vatsa** haavoja (päiväämätön)
 (35) tuntuu nyt paljon paremmalta kun on oma koti ellei **tarvitte** aina siilä vuokran maksusta murehtia (7.12.1936)
 (36) ettei **tarvitte** puutetta kärsiä vaikka ei mitään jäisi kuoleman jälkeen (päiväämätön)

Variantti *ts* esiintyy Helmi Hiilin kirjeissä jonkin verran *tt*-varianttia useammin. Samoin kuin havaittiin inessiivin päätteitä tarkasteltaessa, aineiston varhaisimmissa kirjeissä esiintyy kirjakielistä varianttia, kun taas myöhäisemmissä kirjeissä on enemmän *tt*-varianttia. Tämäkin on jossain määrin epäodotuksenmukaista. Eniten murteellisia vastineita on päiväämättömissä kirjeissä, jotka sisältönsä perusteella lienevät myöhempiä tuotoksia. Esiintymien kokonaismäärä on kuitenkin niin pieni, että *ts*:n vastineiden käyttöön liittyvistä kielellisistä valinnoista on vaikea vetää varsinaisia johtopäätöksiä.

3.1.6 Jälkitavun *eA*- ja *OA*-yhtymät

Helmi Hiilin kirjeaineistossa on sekä kirjakielen mukaisia että murteellisia jälkitavun *eA*-yhtymän variantteja, molempia yhtäläinen määrä eli kuusi esiintymää kummallakin.

Taulukko 5. Helmi Hiili: Jälkitavujen *eA*- ja *OA*-yhtymien vastine

Variantti	<i>eA</i>	<i>iA</i>	<i>OA</i>	<i>UA</i>
1920	1	0	0	0
1921	0	0	0	1
1922	2	5	2	0
1923	1	1	0	0
1936	2	0	0	1
vuosiluku ei tiedossa	0	0	0	4
yhteensä	6	6	2	6

Jälkitavujen kirjakielisiä *eA*-yhtymiä esiintyy adjektiiveissa *vaalea*, *hirveä*, *pimeä* ja *tiheä* ja lisäksi sanoissa *onnea* ja *kulkea*.

(37) Sydän tervehdyn tuokoon teillen tämä **vaalea** paperi (13.5.1922)

(38) Hauskaa joulua ja **Onnea** uudellen vuodelle (7.12.1936)

Kaikki *iA*-variantit puolestaan esiintyvät lekseemeissä *kipiä* ja *kerkiää*.

(39) naama on jo varmasti silloin terve kun tämä kirje sinne **kerkiää** (13.5.1922)

(40) Hilma otti sen kun minä tulin **kipiäksi** (13.5.1922)

Puhekielen tutkimuksessa *iA*- ja *UA*-varianttien on havaittu olevan väistynyt murrepiirre (Koivisto 1997: 112; Mantila 1997: 17). On mahdollista, että *iA*-variantin käyttö on tutkitavan kirjoitetussa kielessä väistynyt piirre ja koskee vain tiettyjä lekseemejä. Jälkitavujen *eA*-yhtymien vastineiden esiintymien vähyys aineistossa kuitenkin vaikeuttaa varianttien valinnan analysointia. Mainittakoon tässäkin yhteydessä, että jälkitavun *A*-loppuisilla nomineilla on ollut suomen kirjakielen kehityksessä erilaisia vaiheita, ja pitkän aikaa *i*:llinen tyyppi oli *eA*-nomineissa ja niiden johdoksissa dominoivassa asemassa. Nykyisen yleiskielen mukainen *eA*-tyyppi syrjäytti *iA*-muodon vasta 1800-luvun puolivälin paikkeilla, ja vanhaa sekä nykyistä muotoa käytettiin tämän jälkeenkin rinnakkain 1800-luvun loppupuolelle saakka (Häkkinen 1994; Pulkkinen 1972: 39). Ennen vuoden 1933/38 raamatunkäännöstä Suomessa oli virallisena käännöksenä käytössä vuoden 1776 vanha kirkkoraamattu, jossa esiintyy vielä jälkitavun *iA*-tyyppejä (esim. *korkia* 'korkea'). Edelleen kuitenkin todennäköisempänä voidaan pitää, että Hiilin tekstissä esiintyvissä *iA*-varianteissa on kotiseudun murteen eikä vanhan kirkkoraamatun vaikutusta.

Jälkitavun *oa*-yhtymiä esiintyy Hiilin kirjeissä kirjakielisessä muodossaan ainoastaan kahdesti, ja loput edustumat ovat *ua*-muotoisia variantteja, joita on yhteensä kuusi kappaletta. Erityisen vakiintuneelta *ua*-variantin käyttö vaikuttaa *koti*-sanana partitiivimuodossa, joka saa eniten esiintymiä.

- (41) ostan sille jonku pienen muisto esineen kun ei minulla ole mitään **kotua** (päiväämätön)
 (42) koittakaa **kattua** eteennä että ei se voi teitä petkuttaa (päiväämätön)
 (43) niin äiti ehkä puhun jo vähän vakavemmasti minä kirjotin teillen viime kirjeessäni että aijon luopua maailmasta mutta täytyy tunnustaa että en minä ollut kyllin voimakasminä en voinut. Sillä maailma on kiinni minussa oikein tuhansin kasin ja se ei ole **helppoa** niistä irtaantua -- ehkä äiti jo lopetan minun silmiäni niin loukkaa kun täytyy pitää sähkö **valoa** päällä (13.5.1922)

Esimerkissä 43 kirjakielinen *oa*-variantti esiintyy kontekstissa, jossa tutkittava kirjoittaa äidilleen arkikielestä poikkeavalla tyyllillä, joka erottuu muusta tekstistä. Tämä voisi selittää yleistä kirjakielisyyteen pyrkimistä. Toinen esimerkin *oa*-yhtymä esiintyy arkisemmassa asiayhteydessä mutta välittömästi juhlallisemman ilmaisuuden jälkeen.

Aineiston jälkitavujen *OA*-yhtymien edustuminen enimmäkseen *UA*-variantteina viittaisi siihen, että tämä murrepiirre on kirjoittajalle vaikeasti havaittava. Variaation tutkimuksessa on tuotu esiin, että sekä *eA*-yhtymän edustuminen *iA*:na että *OA*-yhtymän edustuminen *UA*:na ovat eteläpohjalaiselta murrealueelta muualle muuttaneiden keskuudessa väistyviä piirteitä (Nuoli-järvi 1986). Erityisesti tämä koskee *UA*-variantin käyttöä, sillä sen levikki on *iA*-yhtymää suppeampi, ja siten se on alttiimpi väistymään (Mielikäinen 1981: 95). Näin ollen *UA*-yhtymän käyttö kirjeissä näyttäytyy kirjoittajan kielellisessä profiilissa varsin voimakkaana murteellisuutena.

3.1.7 Muita murrepiirteitä

Tässä alaluvussa nostan esiin Helmi Hiilin kirjeissä esiintyviä kielenpiirteitä, jotka olen jättänyt varsinaisesta kvantitatiivisesta analyysistä pois. Yksikön 3. persoonan päätteet *e*-vartaloisissa verbeissä esiintyvät pääasiallisesti kirjakielisessä asussaan, mutta kahteen otteeseen ne Etelä-Pohjanmaan murteelle ominaisesti labiaalistuvat (*kuoloo*, *maksoo*). Toinen näistä labiaalistumisista esiintyy kirjoittajan siteeratessa sukulaislapsen tuottamaa lausumaa. Verbien taivutusmuodoissa sekä joissakin adverbeissa on loppuheittoisuutta (esim. *olen päässy*, *toivois*, *vähä*), mutta näitä muotoja löytyy myös ilman loppuheittoa. Kaksi kertaa tekstissä esiintyy jälkitavun vokaalienvälinen *h*:

- (44) me menemme näyttelemään -- ehkä viimeiteksi **mustahan** maahan (13.5.1922)
 (45) vain vähän lautaa ja vaatetta pannaan **mukahen** (päiväämätön)

Esimerkin 44 *mustahan* toimii attribuuttina *maa*-nominille, jonka illatiivin sijapäätte on *-han*. Tämä on saattanut vaikuttaa vokaalienvälisen *h*:n esiintymiseen myös attribuutissa.

Esimerkissä 45 jälkitavun vokaalienvälinen *h* tulee näkyviin vain adverbissä *mukahān*, kun taas edeltävästä verbin passiivimuodosta *pannaan* se puuttuu. *Mukahān* lienee siis voimakkaammin leksikaalistunut kirjoittajan kielenkäyttöön murteellisessa muodossaan. Muut jälkitavun pitkät vokaalit tekstissä esiintyvät kirjakielen standardien mukaisesti ilman *h*:ta.

Helmi Hiilin kirjeistä löytyy kolme jälkitavun *i*-loppuisten diftongien varianttia. Yleisin on kirjakielinen *i*-loppuinen muoto (esim. *jonkunlainen*, *oikein*, *silloin*, *varovainen*). Toiseksi eniten esiintymiä on diftongin lyhentyneellä, *i*:ttömällä variantilla, erityisesti saneissa *kirjottaa* ja *semmonen*. Diftonginloppuisen *i*:n kato ei ole eteläpohjalaismurteelle ominainen piirre, joten sen toistuva esiintyvyys aineistossa on epäodotuksenmukaista. Ko. varianttia ei juurikaan esiinny muiden tutkittavien kirjeteksteissä, joten yksi mahdollinen kielenpiirteen käyttöä selittävä tekijä voisi olla Hiilin nuorempi ikä. Vähiten esiintymiä on puolestaan Etelä-Pohjanmaan murteelle tyypillisellä variantilla, jossa pitkä vokaali korvaa jälkitavun *i*-loppuisen diftongin, mutta näitäkin variantteja on havaittavissa (esim. *sini silmäänen*, *kaaduun*, *raukoolla*, *jonkunlaasia*). Tähän tyyppiin luetaan kuuluvaksi myös sanoja, joissa ei nykymuodossaan esiinny diftongia mutta joiden alkuperäiseen muotoon tämä kuuluu (esim. *iso* < *isoi*). Kirjoittajan aineistossa tätä edustaa sana *taloo*. Lisäksi Etelä-Pohjanmaan alueella esiintyy preesensin yksikön 3. persoonamuotoja, jotka ovat tyyppiä *syöö* (*syää*), *juoo* (Laurosela 1913: XV), eli yksitavuisten verbien diftongin jälkikomponentti pidentyy. Hiilin kirjeissä tällaisia preesensmuotoja on kolme: *tuoo*, *voii*, *myii*.

3.1.8 Lainasanat

Kuten johdantoluvussa on todettu, ensimmäisen polven amerikansuomalaisten siirtolaisten kielenkäytössä englannin kielen vaikutus näkyi lähinnä sanaston muutoksina ja suomen kielen fonologiseen järjestelmään mukautettuina lainasanoina (ks. Virtaranta 1992; Jönsson-Korhola 2003; Lauttamus 1992). Tämä näkyy myös Helmi Hiilin kirjeistä löydettävissä lainasanoissa, joista lähes kaikki ovat mukautettuja lainoja. Rajatapauksena voidaan pitää fraasilainaa *kotby*, jonka tulkitsen olevan yritys toimia sitaattilainana sanalle *goodbye*: kirjoittajan variantti ei suoranaisesti mukaile sanan ääntämisasua, mutta osa vierasperäisistä kirjaimista on korvattu suomen kielen konsonanteilla.

Lainasanoja voidaan tarkastella aihepiirien mukaan, mikä seuraa esimerkiksi Virtaranta (1992, 1993) ja Jönsson-Korholan (2003) käsittelytapaa. Hiilin kirjeissä on kaksi kotiin ja asumiseen liittyvää lainasanaa: *ruuma* (< *room*, 'huone') ja *haussi* (< *house*, 'talo'). Saramo (2018: 175) on esittänyt, että yksi lainasanojen käyttöä selittävä tekijä voisi olla siirtolais-

kirjoittajien tarve osoittaa kirjeen vastaanottajille hallitsevansa englannin kieltä. Helmi Hiilin tekstissä on kuitenkin viitteitä siitä, että kirjoittaja olisi nimenomaan välttänyt lainasanojen käyttöä huomioidakseen vastaanottajan, jolloin lainasana vaihtuu suomenkieliseksi vastineeksi:

(46) lääkäri määräsi minun 3si päivää makaamaan pimeässä ~~ruumassa~~ **huoneessa**
(13.5.1922)

Sosiaaliseen elämään ja vapaa-aikaan liittyy toistuvasti esiintyvä sana *haali* (< *hall*), jolla tarkoitetaan seuraintaloa. *Haali* on yleisesti siirtolaisten käytössä ollut lainasana, sillä raittius- ja työväentalot kuuluivat kiinteästi ensimmäisen polven amerikansuomalaisten siirtolaisyhteisöjen toimintaan. Työhön ja rahankäyttöön liittyvät puolestaan lainat *jopi* (< *job*) ja *taala* (< *dollar*). Edellisessä englannin kielen ääntämyksen mukainen, sananalkuinen soinnillinen affrikaatta edustuu *j*:nä. Sanan alkuperäinen kirjoitusasu voi tässä tapauksessa vaikuttaa paitsi lainasanan kirjoitusasuun myös sen ääntämiseen (ks. Martin 1993b: 92). Jälkimmäisessä puolestaan on tapahtunut morfologista mukauttamista, mikä ilmenee loppukonsonantin pois jättämisenä. On tulkittu, että lainasanan *taala* kehittymiseen on vaikuttanut amerikanenglannin tapa ääntää loppukonsonanttia edeltävä redusoitunut vokaali (Pennanen 2011: 34). Perheeseen liittyvä laina on aineistossa esiintyvä *systeri*, jossa tosin saattaa olla myös ruotsin kielen vaikutusta. Teknologista lainasanastoa edustaa *troki* (< *truck*, ’kuorma-auto’; muita Amerikan-suomen sanakirjassa (ASSK) esiintyviä variantteja *roki* ~ *truksi*), jonka sananalkuinen konsonanttiyhtymä on säilynyt. Suomen kielen murteissa ei vanhastaan useinkaan esiinny sananalkuisia konsonanttiyhtymiä, ja amerikansuomen tutkimuksissa on tuotu esiin, että siirtolaisten kielenkäytössä konsonanttiyhtymien alkukomponentti/-komponentteja tyypillisesti katosi (Virtaranta 1992: 22). Ruotsin kielen vaikutuksesta läntisissä murteissa sananalkuisia konsonanttiyhtymiä kuitenkin tavataan, minkä vuoksi nämä saattoivat pohjalaissiirtolaisten lainasanoissa säilyä (Martin 1993b: 92).

(47) ireeiniltä piti leikata sen **tansselit** kurkusta en minä tiedä mitä ne niitä nimittää
suomes (7.12.1936)

Esimerkki 47 osoittaa, että siirtolaiset tiedostivat itsekkin lainaavansa englannin kielestä sanoja asioille, joita he eivät kyenneet omalla äidinkielellään ilmaisemaan (ks. Jönsson-Korhola 2003: 421). Kirjoittaja ilmaisee eksplisiittisesti, että ei tiedä, mikä on lainasanan *tansselit* (~ *tonsilit* < *tonsils* ’nielurisat’) suomenkielinen vastine. Kyseessä ei ole arkikielen sanastoon kuuluva sana, johon Hiili olisi törmännyt kotimaassaan.

(48) no sitten me ostimme haussin ja kun minä **henkasin kartiinia** niin minä kaaduun lattiaan (7.12.1936)

Esimerkissä 48 esiintyy Hiilin kirjeaineiston ainut verbilaina, jonka infinitiivimuoto on *hengata* ~ *henkata* (< *hang up* 'ripustaa'). Lainasanaa *kartiini* ei löydy ASSK:sta, mutta tämä voisi olla mukautettu laina sanasta *curtain* ('verho'). Lainaa kuitenkin tavataan myös suomen kielen murteissa ruotsin *gardin*-sanana vaikutuksesta: eteläpohjalaisesta murrenastosta löytyy sana *karteeki*, ja muoto *kartiini* esiintyy muissa pohjalaismurteissa (SMS, SSA). Lisäksi aineistossa esiintyy lainasana *kaffi*, mutta tämä on ruotsalaisperäinen laina, jota tavataan Etelä-Pohjanmaan murrenastossa (SMS).

Aineiston erisnimistä suomen kieleen mukautettuja lainoja esiintyy paikannimissä: *nevyrgi* (< *New York*) ja *Graasbyy* (< *Crosby*?). *Nevyrgi*-varianttiin lienee vaikuttanut englannin kielen kirjoitusasu (vrt. Pennanen 2011: *Nujerkki* ~ *Nujorkki* ~ *Nyorkki*). Viralliseen kirjoitusasuun pyrkimystä näyttäisi olevan tekstissä havaittavissa, mikä kertonee kirjoitusasuun liittyvien seikkojen tiedostamisesta. Seuraavassa esimerkissä tämä näkyy alkuperäisen ilmauksen korjaamisyrityksenä:

(49) sitten me menemme näyttelemään sen erääseen ~~Graaspyy~~ **Graasbyy** nimiseen kaupunkiin (13.5.1922)

Amerikansuomen käännöslainat muodostuivat jäljittelemällä englannin kielen ilmaisuja ja siirtämällä niiden merkityssisältö suomen kielen sanaan tai sanaliittoon (ks. Virtaranta 1992: 28). Helmi Hiilin viimeisestä päivätystä kirjeestä löytyy ASSK:ssakin esiintyvä adverbi *aikaa*, joka on ainut käännöslaina hänen kirjeaineistossaan ja jota käytetään aikaa merkitsevän substantiivin ohella merkityksessä 'aikaisemmin, takaperin' (< *x ago*):

(50) no nyt jotain 3 viikkua **aikaa** alfred loukkas jalkansa (7.12.1936)

3.2 Liisa Koskinen

3.2.1 Yleisiä huomioita

Liisa Koskista voi kirjetekstien perusteella pitää Helmi Hiiliä kokeneempana kirjoittajana. Käsiälä on tasaista ja suhteellisen helppolukuista, välimerkkien käyttö on runsaampaa ja järjestelmällisempää ja teksti on jaettu kappaleisiin. Toisaalta siinä, missä Hiili ketjuttaa virkkeitä konjunktioilla, Koskinen tekee saman pilkutuksella. Yhdyssanat on kirjoitettu varsin usein yhteen, mutta myös kirjakielen normien vastaisia muotoja esiintyy. Oikeinkirjoituksen

horjuvuus näkyy erityisesti siinä, että virkkeet alkavat useimmiten pienellä alkukirjaimella. Erisnimet on enimmäkseen kirjoitettu isolla alkukirjaimella, etenkin jos kyseessä on henkilön nimi, mutta myös monia yleisnimiä on kirjoitettu isolla. Ortografialtaan Koskisen teksti vastaa nykykieltä lukuun ottamatta kahta *v*-kirjaimen merkitsemistä *w*:llä (*welii*, *woi*). Hyperkorrekteja ilmaisuja Koskinen ei käytä.

Hiilin tavoin Koskinen käyttää kirjeissään asianmukaisesti kirjeen tekstilajin konventioita. Kirjeet alkavat paikkakunnalla/osavalttiolla ja päivämäärällä (*Rome Ohio 6 p syyskuuta 1925*) sekä vastaanottajan/vastaanottajien tervehtimisellä (*Tervehdys Mimmille! Rakas veljeni!!*). Joissakin kirjeissä tervehdystä seuraa formulamainen aloitusrakenne, jolla kirjoittaja ilmaisee kirjoittamiseen orientoitumistaan (esim. *tulen taas tietoa antamaan näillä kuolleilla riveillä meidän elämästämme; nyt kun on illan hiljaisuus niin istun vähäksi aikaa ja läsestyn teitä koko perhettä, muutamalla kynä rivillä, ja annan ajatusteni liidellä siellä teidän keskuudes täydestä sydämmestäni!*). Samantyyppisiä kirjeformuloita käytetään myös lopetuk-
sissa (esim. *Ehkä lopetan tämän vähäpätöisen kirjoitukseni sillä toivolla että nämä teidät kaikki terveisin ja onnellisina tapaisivat*). Välillä lopetukseen saatetaan siirtyä varsin suoraviivaisestikin, mutta kaikissa kirjeissä esiintyy jonkinlainen hyvästely (*monin terveisin, olkaa sydämellisesti hyvästi jätetty*). Allekirjoitusta edeltää toisinaan kirjoittamisprosessia kuvaava verbi (*piirsi sisaresi Liisa*). Muutamaan otteeseen kirjeiden sivujen reunaan tai ylälaitaan on lisätty välihuomautuksia tai jälkikirjoituksia.

3.2.2 Kirjakielen *d*:n vastineet

Liisa Koskisen kirjeissä esiintyy kolme kirjakielen *d*:n vastinetta: *d*, *r* ja kirjakielen *d*:n kato.

Taulukko 6. Liisa Koskinen: Kirjakielen *d*:n vastineet

Variantti	<i>d</i>	<i>r</i>	kirjakielen <i>d</i> :n kato
1925	37	3	1
1927	26	1	0
1931	13	0	0
1932	16	2	0
1933	13	1	0
yhteensä	105	7	1

Taulukosta 6 voidaan havaita, että selvästi eniten edustumia on kirjakielisellä *d*-variantilla (92,9 % kokonaismäärästä). Koska *d* ei vanhastaan kuulu suomen kielen murteisiin, sen käytön dominoivuutta voidaan pitää osoituksena kirjakielisyyteen pyrkimisestä.

(51) se tulee **kahdeksan** aikana aamulla **meidän** kohtaan (27.2.1925)

(52) annan ajatusteni **liidellä** siellä **teidän keskuudes täydestä sydämmestäni** (26.9.1927)

Variantti *r* esiintyy kirjeissä harvakseltaan (6,2 %), eikä sen käyttö näy varsinaisesti muuttuvan kirjoittamisajankohdan mukaan. Esiintymiä on lähinnä *pitää-* ja *pudota-*verbien taivutusmuodoissa ja johdannaisissa:

- (53) täälä on puvut justiin saman mallisia eikä **piretä** vyötäkää (6.9.1925)
 (54) Ei **pirä** lähettää tänne tulemaan postis mitään niin ei mene hukkaan. (2.10.1932)
 (55) on jo täytyny syöttää karjaa sisällä kun **purottivat** niin maitonsa (26.9.1927)
 (56) aivan niin kun kivi olis **puronnu** pois kun näin kirjestäsi että mauri on sielä (2.10.1932)

Koskisen kirjeaineiston ainut kirjakielen *d:n* kato esiintyy lekseemissä *ilahduttava*.

- (57) tulen taas tietoa antamaan näillä kuolleilla riveillä meidän elämästämme, se ei ole taas mitään **ilahuttavaa**. (2.3.1925)

Murretaustan perusteella epäodotuksenmukaista katoa voisi selittää se, että sana ei ole erityisen yleinen arkikäytössä ja on tutkittavan kirjeessä osa formulamaista ilmaisua. Vanhassa kirjasuomessa *ilahduttava* esiintyy muodossa *ilahuttava* (VKS). Kirjakielen *d:n* kato erityisesti *h:n* jälkeisissä tapauksissa on alun perin itämurteille ominainen piirre, joka on nykysuomessa yleistynyt myös murrealueille, joille se ei vanhastaan kuulu (Mantila 2004: 327). Yksittäisenä esiintymänä siitä on kuitenkin vaikea vetää varsinaisia johtopäätöksiä.

Tutkimuksessa on todettu *d:n* vastineiden kuuluvan helpoimmin havaittaviin kielenpiirteisiin (Mielikäinen & Palander 2014: 151, 177). Kaiken kaikkiaan vaikuttaisi siltä, että kirjakielen *d* on kielenpiirre, jonka normit Liisa Koskinen tiedostaa varsin hyvin – pyrkimyksenä näyttää olevan kirjakielen mukainen ilmaisu. Tämän piirteen kirjakielisen variantin yleisyydestä huolimatta Koskisen kirjoittamat kirjetekstit antavat melko murteellisen vaikutelman. Tähän vaikuttavat muut kielenpiirteet, joita käsitellen seuraavaksi.

3.2.3 Inessiivin päätteet

Koskisen kirjeaineistosta löytyviä inessiivin päättevariantteja on kolme: *-ssA*, *-s* ja *-hnA*.

Taulukko 7. Liisa Koskinen: Inessiivin päätteet

Variantti	-ssA	-s	-hnA
1925	6	23	0
1927	1	17	0
1931	1	15	0
1932	4	11	0
1933	2	19	1
yhteensä	14	85	1

Selvästi suurin edustuma on loppuheittoisella *-s*-variantilla (85 % kokonaismäärästä), eli vallalla on murteellinen muoto. Inessiivin loppuheittoisuutta ei pidetä leimallisena murrepiirteenä (ks. Mielikäinen 1981: 94). Nordlund (2005) on havainnut tutkittaviensa pyrkineen välttämään helposti havaittavia murrepiirteitä, kun taas vaikeammin havaittavia piirteitä he eivät välttämättä ole tiedostaneet. Koska Koskinen pyrkii kirjakielisyyteen käyttämällä kirjakielen mukaista *d*-varianttia, on oletettavissa, että inessiivin päätteiden käytön ja siihen liittyvät normit hän tiedostaa varsin heikosti.

(58) kustaa setä on **huonos terveydes** ollu koko talven ja on nyt **sairaalas** (27.2.1925)

Kirjakielinen *-ssA*-variantti on aineiston inessiiveissä vähemmistössä (14 %). Jossain määrin yllättävää on, että *-ssA*-päätteitä esiintyy eniten Koskisen varhaisimmissa kirjeissä vuodelta 1925. On toki huomioitava, että kirjeiden ja niissä esiintyvien inessiivimuotojen kokonaismäärä on suurin tuona vuonna. Joka tapauksessa kirjoittamiskokemuksen karttuminen ei lisää kirjakielisiä variantteja. Yksi kirjakielisistä *-ssA*-päätteistä esiintyy kontekstissa, jossa tekstin sävy muuttuu aiempaa juhlavammaksi kirjoittajan esittäessä kiitoksensa saamastaan lähetyksestä kirjeen vastaanottajille.

(59) sielä **suomes** naisten käsityö teollisuus on niin korkealla. monet sydämmestä lähtevät kiitokset lähetän teille M. ja L. Ki oikein kyyneleet poskia kostuttaa kun ajattelen että minua kulkuria **kotimaassa** lämpimin sydämin muistetaan (28.8.1931)

Muut aineiston *-ssA*-päätteistä eivät esiinny tyyliltään muusta tekstistä mainittavasti poikkeavissa kohdissa. Joissakin tapauksissa niihin kuitenkin liittyy erisnimen ja liikepartikkelin käyttöä tai vastaanottajan sanojen siteeraamista.

(60) viime sunnuntaina olimme Fairbort **ohiossa** (6.9.1925)

(61) taas kuljettiin Lehmä joki ylimiten. ja käytiin sivu **pitäjissäki** pikimältä.
(2.10.1932)

(62) Sanoit että olette minulle **suuressa velassa**. (6.9.1925)

Kirjeiden ainut Etelä-Pohjanmaan murteelle ominainen inessiivin *-hnA*-pääte havaitaan lekseemissä *johna*. Päätevariantti *-hnA* esiintyy eteläpohjalaismurteessa vain tietyissä yhteyksissä, joista tyypillisimpiä ovat pronomien *mikä* ja *joka* adessiivimuodot.

(63) näköö monta koti a **johna** nuoret ovat korttipöydän ympärillä (3.8.1933)

Päätevariantin *-hnA* käyttö indikoi levinneisyydeltään kapeana murrepiirteenä vahvaa murteellisuutta. Kuitenkin Koskisen kirjeistä löytyy myös kaksi *-ssA*-päätteistä *joka*-pronominin

muotoa, joten hänellä on useampia kyseisen sanan variantteja käytössä. Esimerkin 63 *-hnA-* päätteen käyttöä voisi selittää se, että ilmaisu on muutenkin tavallista murteellisempi: siinä esiintyy *e*-vartaloisen verbin päätteen labiaalistumista, jota muuten ei tutkittavan kirjeissä ole juurikaan havaittavissa.

3.2.4 Allatiivin päätte

Allatiivin päätteiden kokonaismäärä Koskisen kirjeissä on 76. Näistä kolme on murteellista *-llen*-varianttia, jotka esiintyvät aineiston kahdessa varhaisimmassa kirjeessä. Samoista kirjeistä löytyy myös kirjakielisiä *-lle*-muotoja. Vuoden 1925 jälkeisissä kirjeissä kaikki allatiivin päätteet ovat viimeksi mainitussa muodossa, joten *-llen*-variantin käyttö näyttäisi olevan väistynyt piirre tutkittavan kirjoitetussa kielessä.

3.2.5 Kirjakielen *ts:n* vastine

Taulukko 8. Liisa Koskinen: kirjakielen *ts:n* vastineet

Variantti	<i>ts</i>	<i>tt</i>
1925	3	5
1927	4	5
1931	2	4
1932	2	0
1933	1	2
yhteensä	12	16

Samoin kuin Helmi Hillillä, myös Liisa Koskisen teksteissä esiintyy sekä kirjakielen mukaista että murteellista *ts:n* varianttia. Eteläpohjalaismurteelle ominaista *tt*-muotoa tavataan kirjeissä jonkin verran useammin, mutta tämäkään variantti ei selkeästi dominoi. Kirjakielen *ts:n* vastineiden käyttö vaikuttaa varsin rinnakkaiselta, eli samassa kirjeessä voi esiintyä kumpaakin muotoa. Myös samoista lekseemeistä on käytössä kaksi eri muotoa:

(64) eikä se vielä ole arvannu Poikia vasten silmi ä **katsoakkaa!** en tiedä jos olis toisella silmällä **kattonu** (27.2.1927)

Yksittäisistä *ts*-yhtymän sisältävistä sanoista eniten esiintymiä on lekseemillä *itse* (neljä *tt*-varianttia, kolme *ts*-varianttia). Lähtökohtaisesti vaikuttaisi siltä, että kirjoittaja käyttää murteellista muotoa viitatessaan itseensä tai perheenjäseniinsä (esim. *viimme talvena tikkusin ittelleni lakin*), kun taas kirjakielinen muoto esiintyy hänen puhutellessaan vastaanottajiaan tai kuvatessaan heidän tavaralähetystensä herättämiä tunteita (esim. *oikein minä häpesin ottaa*

vastaan semmoisia lähetyksiä, sillä minä tunsin **itseni** niin halvaksi). Tästä löytyy kuitenkin poikkeus, jossa eri variantit esiintyvät samantyyppisissä kontekstissa ja samoille vastaanottajille osoitetuissa kirjeissä:

- (65) älkää nyt vain ruvetko mitään vaivaamaan **itseänne**, ja tänne lähettämään mitään.
(6.9.1925)
(66) minä pyydän että älkää tytöt vaivatko **ittiänne** millään lahjain laittamisilla minulle.
(10.5.1931)

Kirjakielinen ja murteellinen variantti ovat rinnakkain käytössä myös verbien *mainita* ja *palkita* taivutusmuodoissa. Sen sijaan verbissä *tarvita* tavataan vain vastinetta *tt*. Kaiken kaikkiaan kirjakielen *ts* vaikuttaisi olevan kielenpiirre, jonka kirjoittaja jollain tasolla tiedostaa mutta jonka käytössä on vakiintumattomuutta ja variaatiota tilanteen mukaan. Tulkinnanvaraiseksi jää, liittyykö *ts*:n vastineiden käyttöön tietoisia valintoja, mutta joka tapauksessa murteellinen variantti nousee kirjakielistä vahvemmin esiin aineistossa.

3.2.6 Jälkitavun *eA*- ja *OA*-yhtymät

Taulukko 9. Liisa Koskinen: Jälkitavun *eA*- ja *OA*-yhtymien vastine

Variantti	<i>eA</i>	<i>iA</i>	<i>OA</i>	<i>UA</i>
1925	3	3	10	0
1927	2	0	0	0
1931	5	1	1	0
1932	3	2	7	0
1933	0	2	3	0
yhteensä	13	9	21	0

Koskinen kirjeistä löytyy sekä kirjakielistä että murteellista jälkitavun *eA*-yhtymän vastinetta. Kirjakielinen *eA* on yleisempi, mutta myös *iA*-varianttia tavataan niin aineiston varhaisissa kuin myöhemmissäkin kirjeissä.

- (67) hän ei osaa **suomea** kirjoittaa (27.2.1925)
(68) nyt on jo vähä **viileämpi** kirjoittaa. (28.8.1931)
(69) taidat jo väsyä, kun tuo vanha akka **kaikkia** pännällä piirtelee (27.2.1925)
(70) on ollu jo niin kylmä että on ollu lämmitys (Förnes) uunis **valkia** (2.10.1932)

Toistuvasti jälkitavun *eA* esiintyy verbin *ruveta* taivutusmuodoissa (esim. *rupean*) sekä nominissa *korkea*. Jälkitavun *iA* tavataan *ie*-muotoisena varianttina sanan *usein* komparatiivimuodossa *usiempi*, joka toimii Etelä-Pohjanmaan murteessa rinnakkain variantin *usiampi* kanssa. Esimerkin 69 *iA*-yhtymä voidaan katsoa murteelliseksi sanassa *kaikkia* 'kaikkea'. Periaatteessa tämän voisi ymmärtää myös siten, että *kaikkia* on määrite pois jätetylle sanalle, esim. *kaikkia* [asioita]. Koska *kaikkea*-sanon *iA*-muotoinen vastine on kuitenkin eteläpohjalais-

murteelle tyypillinen, tulkitsen sen tässä murteelliseksi variantiksi. Yksi aineiston *iA*-yhtymistä on kirjoitettu muotoon *jA* sanassa *korja* ('korea'). Sanan ääntötapa vaikuttanee tässä kirjoitus-asun valintaan. Jälkitavun *eA*- ja *iA*-variantit esiintyvät kirjoittajan kielellisessä repertuaarissa rinnakkain, mutta joidenkin lekseemien murteellinen muoto on vahvempi. Kirjakielinen *OA* on puolestaan dominoiva variantti, sillä murteellista *UA*-yhtymää ei esiinny Koskisen kirjeissä lainkaan.

3.2.7 Muita murrepiirteitä

Inessiivin loppuheittoisten *-s*-päätteiden lisäksi Liisa Koskisen kirjeissä esiintyy varsin paljon muutakin loppuheittoisuutta. Erityisesti tämä näkyy verbien taivutusmuodoissa (esim. *olette saanu, ei ole arvannu, meinas*). Loppuheittoja on myös adverbeissa ja liitepartikkeleissa (esim. *paljo, teidänki, mihinkää*). Samoin kuin Helmi Hiilillä, lähes kaikki yksikön 3. persoonan päätteet *e*-vartaloisissa verbeissä ovat Koskisen kirjeissä kirjakielisiä, mutta kahdesti ne labiaalistuvat (*makaaloo, näköö*). Rapola (1969: 127) mainitsee myös tiettyjen substantiivien labiaalistumisen, esim. *hakkoo* 'hakkuu', *perkoo* 'perkuu'. Tällä tavoin käyttäytyy aineistossa ilmeisesti käsityösanastoon viittaava *merkkoo lanka*, joka tarkoittanee jonkinlaista merkintälankaa. Diftongin avartumista esiintyy kertaalleen ilmaisussa *rehut syätetty*.

Hiilin tekstien tavoin jälkitavujen *i*-loppuiset diftongit ovat Koskisen aineistossa useimmin kirjakielisessä muodossaan. Kuitenkin myös varsin monia Etelä-Pohjanmaan murteelle ominaisia diftongin korvautumisia pitkällä vokaalilla löytyy (esim. *keveetä, helluunensa, tykkääsin, on tasootellu*). Laajafrekventtisin *i*-loppuisen diftongin sisältävän sanan vastine on *oikeen*, jolla on kymmenen esiintymää. Kirjakielen mukainen *oikein* puolestaan esiintyy aineistossa yhdeksän kertaa, joten variantit ovat lähes tasaveroisessa asemassa tutkittavan kirjallisessa kielenkäytössä, mutta murteellinen muoto on hieman yleisempi. Kirjeaineistossa näkyy *i*-loppuisen diftongin käytön vakiintumattomuutta, mikä voi ilmetä erilaisina kielivalintoina kahdessa peräkkäisessä ko. kielenpiirteen sisältävässä sanassa (esim. *tutuus paikois*). Oletettavaa olisi, että peräkkäiset sanat olisivat samalla tavoin murteellisia, mutta jostain syystä vain edeltävässä sanassa diftongi on korvautunut pitkällä vokaalilla, kun taas kummankin inessiivin päätte on murteenmukainen. Nämä eivät vaikuta erityisen tietoisilta ratkaisuilta. Vanhastaan *i*-loppuisen diftongin sisältäneitä sanoja edustaa Koskisen tekstissä sana *enoo* (< *enoi*). Samantyyppisesti käyttäytyy kahdesti esiintyvä verbi *velkoa*, joka taipuu yksikön 1. persoonan preesensmuodossa *veloon, en minä veloo*. Helmi Hiilin kirjeissä havaittua diftonginloppuisen *i*:n katoa ei Koskisella esiinny. Sen sijaan diftongin

jälkikomponentin pidentymisiä yksitavuisten verbien preesensin yksikön 3. persoonamuodossa löytyy kaksi: *voii* ja *käyy*.

Murteellisten kielenpiirteiden lisäksi tutkittavan kirjeissä on eteläpohjalaisia murre sanoja: esimerkiksi *mures* ('murhe'), *puolimoos* ('keskeneräinen'), *tryskätä* ('pitää meteliä'), *tuuki* ('liina'), *hellu* ('seurustelukumppani'), *pärvöttää* ('purkaa') ja *rauska* ('rikkinäinen'). Murresanoja ei esiinny kovinkaan tiheästi, mutta ne antavat silti kirjeteksteille eteläpohjalaista leimallisuutta ja luovat myös vaikutelmaa epämuodollisesta kirjoittamisrekisteristä.

3.2.8 Lainasanat

Suomen maaseudulta lähteneet amerikansiirtolaiset monesti jatkoivat maanviljelystä myös uudessa kotimaassaan, tai heillä saattoi olla vähintäänkin tavoitteena hankkia oma maatila, johon kerättiin varoja muulla ansiotyöllä. Ruokatalouteen liittyvät sanat ovat lainasanojen joukossa varsin suuri ryhmänsä. (Virtaranta 1993: 15–16, 76.) Liisa Koskisen perhe sai elantonsa maanviljelyksestä, ja kirjeissä esiintyvistä lainasanoista valtaosa liittyy kasvatettaviin vihanneksiin ja niiden hyödyntämiseen kotitaloudessa.

(71) olen kannuttanu mustia marjoja (232) kaksi sataa kolmekymmentä kaksi **kuarttia**. ja **pikelsiä** olen keittäny punajuurista 20. kuort kurkuista 40. kuort- ja **Tomatuksis ta** 10 kuort- **jeliä**. (6.9.1925)

Esimerkistä 71 käy ilmi, että kirjoittajalle tutummat ruokasanat *marja*, *punajuuri* ja *kurkku* ovat tekstissä suomalaisessa asussaan, kun taas entuudestaan vieraasta ruokasanastosta käytetään lainasanoja *tomatus* (~ *tomeetus* ~ *tomeeto*), *pikelsi* (kirjeissä myös muodossa *pikelssi*) ja *jeli* (< *jelly* 'hyytelö'). Maatalouden peruslainasanastoa on kirjeissä esiintyvä *färmi* (~ *farmi* ~ *varmi* < *farm*). Sananalkuinen *f* esiintyy ainoastaan Suomen läntisimmissä kuten Etelä-Pohjanmaan murteessa, johon ruotsin kielellä on ollut vahva vaikutus. Niinpä pohjalaissiirtolaisten lainasanoissa sananalkuinen *f* tyypillisesti säilyy eikä mukaudu *v*-kirjaimeksi. Maanviljelyksen lainasana on myös säiliötornia tarkoittava *sailo* (< *silo*), jonka käytössä voi havaita morfologista mukauttamista kotimurteeseen: kyseisen sanan illatiivi esiintyy tutkittavalla muodossa *sailohin* eikä *sailoon*, kun taas genetiivimuoto on *sailoon* eikä *sailon* (vrt. *taloo* : *taloon*).

Amerikkalaiset mittajärjestelmät poikkeavat nykyisin ja poikkesivat jo viime vuosisadan alussa suomalaisista. Esimerkin 71 *kuartti* on litraa hieman pienempi nesteen mittayksikkö (ASSK) ja esiintyy Koskisen teksteissä myös muodossa *kvartti*. Toinen kirjoittajan käyttämä

tilavuusmitan lainasana on *pusheli* (~ *pusseli* ~ *busseli* < *bushel*), jossa alkuperäinen soinnillinen alkukonsonantti on mukautunut soinnittomaksi. Muita kirjeissä esiintyviä mittayksikköjen lainoja ovat pituuden mittayksikkö *maili* (< *mile*), vetomitan yksikkö *galloona* (~ *kaluuna* ~ *kalleri* < *gallon*) sekä painomittaa tarkoittava *pauna* (< *pound*), joka korvaa vastaavan, vanhan suomalaisen mittayksikön, *naulan* (SSA). Lainassa *galloona* vierasperäinen alkukirjain on säilynyt lainasanan kirjoitetussa muodossa, mutta on oletettavaa, että puhutussa kielessä alkuääne on mukautunut suomalaiseksi. Rahayksiköistä Koskisen kirjeissä esiintyvät *sentti* (< *cent*), *dollari* ja *daala*. Näistäkin kahden jälkimmäisen lainasanan alkukirjain *d* on säilynyt alkuperäisessä asussaan. Tämä on poikkeuksellista erityisesti sanassa *daala*, joka tavataan yleensä muodossa *taala*. Mitta- ja rahayksikköiden lainojen joukossa on sanoja, jotka lukeutuvat myös suomen yleiskielen lainasanoiksi (*maili*, *sentti*). Epäselväksi jää, missä kirjoittaja on kyseiset sanat oppinut, ja luokitellaanko ne näin ollen amerikansuomen vai suomen lainasanoiksi. Esittelemäni lainat löytyvät kuitenkin ASSK:sta, joten olen laskenut ne aineistosta poimimieni amerikansuomalaisten lainasanojen joukkoon.

Työelämään viittaa kirjoittajan käyttämä lainasana *komppaniia*, joka on merkityslaina. Jo olemassa olevaan suomen kielen sanaan on merkityslainassa liitetty englannin kielen mukainen merkityssisältö (ks. Virtaranta 1992: 29–31; Virtaranta 1981: 308). Suomen viitekehyksessä sana *komppania* on ruotsalaisperäinen laina, joka viittaa armeijan perusyksikköön, kun taas englannin lainasanana sen merkitys on ’yhtiö’ (< *company*) (ks. Virtaranta 1981: 306).

(72) vanha sitä meinaa meistäkin tulla mummaksiksi ja paapaksi on jo sanottu kymenen vuotta maitten täs että Aution Kallea ja Liisaa kans sanotaan paappa ja mumma. ja Hjalmar. & Iida Lindelliä ruvettiin lauantaina nimittämään **krämpaa & krään maama**. (7.2.1927)

Amerikansuomalaisten siirtolaisten sanastossa lähimpiin perheenjäseniin viittaavat äidin-kieliset nimitykset tyypillisesti säilyivät, mutta tätä kaukaisemmista sukulaisista saatettiin ryhtyä käyttämään lainasanoja (Virtaranta 1993: 80–81). Esimerkissä 72 nousee esiin tähän liittyvä tietoinen valinta: kirjoittajaa ja hänen aviomiestään sekä heidän tuttaviaan kutsutaan eteläpohjalaisittain *mummaksiksi* ja *paapaksi*, kun taas heidän toisten tuttaviansa nimitykset isovanhempina ovat *krämpaa* ja *krään maama*. Tässä näkyy myös morfologista lainautumista, sillä lainasanat eivät saa translatiivin sijapääätteitä.

(73) on ollu jo niin kylmä että on ollu lämmitys (**Förnes**) uunis valkia

Esimerkissä 73 esiintyy keskuslämmityslaitteen lainasana *förnes* (< *furnace*). Kirjoittaja käyttää ilmauksessaan ensisijaisesti suomen sanaa ja ilmoittaa suluissa vastaavan amerikan-

suomen käsitteen ottaen näin vastaanottajan huomioon. Kielellinen valinta vaikuttaa tässäkin tietoiselta. *Förnes*-lainalla on ASSK:ssa lukuisia variantteja: *föönes ~ föörnessi ~ föörnissa ~ foorniska ~ förnessi ~ förnissa ~ förnissi ~ fönes ~ vönös ~ vöönissä*.

(74) sitte sillä on kurkus **koides** (en minä tiedä miksi sitä suomeksi nimitetään en ole sattunu kuulla) (7.2.1927)

Esimerkki 74 on hyvin samantyyppinen kuin esimerkki 47, jossa Helmi Hill kertoo nielurisojen leikkauksesta käyttämällä lainasanaa *tansselit*. Myös Koskinen tiedostaa, että hänen sanavarastostaan puuttuu suomenkielinen vastine lääketieteelliselle termille. Terveysteen liittyvä termistö saattoi olla vierasta, sillä vastaan tulleet sairaudet eivät välttämättä olleet siirtolaisille entuudestaan tuttuja, ja terveydenhuoltohenkilöt osasivat vain harvoin suomea. Epäselväksi jää, mitä Koskinen tarkoittaa *koides*-lainasanalla, mutta on hyvinkin uskottavaa, että suomenkielistä vastinetta ei tälle ole niin kirjoittajan kuin vastaanottajankaan kielellisissä resursseissa.

Koskinen kuvailee omia kirjoittamisolosuhteitaan ja viittaa kynään toistuvasti lainasanalla *pännä*. Tätä ei kuitenkaan esiinny ASSK:ssa, ja sanaa voidaankin pitää ruotsin kielen *penna*-sanana lainana. Siirtolaisyhteisön rouvien vierailuista kertoessaan kirjoittaja käyttää englannin kielen mukaista sitaattilainaa *mrs*. Lähes kaikki esiintyvät lainasanat ovat mukautettuja lainoja, mutta myös muutamia käännöslainoja esiintyy kirjoittajan teksteissä. Amerikansuomeen sisältyy erityisesti fraseologisia käännöslainoja, jotka on muodostettu esimerkiksi verbien *antaa, antaa tai tehdä* avulla (ks. Virtaranta 1992: 28). Koskinen käyttää kertaalleen ilmausta *antaa esitys* merkityksessä 'esittää mielipide' (< *give (one's) opinion*):

(75) jos joskus menet naimisiin ja kumppanisi lähtee amerikkaan, niin minä **annan** sellaisen **esityksen** että älä päästä sitä yksin (27.2.1925)

Antaa-verbin avulla on muodostettu myös käännöslainamainen ilmaus *antoivat liikkeelle hellimmätkin tunteet*, jota kirjoittaja käyttää kuvatessaan vastaanottamiensa valokuvien herättämiä tuntemuksia.

ASSK:ssa esiintyy käännöslaina *sattuu* (< *happen*) adverbisessä merkityksessä 'ehkä'. Koskinen käyttää toistuvasti fraseologiselta vaikuttavaa ilmausta *sattuu että*:

(76) **sattuu että** kuulevat että olen niin usein pannu tulemaan että ovat tulleet sielä uteliaaksi- -- en minä arvaa enää lähettää kun ovat niin uteliaita (2.10.1932)

(77) aion piirrellä kuulumisia pitkän pitkän ajan taakaa, **sattuu että** ei ne ole kaikki aivan uusia juttuja. (3.8.1933)

Pennanen (2011: 51) nostaa aineistostaan esiin käännöslainamaisen erisnimen *Keeti*, joka siirtolaisilta saadun suullisen tiedon mukaan on vastine englantilaisen etunimen Catherine

lempinimelle Katy. Omassa aineistossani esiintyy oletettavasti sama käännöslaina muodossa *Keiti*, jolla viitataan maatilan hevoseen.

(78) niillä on koulu matka kaksi ja puoli mailia, niitä kuljettaa erityinen kärry, jota me sanomme **koulu kärry** (27.2.1925)

Esimerkin 78 *koulu kärry* ei esiinny ASSK:ssa, mutta tulkitsen sen käännöslainaksi. Kirjoittaja ilmaisee, että kyseinen sana on käytössä hänen perheessään ja todennäköisesti yhteisössään mutta ei kuulu kirjeen vastaanottajien sanavarastoon, sillä koulukuljetus lienee heille vieras käsite. Englanninkielinen vastine voisi olla *school car*. On mahdollista, että koulukuljetuksia on tuolloin hoidettu vielä hevosvetoisesti kulkuvälineillä, joita kutsuttiin myös nimillä *school carriages* ja *school hacks* (ks. Gray 2007). *Kärry* olisi tällöin luonteva käännös. Esimerkissä 78 käännöslaina *koulu kärry* muistuttaa esimerkin 72 lainasanoja *kränpaa* ja *krään maama*, sillä sekään ei mukaudu morfologisesti suomen kieleen.

3.3 Hilma Hill

3.3.1 Yleisiä huomioita

Hilma Hillin kirjeissä tekstirivit seuraavat toisiaan tiheästi, ja koko käytettävissä oleva tila on pyritty täyttämään, tarvittaessa lisähuomautuksilla. Luettavuuteen vaikuttaa myös se, että joissakin kirjeissä sivun toisella puolella oleva teksti kuultaa ohuen paperin läpi. Hillin käsialasta saa kuitenkin kohtalaisesti selvää. Väli- ja pilkku-merkkejä on käytössä, mutta pitkät, konjunktioilla ketjutetut virkkeet ovat tekstille tyypillisiä. Isojen ja pienten alkukirjainten esiintyminen on hyvinkin epäsystemaattista, joskaan aina käsialasta ei ole selvästi erotettavissa, kumpaa tarkoitetaan. Virkkeet alkavat useimmiten pienellä alkukirjaimella. Yhdyssanat on sen sijaan yleensä kirjoitettu kirjakielen normien mukaisesti yhteen. Vanhan kirjasuomen ortografian mukaisia merkintätapoja ei havaita. Myöskään hyperkorrekteja ilmaisuja ei Hillin tekstissä esiinny.

Myös Hilma Hillin kirjeissä tavataan kyseiselle tekstilajille tunnistettavia piirteitä kuten kirjeen aloitus paikannimellä ja päivämäärällä (*Wakefield mich Elok 21. 1938*) sekä vastaanottajien puhuttelulla (*arvoisat sukulaiseni*). Kirjeenvaihdon konventioiden tiedostamisesta kertoo se, että lähes jokaisessa Hillin kirjeessä kiitetään alkutervehdyksen jälkeen saadusta kirjeestä ja mahdollisesti pahoitellaan vastaamisen viivästymistä (esim. *Kiitos kirjasta jonka olen saanu jo kauvan aikaa mutta ei ole tullu vastatuk si*). Varsinaisiksi kirjeformuloiksi en

näitä kuitenkin laskisi. Myöskään lopetukset eivät ole erityisen formaaleja vaan koostuvat tyypillisesti lyhyestä hyvästelystä ja/tai terveisten lähettämisestä ja allekirjoituksesta (esim. *no hyvästi taas ja vastaa taas pian ystävyysrellä hilma*). Joskus kirjeen saattaminen loppuun saatetaan ilmaista jopa lähes töksähtäen (esim. *paperi loppuu. Hilma*).

3.3.2 Kirjakielen *d*:n vastineet

Hilma Hillin kirjeistä löytyy kaksi kirjakielen *d*:n vastinetta: *r* ja *d*. Lisäksi yksi edustuma on variantilla *t*, mutta tämä esiintyy lainasanassa *limomaati* ('limonadi'), joka on variaatio suomen kieleen mukautetusta lainasanasta *limonaati*. Hillin kirjeissä voimakkaasti dominoivana kirjakielen *d*:n vastineena toimii *r*: aineiston 123 osumasta 119 on *r*-variantteja, mikä vastaa 96,7 % kokonaismäärästä. Tämän myötä länsimurteisuus ja eteläpohjalaisuus nousevat kirjeistä vahvasti esiin.

(79) eileen kin vietiin yksi **meirän** hyvä tuttava aivan **tierottomas** tilas sairaalaan, Ja on paljon kaikenlaisia sairaita täs **meirän** naapuris sairastaa amalia Teppo, se on jo 19 **vuoren** (1.2.1952)

Variantin *r* dominoivuudesta kertoo sekin, että se esiintyy kirjakielen *d*:n vastineena myös lainasanoissa (esim. *kontrahti*-lainasanan genetiivimuodossa *kontrahrin*).

(80) ensiksi **pyydän** anteeksi kun olen ollu niin kauvan kirjoittamata. (30.1.1953)
(81) toivon vaan teillen kaikillen hauskaa kevättä **ystävyydellä** Hilma (21.3.1952)

Vähälukuiset *d*:n esiintymät sijoittuvat ajallisesti aineiston loppukolmannekselle. Niitä esiintyy lähinnä aloitus- ja lopetusformuloiden yhteydessä, jolloin kielenkäyttöön liittyy muodollisuutta ja mahdollisesti myös enemmän keskittymistä asian muotoiluun. Sanaa *ystävyydellä* ei voida pitää leksikaalistuneena, sillä se esiintyy myöhemmässä kirjeessä *r*-variantin kanssa samanlaisessa yhteydessä:

(82) no hyvästi taas ja vastaa taas pian **ystävyydellä** hilma (26.9.1952)

Vastaavanlaista variaatiota esiintyy myös kirjoittajan kertoessa omasta ja puolisonsa terveydentilasta lähes identtisissä fraaseissa:

(83) mainitten jotta me olemme molemmat samallaises **terveydes** (22.8.1955)
(84) mainitten jotta olemme samallaises **terveures** kun ennen kin (26.9.1952)

Edellisten esimerkkien lisäksi kirjakielen *d* esiintyy myös erisnimissä (*Ironwood, Kivisaaren manda, Wakefield*). Täysin vakiintunutta ei tämäkään ole, mutta yritystä virallisen, ei-murteellisen muodon käyttöön on havaittavissa, mikä saattaa näyttäytyä hyperkorrektiutena (*Wakefieltiin*).

3.3.3 Inessiivin päätteet

Aineistossa tavataan kolme erilaista inessiivin päätevarianttia: *-s*, *-ssA* ja *-hnA*. Loppuheittoinen *-s* on ylivoimaisesti yleisin pääte 125 edustumalla, joka vastaa 94 prosenttia päätevarianttien kokonaismäärästä.

(85) se oli sielä **suomes** 3 kuukautta niitä oli paljon siinä **samas kiertuees** (22.8.1955)

Kirjakielisellä *ssA*-päätteellä on ainoastaan yksi esiintymä, ja tämä löytyy tekstiyhteydestä, jossa kirjoittaja ihastelee syksyistä säätä (*lehti on **puissa** niin monen färinen*). Leimallisesti eteläpohjalainen *-hnA*-päätevariantti puolestaan saa aineistossa 7 edustumaa (5,3 %). Nämä esiintyvät relatiivipronomineissa *joh(o)na* ja *mih(i)nä*, jotka ovat tyypillisimpiä *-hnA*-päätteellisiä sanoja Etelä-Pohjanmaan murteessa. *Mihinä* esiintyy aineistossa kahteen otteeseen, sekä švaa-vokaalin kanssa (*mihinä*) että ilman sitä (*mihnä*). *Johna*-muotoa tavataan toistuvasti. Kummallekaan ei löydy kirjeistä kirjakielisiä *missä*- tai *jossa*-vastineita, mikä kertonee murteellisten muotojen vakiintuneesta käytöstä.

(86) me saimme joka paikasta **mihinä** me vaan käyymme, me kerä simme rahaa ja sitten ostimme kaffia. (11.5.1949)

(87) minä lähetän seinä kalenteria taas teillen, se yksi **johna** on se sievä naisen kuva niin on kertullen (1.2.1952)

Loppuheittoisen *-s*-päätevariantin laajaa esiintyvyyttä voidaan kirjoittajan murretausta huomioiden pitää odotuksenmukaisena. Kapeasti eteläpohjalaisen *hnA*-päätteen edustumat puolestaan ovat osoituksia vahvasta murteellisuudesta, sillä niiden esiintymät ovat kokonaistilastossani harvinaisia.

3.3.4 Allatiivin päätteet

Hilma Hillin kirjeissä esiintyvistä allatiivin päätteistä lähes kaikki ovat *n*-loppuisia: aineiston 119 allatiivimuodosta ainoastaan yhdessä on kirjakielen mukainen *-lle*-pääte.

(88) minä pian kirjoitan **almallen** kin ja lähetän kuulo sana **niillen** ja **kaikillen muillenko tuttavillen** (21.8.1938)

Pääte *-llen* esiintyy systemaattisesti toivotusten ja terveisten lähettämisen yhteydessä, mutta sitä havaitaan yhtä lailla myös muissa allatiiveissa (esim. *pitkällen, nauhallen, perillen*). Allatiivin päätettä seuraava liitepartikkeli ei vähennä *n*-loppuisuutta (esim. *maijallenko*).

Ainoa *-lle*-pääte esiintyy aineiston loppupuolella lekseemissä *reisu*:

(89) se lähti 3 kuun **reisulle** sinne. (11.11.1953)

Vaikeasti tulkittavaksi jää, minkä vuoksi kirjakielen mukaista *-lle*-muotoa on tässä kertaalleen käytetty.

3.3.5 Kirjakielen *ts*:n vastine

Tarkastelevana olevista kielenpiirteistä tutkittava käyttää allatiivin päätteiden ohella *ts*-yhtymää kaikkein selvimmin murteellisesti: aineistossa esiintyy ainoastaan yksi kirjakielinen *ts*-muoto, ja kaikki muut edustumat ovat *tt*-variantteja (yht. 40).

(90) pitäis laihrut taa **ittensä** mutta ei siitä tahro tulla mitään (30.4.1941)

(91) se on kipiänä niin en ole vielä menny **häirittemään**. (14.9.1954)

Eniten edustumia on lekseemillä *itte* (28 % *tt*-variantin sisältävien sanojen kokonaisesiintymistä).

(92) sen mies on Clerenssi Johnson, sillä on suomalainen äiti ja **Ruotsalainen** isä. (30.4.1941)

Esimerkissä 92 esiintyvä aineiston ainut kirjakielinen *ts*-variantti sisältyy kansalaisuutta ilmaisevaan sanaan. Iso alkukirjain voisi viitata siihen, että kirjoittaja mieltää kyseisen sanan erisnimeksi ja kiinnittää sen kirjoittamiseen tavallista enemmän huomiota.

3.3.7 Jälkitavun *eA*- ja *OA*-yhtymät

Myös jälkitavun *eA*- ja *OA*-yhtymiä tarkasteltaessa tutkittavan kirjoittama kieli näyttäytyy murteellisena: aineistossa esiintyviä *iA*-variantteja on selkeästi *eA*-variantteja enemmän.

Taulukko 10. Hilma Hill: jälkitavun *eA*- ja *OA*-yhtymien vastineet

Variantti	<i>eA</i>	<i>iA</i>	<i>OA</i>	<i>UA</i>
1938	0	0	0	2
1941	1	0	0	1
1949	0	4	0	0
1950	0	6	0	3
1952	0	3	0	5
1953	0	3	0	2
1954	0	2	0	1
1955	0	2	0	0
1956	0	0	0	1
yhteensä	1	20	0	15

(93) meirän poika anoi meillen autonsa jolla saim me **kulkia** (11.5.1949)

(94) mulla on polvet niin **kipiät** toisinaan jotta on **vaikia** kävellä (22.8.1955)

Aineiston toisessa kirjeessä on kohta, joka voitaisiin tulkita *eA*-yhtymäksi: *minä panin vaan sakariinia jotta saa vesi sopan vähän makea*. Käsiala on kuitenkin tässä epäselvää, ja konteksti huomioiden virkkeen voikin katsoa päättyvän sanaan *makua*. Näin ollen aineistossa ei esiintyisi ainuttakaan kirjakielen mukaista *eA*-yhtymää.

Myöskin jälkitavun *OA*-yhtymä edustuu aineistossa ainoastaan murteellisessa muodossa *ua*. Toistuvasti *ua*-variantti esiintyy lekseemeissä *sanua* ja *viikkua*, joita on edustumista yli puolet.

(95) se käski **sanua** teillen terveisiä (26.9.1952)

(96) minä menin Chicagoon lasten työ ja olin siellä toista **viikkua** (30.4.1941)

Muita *ua*-variantin sisältäviä lekseemejä ovat *joukkua*, *kattua*, *tietua* ja *kotua*.

(97) ei tästä ole pitkä sinne niin voii kulkia **kotua** päin (1.12.1956)

Jälkitavun *iA*- ja *ua*-varianttien dominoivuus kertoo vahvasta murteellisuudesta sekä mahdollisesti siitä, että kirjoittajalla on haasteita havaita kyseisiä kielenpiirteitä.

3.3.7 Muita murrepiirteitä

Hilma Hillin kirjeaineisto osoittautuu murrepiirreanalyysin perusteella muiden tutkittavien tekstejä murteellisemmaksi. Tämä nousee esiin myös tarkasteltaessa ennalta valikoitujen kielenpiirteiden ulkopuolelle jääneitä murrepiirteitä. Esimerkiksi *e*-vartaloisten verbien yksikön 3. persoonan päätteet, jotka Hiilillä ja Koskisella esiintyvät pääosin kirjakielisinä, ovat Hilma Hillin kirjeissä lähes tyystin labiaalistuneita muotoja (esim. *näköö*, *tuntoo*, *lähtöö*, *palkit-*

too, muutteloo, siirtelöö). Kirjakielen mukainen muoto esiintyy ainoastaan ilmauksessa *Pastori kuoppala hyvin tuntee*. Lisäksi labiaalistumaton pääte on virkkeessä *kuka meistä taas näkiä sen ajan jotta lehti uurelleen puhkee*, mutta tämä on varsin runollista muotoilua, ja standardin mukainen sanan perusmuoto olisi 'puhkeaa' (pohjalaisittain *puhkiaa*). Tämän ryhmän frekven-teimmät sanat ovat liikkumista ilmaisevat *tuloo* (17 esiintymää) ja *menöö* (4 esiintymää).

Jälkitavun *i*-loppuisia diftongeja on Hillin kirjeissä sekä kirjakielisenä että Etelä-Pohjanmaan murteen mukaisena (ks. Juusela 1989). Murteellisia muotoja löytyy kuitenkin enemmän kuin muiden tutkittavien teksteistä. Samoin kuin Koskisella, *oikeen* on useimmin esiintyvä lekseemi, jossa diftongin tilalla on pitkä vokaali. Murteellinen muoto on tässä selvästi vakiintuneempi kuin kirjakielinen: variantilla *oikeen* on 17 esiintymää, variantilla *oikein* yksi esiintymä. Muita eteläpohjalaismurteen mukaisia muotoja ovat esim. *melkeen*, *köppäänen*, *oikoonen*, *pitääs*, *viimeenen* ja *matkoonensa*. Sen sijaan jotkin *i*-loppuisen diftongin sisältävät lekseemit esiintyvät tekstissä pelkästään kirjakielisinä (esim. *kirjoittaa*, *terveiset*). Aineiston *isoo* ja *taloo* edustavat *oi*-nomineja, joissa ei nykymuodossaan esiinny diftongia mutta joiden alkuperäiseen muotoon tämä kuuluu. Illatiivin pääte on pariin otteeseen murteenmukainen (*taloonhin*, *laih*in 'lajiin'), mutta verbimuodoissa illatiivi on kirjakielinen (esim. *mennä nukkumaan*). *oi*-nominin tavoin käyttäytyy erisnimi, joka on kirjeissä perusmuodossaan kylläkin *Jaakko* mutta taivutettaessa muuttuu muotoon *Jaakoon* : *Jaakoollen*. Samoin Kaapo-nimen genetiivi löytyy aineistosta muodossa *kaapoon*.

Syö-tyypin yksitavuisia preesensin yksikön 3. persoonan muotoja esiintyy Hillin kirjeissä varsin paljon. Toistuvia esiintymiä on saneilla *voii* (7) ja *käyy* (9). Samaa tyyppiä edustavat myös aineiston *syöö* ja *viöö*.

(98) tytöt **käyy** joka viikko täällä tekemäs mun töitäni (22.8.1955)

(99) sain puhua van hoista oloista kun lyyli ja minä **käyyme** entisen mikin mantan tykönä. (21.8.1938)

On todettu, että vastaavaa ilmiötä voi esiintyä myös imperfektimuodoissa (Juusela 1989: 280). Esimerkeistä 98 ja 99 voidaankin havaita, että kirjoittaja käyttää *käyy*-sanetta sekä preesens-että imperfektimuodossa ja laajentaa tätä lisäksi monikon 1. persoonamuotoon. Saneessa *viöö* ilmenee puolestaan diftongin jälkikomponentin pidentymisen lisäksi sen labiaalistumista. Etelä-Pohjanmaan murteeseen kuuluu myös komparatiivityyppi *paree*, jolle on muissa suomen murteissa diftongillisia variantteja (ks. Juusela 1989: 286; Kallio & Lahti 1982: VII). Tälle tyyppille ei ole löydetty täysin pitävää selitystä (Rapola 1919: 23). *Paree*-muoto esiintyy Hilma Hillin kirjeissä kuusi kertaa.

Verbimuotojen loppuheittoisuutta on aineistossa runsaasti (esim. *en ole kirjoittanu, haluais, kerätääs*). Jonkin verran esiintyy myös diftongin avartumista, erityisesti sanassa (*tua* 'tuo'). Muita diftongin avartumisia on sanoissa *nua, nuari, huano, kuallu, väljän luantoinen*. Pohjalaismurteissa tavataan myös hämäläis- ja kaakkoissuomalaisten murteiden tapaan *mäki : mäjen* -tyypisiä *k:n* astevaihtelusuhteita (Wiik 2006: 22.) Tätä murrepiirrettä Hillin aineistossa edustavat saneet *näjette* ja *väjelle*. Eteläpohjalaisia murre sanoja tavataan kirjeissä satunnaisesti, esim. *piisaa* 'riittää', *hornaa* 'kuorsaa', *tyyristyny* 'kallistunut', *silmä klasit* 'silmälasit', *köppäänen* 'olematon, mitätön' ja *häjysti* 'häijysti'.

3.3.8 Lainasanat

Siirtolaiseksi lähteneet päätyivät Amerikassa usein työaloille, joiden termistö ei ollut heille entuudestaan tuttu. Tämän vuoksi lainasanoja on otettu käyttöön esimerkiksi kaivos- ja rakennusteollisuuden alalta. Lainaamiseen vaikutti englanninkielisten sanojen esiintymistaajuus siirtolaisten arkipäivän elämässä. (Virtaranta 1993: 74.) Hilma Hillin kirjeistä löytyvistä lainasanoista valtaosa liittyykin nimenomaan työhön. Tekstistä ei käy ilmi, että hän olisi itse käynyt palkkatöissä, mutta hänen miehensä ja poikiensa työt ovat toistuva aihepiiri kirjeissä. Tutkittavan asuinalueella Michiganissa siirtolaiset ovat päätyneet erityisesti kaivostöihin (Kero 1997: 17). Myös Hillin perheenjäsenet hakivat töitä kaivokselta, mistä on peräisin lainasana *maini* (< *mine*). Lisäksi perheen miesväki on työskennellyt muuttoyrityksessä, jossa on ilmeisesti siirrelty kokonaisia rakenteita. Tätä kirjoittaja kuvaa *haussin* (< *house* 'talo') siirtelemisenä. Virtaranta (1992: 30) pohtii ASSK:n johdannossa, miksi jotkin taajaan esiintyvät sanat kuten 'talo' ovat korvautuneet lainasanalla, ja esittää syyksi sen, että suomalainen ja englantilainen vastine eivät ole täysin synonyymisiä. Hilma Hillillä näyttäisi olevan tendenssiä käyttää äidinkielistä sanamuotoa viitatessaan omaan asumiseensa. Lainasana *haussi* rajautuu käyttöalueeltaan siis lähinnä työhön. Rakennusten siirtämistä käsitellessään kirjoittaja käyttää myös lainasanaa *piltinki* (< *building* 'rakennus') ja samassa yhteydessä mittayksikköä *maili*. Työkonesanastoa edustavat lainat *traki/troki* (vrt. Helmi Hiilillä *troki*) sekä *träktori* (~ *träktöri* 'traktori'), jota ei Suomen maaseudulla vielä tunnettu. Työelämän käytänteisiin viittaavat lainasanat *kontrahti* (< *contract* 'työ-/urakkasopimus') ja *junio* (~ *unio* < *union* 'ammattiyhdistys'). *Kontrahti*-sanaa on tosin käytetty Suomessa ruotsin kielen vaikutuksesta (< *kontrakt*) jo ennen suuria siirtolaisvuosia viittaamaan esimerkiksi torpparin ja tilanomistajan väliseen vuokrasopimuksen tai palvelijan ja talon väliseen työsopimukseen (SMS, SSA). Yhteis-

kunnallisen elämän lainasana *kuvermentti* (~ *kavermentti* < *government* 'hallitus, valtio') esiintyy tekstissä kirjoittajan kuvatessa valtion pyrkimyksiä edistää työllisyyttä.

Työelämän termien lisäksi kaikille sairauksille ei välttämättä tunnettu suomenkielisiä vastineita. Lääkkeitä ja tauteja koskevien lainasanojen käyttö oli luontevaa, koska siirtolaiset harvoin saivat terveydenhoitoa äidinkielellään (ks. Virtaranta 1993: 80). Hill mainitsee tuttavansa sairastavan *känseriä* (~ *känsseri* ~ *kanseri* < *cancer* 'syöpä'). Terveysteen liittyy myös rakennussanastoa edustava *hospitaali* (< *hospital* 'sairaala'). Kirjeenvaihdolla ja muilla postilähetyksillä oli ensiarvoisen merkittävä rooli siirtolaisten ja kotimaan välillä tapahtuvan kommunikoinnin ylläpitämisessä. Postitoimituksiin ovat kytköksissä tekstissä esiintyvät lainasanat *paketti* (< *packet* 'paketti') ja *stämppi* (~ *tämppi* < *stamp* 'postimerkki'). Perheenjäsenistä Hill käyttää muutoin suomenkielisiä nimityksiä, mutta nuorimpiin lastenlapsiinsa sekä lastenlastenlapsiinsa hän viittaa lainasanoilla *peipi/beipi* (< *baby* 'vauva, pikkulapsi'). Tämä on yhtenevää Virtarannan (1993: 80–81) havaintojen kanssa. Kotielämän keskeinen käyttösana on puolestaan *stouvi* (~ *touvi* ~ *stoovi* < *stove* 'liesi, hella'). Suomen kielen murteissa s-alkuiset konsonanttityhtymät eivät ole yleisiä (ks. Martin 1993: 92–93), mutta sanoissa *stämppi* ja *stouvi* ne ovat säilyneet. Muita Hillin kirjeissä esiintyviä lainoja ovat *keissi* (~ *keesi* < *case* 'laatikko') sekä ruokasanastoon kuuluvat *limomaati* ja *boppi* ('virvoitusjuoma, limonadi').

(100) sen lili antoi ja käski lähettää sinne se on sen nimistä **limomaatia** eli niin kun täällä sanotaan (**Boppia**) (1.2.1952)

Esimerkissä 100 Hill tuo eksplisiittisesti esiin käyttävänsä lainasanaa *boppi* (~ *poppi*). Oletuksena on, että vastaanottaja tietää entuudestaan lainasanan *limomaati* (tai: *limonaati*) – olihan virvoitusjuomatehtaita ollut Suomessa jo useamman vuosikymmenen, ja vuonna 1952 Coca-Cola teki tuloaan. *Boppi* on kuitenkin vieraampi lainasana, ja tässä esimerkissä kirjoittaja informoi vastaanottajaa asuinseutunsa kielikäytännöistä.

Lähes kaikki niin Hillin kuin muidenkin tutkittavieni käyttämät mukautetut lainasanat ovat substantiiveja; ainut Hillin kirjeissä esiintyvä lainattu verbi on *telefoonata* (~ *telehvoonata* ~ *telefoneerata* < *telephone* 'soittaa puhelimella'). Tämä kuuluu supistumaverbityyppiin (infinitiivimuodossaan *VtA*), joka muodostaa enemmistön amerikansuomen mukautetuista verbilainoista (ks. Pennanen 2011: 38). Lainasanaa *telefoonata* on tosin esiintynyt myös Suomessa ruotsalaisperäisenä lainana (< *telefonera*).

Edellä esiteltyjen yleisnimien lisäksi tutkittavan kirjeissä esiintyy erisnimiä, joiden tulkitsen olevan äänneasuun perustuvia mukautettuja lainoja: *Heisseli/Heiseli* (< *Hazel?*),

fapiaano (< *Fabiano*?), *Clerenssi* (< *Clerence/Clarence*?), *Floriitta* (< *Florida*), *vintrop(i)* (< *Winthrop*), *saultsemariva* (*Sault Ste. Marie*) ja *Hepingi* (< *Hibbing*).

(101) se ja vanhin tytär lili ja sen mies toivo Tamsi. Ja nuorin tytär Junes ovat **Chicagos** (**sikakos**) (30.4.1941)

Esimerkki 101 voidaan tulkita siten, että kirjoittaja tiedostaa kirjoitetun ja puhutun englannin kielen sanan eron ja pyrkii havainnollistamaan tätä vastaanottajille kirjoittamalla auki sanan äänneasu. *Sikako* ei siis tässä toimisi mukautettuna lainana vaan ääntämisohjeena. Toisaalta kirjoittajan omissa kirjoitusasuissa on vakiintumattomuutta, mikä näkyy esimerkiksi siten, että myöhemmässä kirjeessä Chicago on kirjoitettu muotoon *Chikaago*.

(102) aili justiin telefoonas jotta se Ja sen tytär juni ja pikku poika lähtöivät perjantaina Chicagoon merän juneksen perheen työ kylään **ilma laivalla**. ne saa **vapaan** kyytin kun junin mies on Ironvoodin **ilmalaiva osastolla** päällys miehenä.

Esimerkissä 102 on mukautetun verbilainan *telefoonata* lisäksi käännöslainoja. Amerikan-suomen nimitys lentokoneelle on *ilmalaiva* (vrt. *airship*, *aircraft*), ja kirjoittajan mainitsema *ilmalaiva osasto* viittanee lentokenttään, jonka variantit ASSK:ssa ovat *ilmalaivakenttä* ja *ilmalaivapysäkki*. Myös adjektiivi *vapaa* lukeutuu tässä yhteydessä käännöslainaksi merkityksessä 'ilmainen' (< *free*). Lisäksi Hilma Hillin kirjeissä esiintyy ASSK:ssakin mainittu käännöslaina *ilma posti* (< *air mail*).

Kirjoittaja käyttää fraseologista käännöslainaa *ottaa* (vrt. *take*) viitatessaan ajan kulumiseen sekä lainaa *antaa tietää* (< *let (some one) know*) toimiessaan tiedottavassa roolissa:

(103) ne **ottaa** joskus **kauvan** ja taas toisinaan tuloovat lyhemmäs ajas (30.4.1941)

(104) **ottaa 3 tuntia** autolla ajaa tämän välin (8.9.1950)

(105) nyt minä vähän **annan tietää** elämäni murheita. (24.4.1950)

Liisa Koskisen kirjeissä esiintyvä adverbiiä muistuttava käännöslaina *sattuu* ('ehkä') löytyy myös Hilma Hillin tekstistä:

(106) niitä on kaikkiansa 84 paunaa niin vissiin niistä saa jonkun verran rahaa. **sattuu** niin ne kerkiää sinne jouluksi (11.5.1949)

3.4 Lempi Kangas

3.4.1 Yleisiä huomioita

Lempi Kankaan kirjeet ovat kokonaisaineistossani kaikkein helpoiten luettavia: käsiala on siistiä ja rivit säntillisessä järjestyksessä. Vaikka Kangas itse ajoittain pahoittelee, että käsien vapina hankaloittaa kirjoittamista, niin tekstissä sitä ei mainittavasti huomaa. Välimerkkien hallinta on samantyyppistä kuin kahdella edellä esitellyllä tutkittavalla: kirjoittaja käyttää välimerkkejä, mutta niiden käytössä on vakiintumattomuutta. Tekstiä saatetaan esimerkiksi katkoa pisteillä hyvinkin lyhyiksi ilmaisuiksi, kun taas välillä lauseita tai kokonaisia virkkeitä ketjutetaan toisiinsa pitkiksi kokonaisuuksiksi ilman välimerkkejä. Isojen ja pienten alkukirjainten käyttö on hieman systemaattisempaa kuin muilla tutkittavilla, mutta tässäkin esiintyy runsaasti variaatiota. Samoin yhdyssanoja koskevia oikeinkirjoitusnormeja Kangas ei vaikuta tiedostavan.

Edellä mainituista oikeinkirjoituksen haasteista huolimatta Lempi Kankaan tekstit vaikuttavat muiden tutkittavien kirjeitä korrektimmilta, mikä johtunee pyrkimyksestä kirjakieliseen ilmaisuun. Kankaan kirjeissä on myös muihin kirjoittajiin verrattuna runsaasti hyperkorrekteja ilmauksia (20 esiintymää).

(107) olisinkin teillen paljon enempi ja **padempaa** lähettäny (22.9.1946)

(108) elä enää uudista kun loppuu tilaus se on Liian paljon **uhdattu** (24.7.1947)

Tyypillisimmin hyperkorrektiutta esiintyy sanan *hyvä* vertailumuodoissa, joita on lähes puolet esiintymien kokonaismäärästä. Samoin toistuvasti esiintyvä sanamuoto on (*jkn*) *pedästä*. Muita hyperkorrekteja muotoja ovat esimerkiksi sanat *pyöä* ja *saidas*. Kankaan kirjeissä hyperkorrektius ilmenee siten, että *r*-kirjaimia on korvattu *d*:llä. Tutkittava korvaa kertaalleen myös *p*:n vierasperäisellä konsonantilla erisnimessä *Besonen* ('Pesonen'). Hyperkorrektiutta voidaan tässä yhteydessä pitää osoituksena siitä, että itseoppinut tai vain niukasti koulutusta saanut kirjoittaja pyrkii kirjakielisiin ilmauksiin (ks. Nevalainen & Raumolin-Brunberg 2000).

3.4.2 Kirjakielen *d*:n vastineet

Lempi Kankaan kirjeistä löytyy kolme kirjakielen *d*:n vastinetta: *d*, *r* ja *t*. Variantti *t* esiintyy kuitenkin ainoastaan erisnimissä, jotka olen rajannut kvantitatiivisen analyysin ulkopuolelle, joten tarkastelen niitä vain laadullisesti.

Taulukko 11. Lempi Kangas: Kirjakielen *d*:n vastineet

Variantti	<i>d</i>	<i>r</i>
1941	12	3
1946	17	3
1947	19	0
1948	10	0
1949	8	1
1951	7	3
1952	6	0
1953	13	5
1956	5	0
1958	14	2
yhteensä	111	17

Kuten taulukosta 11 voi havaita, kirjakielen mukainen *d* on selkeästi useimmin käytetty variantti (85,4 %).

- (109) minulla on **kädet** olleet niin pahat etten ole voinu pitää kynää. nyt kuitenkin koetan en **tiedä** saatko tästä selvää (22.9.1946)
 (110) toivon **sydämmestäni** että Jumala antais sinulle ja alinalle Kirkkaamman tämän alkaneen **Vuoden**. (15.2.1951)

Variantin *r* esiintymiä on kokonaismäärästä 13,1 %, ja ajallisesti ne jakaantuvat suhteellisen tasaisesti aineistossa. Kankaan kirjeissä kirjakielen *d*:n vastineena esiintyy *r* erityisesti predikaattiverbeissä.

- (111) kun vähän paranin **jouruin** auto onnetto muuteen (8.12.1946)
 (112) **kaara** puoli litraa kiehuva vettä siihen ja sekoita (28.12.1949)
 (113) kylmä ilma **hirastaa** paranemista (18.4.1953)

Kirjakielisen *d*:n tilalla näyttäisi olevan *r* joissakin tavallista harvemmin tarvittavissa sanoissa kuten *syntymätoristus* ('syntymätodistus'), *kirutus* ('kidutus'), *koriton* ('koditon'). Tällaisissa sanoissa kirjakielen normeja voi olla haastavampi tiedostaa. Toisaalta myös joissakin hyvin tavanomaisissa lekseemeissä saattaa esiintyä *r*-variantti (esim. *eres* 'edes'). Kaiken kaikkiaan Lempi Kangas näyttäisi kuitenkin tiedostavan varsin vahvasti *d*:n kirjakielen standardien mukaisena ja pyrkivän käyttämään sitä kirjallisessa ilmaisussaan.

Aineistossa esiintyy kahteen otteeseen *t* kirjakielen *d*:n vastineena. Molemmilla kerroilla on kuitenkin kyse sanan *pitkä* komparatiivimuodosta *pitempi*, joka lukeutuu samanveroiseksi taivutusmuodoksi *pidempi*-variantin kanssa (KS). Erisnimissä esiintyvät *d*:t tutkittava kirjoittaa lähes tyystin alkuperäisessä asussaan, mutta kolmeen otteeseen *d* on korvattu *t*:llä: Ensimmäinen esiintymä on nimessä *Besosen Hulta*. Sukunimen alkukirjain on korvattu hyperkorrektilla muodolla, joten myös *t*:n käyttö lienee tässä pyrkimys korrektiin muotoon. Myöhemmässä

kirjeessä sama nimi esiintyy alkuperäisessä muodossaan (*Pesosen Hulda*). Kaksi muuta esiintymää ovat erisnimen Kanada osittain mukautuneita lainoja: *Canata* ja *Canaatta*.

3.4.2 Inessiivin päätteet

Inessiivin päätteitä löytyy Lempi Kankaan aineistosta kolmena varianttina: *-ssA*, *-s* ja *-sA*.

Taulukko 12. Lempi Kangas: Inessiivin päätteet

Variantti	-ssA	-s	-sA
1941	8	0	0
1946	15	9	1
1947	8	1	0
1948	5	4	0
1949	12	3	0
1951	4	2	0
1952	5	0	0
1953	4	1	0
1956	2	4	0
1958	2	0	0
yhteensä	65	24	1

Inessiivin päätevarianttien käyttö on samantyyppistä kuin kirjakielen *d:n* käyttö: kirjakielen mukaisia *-ssA*-päätteitä on selkeä enemmistö (72,2 %), mutta myös loppuheittoisia *-s*-päätteitä esiintyy muutamia poikkeusvuosia lukuun ottamatta läpi aineiston (27 %). Kirjakielistä ja murteellisia päätteitä käytetään ajoittain rinnakkain samassa virkkeessä.

(114) Toivon Teille onnea ja yhteis ymmärrystä **tässä riitaisessa** myllerrysten **mailmassa**. (26.5.1941)

(115) vaan muistan kun olin **Detroitis**. ja oravala malmivaara ja Kuoppala olivat sielä **Kirkos**. (28.12.1949)

(116) sinä olet nyt **samas asemas** kuin minä kerran, että vastukset tulevat **sarjoissa** (8.12.1946)

Aineiston perusteella kirjoittajalla on pyrkimys käyttää kirjakielen mukaisia muotoja, mutta kotimurteen vaikutus näkyy aika ajoin kielellisissä valinnoissa.

Edellä esiteltujen päätevarianttien lisäksi kirjeaineistossa esiintyy yksi yksinäis-*s*:llinen *-sA*-pääte:

(117) kyllä minä tykkäisin kun voisin tulla **kansanne** joulu saunaan (8.12.1946)

Kuten edellä on todettu, *-sA*-päätevariantti ei kuulu eteläpohjalaisiin murrepiirteisiin. Yksittäisen *-sA*-variantin esiintyminen selittyy samalla tavoin kuin Helmi Hiilin aineistoa tarkasteltaessa: kyseessä saattaa olla yksinkertaisesti oikeinkirjoitusvirhe. Vanhan kirkko-

raamatun mahdollinen vaikutus Kankaan teksteihin voisi olla siinä mielessä huomioon otettavampi, että hän on Hiiliä iäkkäämpi. Lempi Kangas käyttää *-sa*-päätettä samassa *kansa-*lekseemissä kuin Helmi Hiili, mikä viittaisi sanan olevan tavallista alttiimpi saamaan yksittäis-s:llisen päätte. Toisaalta rinnakkaisena muotona toimiva kirjakielinen *kanssa* on Kankaankin kirjeissä yleisempi variantti.

3.4.3 Allatiivin päätte

Allatiivin päätteiden kokonaisesiintymä Kankaan kirjeissä on 139. Näistä kuusi on murteellisia *-llen*-variantteja ja kaikki loput kirjakielen mukaisia *-lle*-päätteitä. Kirjakielisiä ja murteellisia päätteitä saattaa esiintyä samankaltaisissa yhteyksissä saman kirjeen sisällä.

(118) sielä on oikein mukava käydä he on aina **minulle** hyviä -- minä usein muistan häntä hän oli **minullen** hyvä kun olin pieni (7.7.1946)

Harvalukuisista *-llen*-päätteistä suurin osa esiintyy asiayhteydessä, jossa kirjoittaja viittaa asioiden tai terveisten lähettämiseen (esim. *olen pahoillani kun en voinu **teillen** mitään lähettää*). Lisäksi yksi murteellinen päätte on adposition allatiivimuodossa *talven päälleen*.

3.4.4 Kirjakielen *ts*-yhtymän vastineet

Kirjakielen *ts*-yhtymiä on Kankaan kirjeissä yhteensä 35 kappaletta. Siinä, missä Hilma Hillin teksteissä esiintyy yhtä poikkeusta lukuun ottamatta pelkästään murteellisia *tt*-variantteja, Lempi Kankaan aineistosta löytyy ainoastaan kirjakielen mukaisia *ts*-variantteja. Näin he asettuvat tutkittavien keskuudessa tämän kielenpiirteen osalta murteellisuus – kirjakielisyys - akselin ääripäihin. Kirjakielen *ts* on suomen kielen murteissa harvinainen, joten sen käyttö indikoi kirjoittajan tietoisuutta kirjakielisen muodon käyttöön ohjaavasta normista. Vaikutelmaksi jää, että *ts* esiintyy aineistossa erityisesti silloin, kun kirjoittaja pyrkii hieman tavanomaista juhlavampaan ilmaisuun.

(119) sano Terveisiä Hilmalle ja matille ja kaikille jotka minua muistavat, vaan ole **itse** enin Tervehditty rakas sisko (22.9.1946)

(120) minä olen niin iloa täynnä etten sanoja löydä sen ilon **tulkittamiseksi**, ja olen koittanut heikoilla lahjoillani kiittää Jumalaa (21.11.1958)

Toisaalta *ts*:n käyttöä kuitenkin havaitaan myös arkisemmissä ilmauksissa. Eniten esiintymiä on *itse*-lekseemillä (74 % kaikista *ts*-sanoista).

(121) Tyyne ja matti on käyny monta kertaa augustia **katsomas**. (7.7.1946)

(122) koita olla varovainen ettet tee taasen **itseäs** kipeäksi (20.7.1948)

3.4.5 Jälkitavun *eA*- ja *OA*-yhtymät

Myös jälkitavun *A*-loppuisissa yhtymissä kirjakielen mukaiset muodot näyttäytyvät hallitsevina Lempi Kankaan kirjeissä: *eA*-variantteja on aineistossa yhteensä 29, kun taas *iA*-tyypin esiintymiä löytyy ainoastaan yksi.

(123) hänellä oli **kaikkea** kyllä tätä maallista mutta hän ei ollut **ylpeä** (4.5.1947)

(124) vaan kun äiti eli en tahtonu **kaikkia** sanoa hänelle suruksi. (8.12.1946)

Esimerkin 124 *kaikkia*-muoto on sama kuin Liisa Koskisella (esimerkki 69). Tulkitsen *ia*-yhtymän tässä murteelliseksi. Kvantitatiivisen tutkimuksen ulkopuolelle olen jättänyt aineistosta löytyvät, tulkinnanvaraiset sanamuodot *lämpeää* ja *lämpiää*, jotka voidaan molemmat nähdä kirjakielisinä variantteina (KS).

Kaikki kirjeissä esiintyvät jälkitavun *OA*-yhtymät esiintyvät kirjakielen mukaisina, eli yhtäkään *UA*-varianttia ei havaita. Aineistossa on yhteensä 25 *oa*-varianttia.

(125) olen ne jo tilannut vaan tääläkään ei aina saa täytyy **varttoa vuoroaan**.
(24.2.1947)

(126) näin keväällä on aina **toivoa** kesästä. (18.4.1953)

Murretaustan perusteella *iA*-variantin vähälukuisuus ja *UA*-variantin puuttuminen on jossain määrin epäodotuksenmukaista. Kuitenkin suhteutettuna muista kielenpiirteistä tehtyihin havaintoihin niiden, erityisesti *OA*-yhtymän, edustuminen kirjakielisinä muotoina voidaan nähdä johdonmukaisena, tietoisena kielellisenä valintana.

3.4.6 Muita murrepiirteitä

Lempi Kankaan kirjeissä on muiden tutkittavien teksteihin verrattuna niukasti muita murrepiirteitä. Esimerkiksi *i*-loppuiset diftongit, joita löytyy muiden kirjoittajien teksteistä vaihtelevan murteellisina, ovat Kankaan kirjeissä lähes tyystin kirjakielen mukaisia. Ainoa poikkeus on kahdesti esiintyvä diftonginloppuisen *i:n* kato:

(127) sieläkin ollessa tulin tuntemaan että **varotan** joutuu helpommin kärsimään
(26.5.1941)

(128) tääläkin on nyt kesä kauneimmillaan vaan se ei ole niin kaunis kun sielä siksi kun
täälä tulee **aikasin** pimeä kesälläkin (7.7.1946)

Kuten aiemmin on todettu, diftongin *i:n* kato ei ole murretaustan perusteella odotuksenmukais-
ta. Kun huomioidaan, että eteläpohjalaisuus ei yleisesti ottaen ole Kankaan teksteille erityisen
leimallista, tämä muoto ei kuitenkaan liene kovin paljon epäodotuksenmukaisempi kuin Etelä-
Pohjanmaan murteen mukainen muoto. Diftonginloppuisen *i:n* katoa voidaan pitää yleisempänä
puhekielisyytenä kuin diftongin korvautumista pitkällä vokaalilla. Esimerkkien 127 ja 128
kielivalinnat ovat tulkittavissa esimerkiksi siten, että ne ovat yksittäisiä puhekielisyyksiä tai että
kirjoittaja hahmottaa kyseiset sanamuodot standardinmukaisiksi. Esimerkin 127 *varotan*
edustaa *-oitta*-loppuisia verbejä, joiden oikeinkirjoitusasu on vaihdellut aikojen saatossa.

Muiden tutkittavien tekstien tapaan verbimuotojen loppuheittoja esiintyy Kankaan
kirjeissä varsin runsaasti kirjakielisten verbipäätteiden rinnalla (esim. *tykkäis, en ole voinu,*
olisin lähettäny). Adverbeistä loppuheittoisuutta on lähinnä sanassa *sitte*. Kirjeissä esiintyy yksi
Etelä-Pohjanmaan murrekana (*piisata* 'riittää'). Muita eteläpohjalaisia murrepiirteitä ei
aineistosta löydy. Sen sijaan itämurteisiin paikallistuvaa yksitavuisten verbien yksikön 3.
persoonan preesensin *-pi*-päätettä kirjeissä tavataan (*voipi, jääpi, saapi*). Tämä piirre oli
tyypillinen vanhassa kirjasuomessa ja tavallinen kirjoitetussa kielessä vielä 1800-luvulla. On
siis mahdollista, että *-pi*-päätteen käyttö osoittaa osaltaan 1900-luvun alussa kotimaastaan
lähteneen tutkittavan pyrkimystä kirjoittaa kirjakielisesti.

3.4.7 Lainasanat

Vaikka Lempi Kankaan tekstiainesta on kokonaisaineistossani kaikkein eniten, lainasanoja
hänen kirjeistään löytyy vähiten. Yleisin on rahayksikön laina *tollari* (vrt. Liisa Koskisella
dollari), joka esiintyy kirjeissä neljään otteeseen. Terveys on keskeisellä sijalla Kankaan
kirjeiden aiheissa, ja tekstistä löytyy kaksi lainasanaa, joita hän käyttää sairauksiensa kuva-
miseen: *fluie* (~ *fluu* ~ *luu* < *flu* 'flunssa') ja *krippi* (< *grip* 'influenssa'). *Fluie* on epätyypillinen
lainamuoto, sillä se ei varsinaisesti mukaudu suomen äännejärjestelmään eikä toisaalta ole
sitaattilainakaan. Arvelen, että sanaa on pyritty käyttämään sitaattilainana, mutta tietämys sanan
oikeasta kirjoitusasusta on ollut puutteellinen.

(129) sekoita että **jelo** sulaa kaikki ja aseta kylmään vaan ei niin kylmään että jäätyy, niin jonkun tunnin päästä on valmis **Hyytelö** jälkiruoka ~~valmis~~. uskon että litra on vähän isompi kun meidän **vartti**. (28.12.1949)

Kangas käyttää Koskisen tavoin ruokasanaston lainaa *jelo* ('hyytelö'). Esimerkistä 129 selviää, että kirjoittaja tietää *jelo*-sanana suomenkielisen vastineen ja käyttää sitä rinnakkain lainasanan kanssa. *Jelo* lienee hänelle kuitenkin tutumpi, sillä se esiintyy aineistossa useampia kertoja, kun taas *hyytelö*-sanaa hän käyttää mahdollisesti selventävänä terminä huomioidakseen vastaanottajan. Esimerkissä 129 esiintyy myös tilavuuden mittayksikön lainasana *vartti* (vrt. Koskisella *kuartti* ~ *kvartti*).

Kankaan kirjeissä on kaksi *ottaa*-verbin avulla muodostettua fraseologista käännöslainaa: *ottaa aikaa* (< *take time*) ja *ottaa huolta* (< *take care (of)*). Molemmat käännöslainat esiintyvät ASSK:ssa. Hilma Hiilin tavoin Lempi Kangas käyttää myös käännöslainaa *antaa tietää* ('ilmoittaa'):

(130) kiitos rakas sisko kun **annoit tietää** sisko Hilman ja matin onnesta. (21.11.1958)

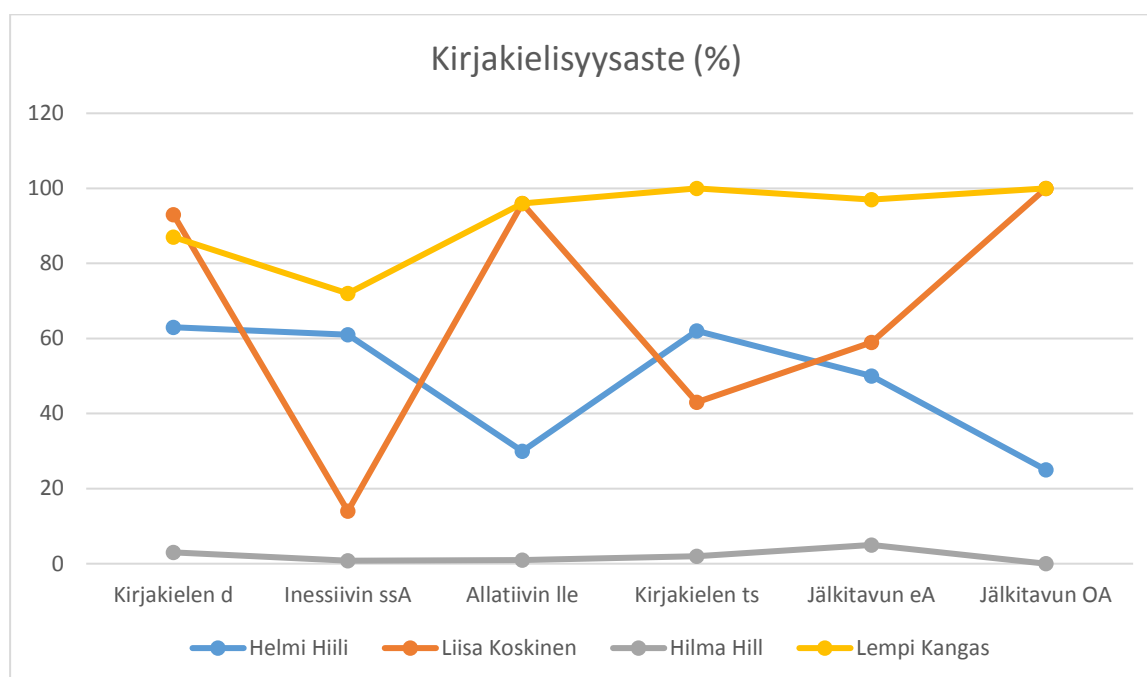
Kirjakielen *d*:n vastineita käsitellessäni olen maininnut tekstissä esiintyvät erisnimen Kanada lainavariantit *Canata* ja *Canaata*. Vierasperäisen *c*-kirjaimen käyttö viittaa sitaattilainaan, mutta toisaalta *d*:n korvautuminen *t*:llä ja jälkimmäisessä variantissa vokaalin pidentyminen tekevät sanoista ainakin osittain mukautuneita lainasanoja. Toki *Canata* saattaa olla myös hyperkorrekti ilmaus. Näiden lisäksi kirjoittaja käyttää kertaalleen sitaattilainaa *mrs* ('rouva'). Henkilö, johon hän viittaa, on kotoisin Kankaan lähtöalueelta, joten kyseisen lainan käyttö ei rajoitu koskemaan esimerkiksi pelkästään englanninkielisiä paikallisia vaan myös suomalaisten siirtolaisyhteisöjen jäseniä.

4 YHTEENVETO

4.1 Havaintoja tarkasteltavista kielenpiirteistä

Tutkielmani analyysissä olen tarkastellut kunkin tutkittavani kirjoituksissa esiintyviä kielenpiirteitä, joista tehdyt havainnot vedän tässä luvussa yhteen. Seuraavalla sivulla oleva kaavio havainnollistaa tekstien kirjakielisyydestä kielenpiirteitä.

Kuva 1. Tutkittavien kielenpiirteiden kirjakielisyyssaste

Kaavion avulla voidaan hahmottaa murteellisuus – kirjakielisyyss -akselin kaksi ääripäätä, joiden murteellisinta puolta edustaa Hilma Hill ja kirjakielisintä Lempi Kangas. Hilma Hillillä on kiistattoman murteellinen kielellinen repertuaari: kirjakielisyyssaste lähentelee nollaa prosenttia kaikissa tutkittavissa kielenpiirteissä. Lempi Kankaalla hajontaa on hieman enemmän, lähinnä inessiivin päätevarianttien käytössä. Kirjakielisyyden aste on kuitenkin kaiken kaikkiaan korkea, ja hyperkorrektien ilmausten käyttö vahvistaa tätä. Näiden ääripäiden väliin sijoittuvat Helmi Hiili ja Liisa Koskinen, joiden tekstien kirjakielisyyssaste vaihtelee piirteittäin. Hiilillä tämä vaihtelu on tasaisempaa kuin Koskisella, jonka kirjoituksissa kirja-kielisyyden ja murteellisuuden dominoivuus vaihtelee voimakkaasti piirteestä toiseen. Erot ovat jossain määrin epäsystemaattisia: Esimerkiksi Koskisella ylivoimaisesti yleisin inessiivin päätevariantti on loppuheittoinen *-s*, kun taas allatiivin päätteistä lähes kaikki ovat kirjakielen mukaisia *-lle*-päätteitä. Hiilin teksteissä yli puolet inessiivin päätteistä on kirjakielisiä geminaa-tallisia päätteitä, ja allatiivin päätteistä puolestaan selkeästi suurempi osa on murteellisia *n*-loppuisia. Hiilin kirjeiden kielenpiirteissä on nähtävissä ajallista, jossain määrin epäodotuksen-mukaista muutosta: hänen myöhäisemmissä kirjeissään kirjakielinen *d* nousee murteellista *r*-varianttia yleisemmäksi, kun taas murteellisten inessiivin ja allatiivin päätteiden osuus kasvaa.

Kuten olen aiemmin tuonut esiin, *d*:n käyttöä on usein pidetty leimallisena merkinä kirjoittajan pyrkimyksestä kirjoittaa kirjakielisesti, sillä se ei vanhastaan kuulu mihinkään suomen kielen murteeseen vaan on otettu kirjakieleen lainana. Tämän vuoksi *d*:tä pidetään

myös helposti havaittavana kielenpiirteenä. Nordlundin (2003) tutkimassa, 1800-luvun lopulta peräisin olevassa Samuelin päiväkirjassa eteläpohjalaiskirjoittaja käyttää systemaattisesti *d*:tä: lähes 80 prosenttia aineistossa esiintyvistä *t*:n heikoista asteista on merkitty kirjakielen mukaisesti *d*:nä. Harvinaisissa ja vierasperäisissä sanoissa esiintyy hyperkorrekteja muotoja. Omat tulokseni tukevat ajatusta *d*:n havaittavuudesta, sillä kolmen tutkittavani teksteissä tämän kielenpiirteen kirjakielisyyssprosentti on korkea (63–93 %). Ainoastaan huomattavan murteellisesti kirjoittava Hilma Hill käyttää systemaattisesti *r*-varianttia. Hyperkorrekkit muodot, joita esiintyy lähinnä Lempi Kankaan teksteissä, eivät ole harvinaisia tai vierasperäisiä kuten Nordlundin aineistossa. Eniten näitä havaitaan adjektiivin *hyvä* taivutusmuodoissa (*padempi*, *padas*). Hyperkorrektisuutta esiintyy myös joissakin erisnimissä, joiden kirjoitusasusta kirjoittaja ei kenties ole ollut varma tai jotka hän on pyrkinyt kirjoittamaan erityisen huolellisesti (esim. *Besosen Hulta*).

Kirjakielen *d*:n ohella *ts* mielletään yhdeksi kirjakielisimmistä piirteistä, sillä sen esiintyminen suomen murteistossa on suppea. Eri murteissa sen ilmiasu vaihtelee merkittävästi. Mielikäinen (1981: 94) on todennut, että *tt*-variantilla on laajan länsimurteisuutensa vuoksi hyvät edellytykset säilyä puhekielessä. *tt*-variantti ei myöskään herätä huomiota erityisen murteellisenä piirteenä (ks. Mielikäinen & Palander 2014: 178). Nordlundin tutkimassa Samuelin päiväkirjassa *ts*:n käyttö näyttäytyy kuitenkin kaikkein kirjakielisimpänä. Omassa tutkimuksessani kyseinen kielenpiirre puolestaan aiheuttaa kaikkein eniten hajontaa: Lempi Kankaalla kaikki esiintymät ovat muodossa *ts* ja Hilma Hillillä lähes kaikki muodossa *tt*. *ts*:n varianttien käyttö näyttäytyy johdonmukaisena siis vain kaikkein kirjakielisimmällä (Kangas) ja murteellisimmalla (Hill) kirjoittajalla. Liisa Koskisella, joka käyttää kirjakielen *d*:tä kaikkein systemaattisimmin, murteellinen *tt*-variantti on kirjakielistä yleisempi. Tämä voisi olla osoitus siitä, että *tt*-variantin laajalevikkisyys edistää sen säilymistä puhekielen lisäksi kirjoitetussa kielessä.

Inessiivin murteenmukainen loppuheittoisuus on säilynyt Nordlundin (2003) aineistossa hyvin (yli 80 % esiintymistä). Myös eteläpohjalaisten koululaisten ja opiskelijoiden puhekielessä inessiivin loppuheittoinen päätte on havaittu kolmanneksi yleisimmin säilyväksi murrepiirteeksi (Mielikäinen 1981: 94). Loppuheittoa ei nähtävästi mielletä leimaavaksi pohjalaisuudeksi. Tulokseni vahvistavat inessiivin *-s*-variantin säilyvyyttä: kaikilla tutkittavilla esiintyy loppuheittoisia inessiivimuotoja, ja suurimmalla osalla se on kaikkein murteellisin tarkasteltava piirre. Lempi Kankaan kirjeissä kaikkien muiden tarkasteltavien kielenpiirteiden kirjakielisyyssprosentti on noin 90–100, mutta inessiivin kirjakielisten muotojen määrä jää n. 70 prosenttiin. Suurin vaihtelu näkyy Liisa Koskisella, jonka teksteissä esiintyvistä *d*-varianteista 92 prosenttia

on kirjakielisiä, kun taas kirjakielen mukaisten inessiivin *-ssA*-päätteiden esiintymä on vain 12 prosenttia kokonaismäärästä.

Nordlundin (2003) aineistossa myös allatiivin pääte esiintyy murteellisessa muodossa lähes aina. Tämän kielenpiirteen esiintyvyydet jakautuvat tutkittavieni teksteissä kahtia: Helmi Hiilillä ja Hilma Hillillä murteelliset variantit ovat huomattavassa enemmistössä. Helmi Hiilillä allatiivin pääte osoittautuu tutkittavista kielenpiirteistä kaikkein murteellisimmaksi. Sen sijaan Liisa Koskinen ja Lempi Kangas käyttävät lähes aina kirjakielisiä allatiivin päätteitä, ja heidän kirjakielisyysprosenttinsa on tässä yhtenevä.

Tutkimustulokseni vahvistavat jossain määrin havaintoa siitä, että jälkitavun *UA*-variantti on herkemmin väistynä murrepiirre kuin *iA*-variantti (ks. Mielikäinen 1981). Liisa Koskinen teksteissä on selvästi enemmän *iA*-yhtymiä kuin *UA*-yhtymiä. Lempi Kankaalla ei esiinny ainuttakaan *UA*-varianttia – tosin *iA*-varianttejakin löytyy vain yksi, eli hänellä sekä jälkitavun *eA* että *OA* ilmenevät kirjakielisinä. Hilma Hillin kirjoituksissa puolestaan sekä *eA*- että *OA*-yhtymällä on hänen kielelliselle profiililleen ominaisesti voimakkaan murteellinen edustus. Helmi Hiilillä *UA*-variantti on muista poiketen yleisempi kuin *OA*, mutta hänen kirjeisensä jälkitavun vokaaliyhtymien kokonaismäärä jää vähäiseksi. On siis epäselvää, onko kyse yleistettävästä piirteestä, vain joitakin tiettyjä sanoja koskevasta leksikaalistumisesta vai yksittäistapauksista. Nordlundin tutkimassa Samuelin päiväkirjassa *OA*-yhtymä näyttäytyy leksikaalisena: jotkut tämän piirteen sisältävät sanat ovat yksinomaan kirjakielisiä, jotkut aina murteellisia. Jälkitavun *OA*-yhtymä ei ole erityisen laajafrekventtinen piirre, joten sen tarkasteluun tarvittaisiin lisää tutkimusaineistoa.

Aineistosta nousee vaikutelma, että kirjakieli on Lempi Kankaalle prestiisikieli, joka menee murteellisen kielimuodon edelle (ks. Nevalainen & Raumolin-Brunberg 2000: 45–46). Korkean kirjakielisyysasteen ja kielenpiirteiden käytön systemaattisuuden perusteella voisi tulkita, että hänen pyrkimyksensä kirjoittaa kirjakielen standardien mukaisesti on tietoista. Myös toistuvasti esiintyvät hyperkorrekrit muodot puhuvat tämän puolesta. Lienee kuitenkin turhan yksioikoinen tulkinta, että Hilma Hillin kirjeiden vahva murteellisuus puolestaan kertoisi yksinomaan kielellisten valintojen matalasta tiedostavuudesta: on mahdollista, että murteellisesti kirjoittava tekstin tuottaja nimenomaan päättää kirjoittaa parhaiten hallitsemallaan kielimuodolla eli murteella. Nordlund (2005: 76) toteaa uuden tutkimuksen voivan osoittaa, että siinä missä kouluttamattomien kirjoittajien teksteissä esiintyy korostettua kirjakielisyyttä, kirjoittajat voivat myös yhtä lailla kirjoittaa tietoisesti hypermurteellisesti. Tällöin kirjakielen normeista poikkeaminen ei näyttäytyisi ensisijaisesti virheinä, joita kirjoittaja pyrkii kontrolloimaan esimerkiksi itsekorjausten avulla, vaan osoituksena arkikielen käytöstä ja

tietoisista valinnoista (ks. Dossena 2012a; Schiegg 2016; Schiegg 2018). Elspaß (2012: 46) toteaa, että historiallisissa kirjeissä voi olla alueellisia piirteitä, mutta ne eivät toimi representatioina kirjoittajien arkipäivässä käyttämistä, puhutuista paikallismurteista. Hilma Hillin kirjeteksteissä murteellisuus on kuitenkin niin vahvaa, että lopputulos muistuttaa kirjoitusasuun muunnettua jokapäiväisen elämän puhetta. Loppujen lopuksi on vaikea vetää johtopäätöksiä siitä, miten tietoisia niukasti koulutusta saaneiden henkilöiden kielelliset valinnat ovat olleet. Tämän arvioimiseen tarvittaisiin paljon enemmän tietoa tutkittavien taustoista ja kielenkäyttötilanteista: millaisissa tilanteissa he ylipäätään ovat kirjoittaneet suomea. Myös pääsy vastaanottajan lähettämien kirjeiden äärelle voisi osaltaan auttaa tulkitsemaan kielellisiä valintoja. Huomioitavista haasteista huolimatta arvioisin, että Liisa Koskinen ja Helmi Hiili eivät ole kiinnittäneet tekemiinsä kielellisiin valintoihin erityistä huomiota, sillä heidän tekstiensä kirjakielisyy- ja murteellisuusasteet vaihtelevat piirteittäin varsin voimakkaasti.

Tutkimustulosteni valossa niukasti koulutusta saaneet naiskirjoittajat näyttäytyvät sekä kielen säilyttäjinä että uudistajina. Murteellisuuksien on todettu säilyvän erityisesti iäkkäiden naisten puheessa, kun taas työikäiset korkeasti koulutetut naiset näyttäytyvät yleiskielisimpinä (Mielikäinen 1988). Edellinen ilmiö näkyy Hilma Hillin kirjoitetun kielen vahvassa murteellisuudessa. Toisaalta ikä ei tutkimuksessani näytä olevan merkittävä taustatekijä, sillä Hillin ikätoveri Lempi Kangas, jonka kirjeet ajoittuvat suunnilleen samaan aikaan, on teksteissään kaikkein kirjakielisin. Myöskään Liisa Koskisen ikä ei poikenne merkittävästi kahdesta edellä mainitusta tutkittavasta, ja hänen teksteissään on sekä selvästi kirjakielisiä että murteellisia piirteitä. Variaatiota voidaan siis havaita laidasta laitaan. Iältään muita tutkittavia huomattavasti nuoremman Helmi Hiilin kirjoituksissa on kokonaisuudessaan hieman enemmän kirjakielisiä kuin murteellisia variantteja, mutta toisaalta hän käyttää leimallisia eteläpohjalaisuuksia kuten jälkitavun *iA-* ja *uA-*yhtymiä *eA:n* ja *oA:n* sijaan. Ikä voisi kuitenkin liittyä siihen, että Hiili käyttää muita tutkittavia selvästi useammin Etelä-Pohjanmaan murteeseen kuulumatonta diftongin lyhyttä, *i:töntä* varianttia (*kirjotan*). Kukaan tutkittavistani ei ole korkeasti koulutettu, vaan päinvastoin on oletettavaa, että koulutus on kaikilla jäänyt hyvinkin vaatimattomaksi. Lempi Kankaan tiedetään toimineen ainakin jossain vaiheessa palvelijattarena, ja usein suomalaiset siirtolaisnaiset päätyivät palvelemaan keski- tai yläluokkaisia perheitä. Esimerkiksi oma isoisoätini pääsi 1900-luvun alussa palvelijana toimiessaan amerikkalaisen isäntäperheensä avustuksella suorittamaan erilaisia kursseja iltaopiskeluna. Ei ole siis poissuljettua, että Kangas olisi työpaikoissaan saanut vaikutteita koulusivistystä omaksuneelta väeltä tai jopa tukea omatoimiseen opiskeluun.

4.2 Havaintoja lainasanoista

Tutkimusaineistoni valossa englannin kielellä on verrattain vähäinen vaikutus tutkittavieni kirjoitettuun kieleen. Vaikka osa heistä on asunut Pohjois-Amerikassa jo vuosikymmeniä, ainoat vaikutteet näkyvät sanastotasolla. Tämä havainto on yhtenevä aikaisemman ensimmäisen polven amerikansuomalaisia tarkastelevan tutkimuksen kanssa (esim. Virtaranta 1992; Murtola 2008). Jönsson-Korhola (2003: 410) toteaa, että amerikansuomen piirteiden rajoittuminen sanastoon on ominaista erityisesti kirjoitetulle kielelle. Aineistostani löytyy yhteensä 58 mukautettua lainaa (45 yleisnimeä ja 13 erisnimeä), 12 käännöslainaa ja yksi sitaattilaina. Kun otetaan huomioon, että kirjeaineiston kokonaistekstimäärä on noin 16 400 sanaa, tätä voidaan pitää vähäisenä lainasanojen käyttönä. On oletettavaa, että tutkittavani ovat asuneet suomalais-yhteisöissä, joissa omalla äidinkielellä on tullut hyvin toimeen. Siirtolaisena vietetyn ajan pituus ei tutkimuksessani juurikaan korreloi lainasanojen määrän kanssa: Amerikassa useita vuosikymmeniä asuneen Lempi Kankaan kirjeissä lainasanoja esiintyy vähemmän kuin siirtolaistaipaleensa alussa olevan Helmi Hiilin teksteissä. Enemmän yhteyttä lainautumisen kanssa näyttäisi olevan tekstin yleisellä epämuodollisuudella ja murteellisuudella: tutkittavista eniten lainasanoja käyttää murteellisesti kirjoittava Hilma Hill.

Valtaosa aineistossa esiintyvistä lainasanoista on suomen kielen äänneasuun mukautettuja lainoja. Kahta Liisa Koskisen aineistossa esiintynyttä poikkeusta lukuun ottamatta ne ovat myös morfologisesti ja syntaktisesti suomeen mukautuneita eli Lauttamuksen (1992: 10) määritelmän mukaan integroituneita lainoja. Englanninkielisten sanojen mukauttaminen suomen kieleen vaatii enemmän muutoksia kuin esimerkiksi keskieurooppalaisiin kieliin mukauttaminen (ks. Elspaß 1999). Aineistoni yleisnimissä ei juurikaan käytetä vierasperäisiä kirjaimia *b*, *c* tai *g*, mutta erisnimissä näitä havaitaan useammin (esim. *Clerenssi*). Etelä-Pohjanmaan murteeseen kuuluu vierasperäisen *f*-konsonantin käyttö, mikä ilmenee myös aineiston lainasanoissa. Englannin kielen konsonanttiloppuiset substantiivit ovat amerikansuomalaisissa lainasanoissa muuttuneet pääsääntöisesti vokaalipäätteiseksi (Virtaranta 1992: 26). Martinin (1989: 125) mukaan tällaisista ASSK:ssa esiintyvistä yleisnimistä noin 80 prosenttia on *i*-loppuisia. Omat tulokseni ovat samansuuntaiset: kaikista aineistoni lainasanojen substantiivimuotoisista yleisnimistä *i*-vokaaliin päättyviä on 70 prosenttia. Toiseksi yleisin lainojen loppuvokaali on *a*, mutta tällaisten lainasanojen osuus jää 14 prosenttiin. *a*-loppuiset lainasanat ovat ASSK:ssakin selvässä vähemmistössä: niiden osuus on noin 8 prosenttia. Konsonanttiin päättyviä lainasanoja löytyy aineistostani vain kolme, ja ne kaikki ovat *s*-loppuisia: *förnes*, *koides* ja

tomatus. Joitakin sananalkuisia konsonanttiyhtymiä esiintyy (esim. *traki*), mikä on suomen länsimurteiden alueelta lähtöisin oleville siirtolaisille tyypillistä (ks. Virtaranta 1992: 22).

Käännöslainoja esiintyy kaikkien tutkittavieni teksteissä, mutta niiden osuus jää verrattain pieneksi. Siirtolaisena vietetyn ajan pituus näyttäisi hieman korreloivan käännöslainojen määrän kanssa: vuosikymmeniä Amerikassa asuneiden tutkittavien teksteissä esiintyy jonkin verran enemmän käännöslainoja kuin nuorella siirtolaisella Helmi Hiilillä, joka käyttää ainoastaan yhtä käännöslainaa viimeisessä päivätyssä kirjeessään. Eniten osumia saavat *antaa-* ja *ottaa-*verbien avulla muodostetut fraseologiset käännöslainat, jotka ovat amerikansuomelle tyypillisiä (ks. Virtaranta 1992: 28). Aineistoni käännöslainat ovat samantyyppisiä kuin Murto-
lan (2008) aineistossa.

Lainasanojen aihepiirit ovat tutkittavieni kesken melko yhtenäisiä. Eniten lainoja ammennetaan työhön liittyvään sanastoon. Vaikka tutkittavista kaikki eivät kirjeiden sisällön perusteella käy itse palkkatöissä, miespuolisista perheenjäsenistä kirjoitettaessa esiin nousee esimerkiksi kaivos- ja rakennusalan lainasanoja. Työsanastosta on erikseen erotettavissa työkonien (*troki*, *träktori*) ja amerikkalaiseen työelämäpolitiikkaan kuuluvat (*komppaniia*, *junio*) lainat. Perheestä ja sukulaisuussuhteista kirjoitetaan paljon mutta pääasiassa suomen kiel-
len perussanastolla. Ydinperhettä kuvaavissa sanoissa ei käytetä lainoja, kuten amerikan-
suomen tutkimuksessa on havaittu (ks. Virtaranta 1993: 80). Ainut poikkeus on Helmi Hiilin kirjeessä esiintyvä *systeri*. Liisa Koskinen viittaa isovanhemmukseen lainasanoilla, mutta käyttää niiden kanssa rinnakkain eteläpohjalaisia muotoja. Suomalaiset naiset työskentelivät usein apulaisina amerikkalaisten perheiden keittiöissä, minkä seurauksena ruokatalouteen liittyvät sanat muodostavat varsin suuren lainaryhmän (ks. Virtaranta 1993: 76). Myös omien tutkittavieni vastuulla on ollut kodinhoito, ja työsanaston jälkeen yleisin lainakategoria koostuukin ruokataloussanoista. Kolmanneksi eniten on mittayksikön lainasanoja, mikä on ymmärrettävää, sillä amerikkalainen mittajärjestelmä poikkeaa monessa suhteessa suomalaisesta. Omat pienet ryhmänsä muodostavat sairauksiin ja rakennuksiin liittyvät laina-
sanat. Jäljelle jäävät lainat ovat yksittäisiä kuten substantiivit *stämppi* ja *keissi* sekä verbit *hengata* ja *telefoonata*.

Amerikansuomelle on tyypillistä, että sanahahmot vaihtelevat (ks. Martin 1993a). Omassa aineistossanikin esiintyy muutamaan otteeseen samasta sanasta eri variantteja (esim. *traki* ~ *troki*). Martin (1993a: 196) toteaa, että amerikansuomessa sanat ovat usein kertakäyt-
töisiä ja tilanteisiin sidottuja. Kirjeaineistossani on joitakin toistuvasti käytettyjä lainasanoja (esim. *haali*, *maini*, *hospitaali*), mutta suurin osa esiintyy vain kertaalleen. Yhtä lukuun ottamatta kaikki aineistoni lainatut yleissanat löytyvät kuitenkin ASSK:sta, joten niitä voidaan

pitää yleisesti amerikansuomalaisten siirtolaisten käytössä olleina lainasanoina.¹ Kirjoitetussa kielessä sanojen kertakäyttöisyys lienee vähäistä verrattuna tilannesidonnaisempaan ja dynaamisempaan puhekieleen. Kirjoitettaessa sanavalintoihin on enemmän aikaa keskittyä, ja toisaalta siirtolaiskirjoittajien oli otettava huomioon kirjeiden vastaanottajat, jotka elivät amerikkalaisen kielenkäytön ja toimintaympäristön ulkopuolella.

Amerikansuomea tarkasteltaessa on toisinaan vaikea sanoa, mitä kautta lainasana on omaksuttu. Amerikansuomen sanastoon sisältyy myös sanoja, joiden tausta voi olla joko osittain tai kokonaan ruotsin kielessä. Virtaranta (1992: 21) mainitsee ASSK:n johdannossa tällaisiksi lainoiksi esimerkiksi sanat *feri* ('lautta'), *masiina* ('kone') ja *telefooni* ('puhelin'). Omassa aineistossani vastaavia rajatapauksia ovat ainakin lainasanat *systeri*, *kontrahti*, *kartiini* ja *telefonata*. Pennasen (2011: 96–98) johtopäätös on, että ASSK sisältää huomattavasti enemmän ruotsin kielestä saatua sanastoa kuin johdantoluvussa ilmaistaan. Etelä-Pohjanmaan murre on saanut runsaasti vaikutteita ruotsin kielestä, joten lainasanojen omaksuminen Ruotsin kautta jo ennen siirtolaiseksi lähtöä ei ole epätodennäköistä. Pennasen luettelemia ns. varmoja, esimerkiksi *-era-* tai *-ska-*johtimilla muodostettuja svetismejä ei kuitenkaan oman aineistoni lainasanoissa ole. Käytännössä jää monessa suhteessa tutkijan arvailun varaan, onko siirtolais-

---

¹ ¹ Lähes kaikki aineistostani löytyvien lainasanojen muodot vastaavat jotakin ASSK:ssa lueteltua varianttia. Joitakin poikkeuksia kuitenkin havaitaan: Aineistossani esiintyvä, virvoitusjuomaa tarkoittava *boppi* on ASSK:ssa ainoastaan muodossa *poppi*. Samantyyppinen *b – p* -vaihtelu ilmenee vauvan tai pikkulapsen lainasanassa, joka on ASSK:ssa *peipi* mutta omassa aineistossani sekä *peipi* että *beipi*. Toinen virvoitusjuoman laina on ASSK:ssa muodossa *lemonaati* ~ *limonaati*, ja Hilma Hillin kirjeessä *limomaati*. Totutumpi *limonaati*-muoto on toki saattanut olla tavoitteena, jolloin variantti selittyisi kirjoitusvirheellä. Flunssaan viitataan aineistossani lainasanalla *fluie*, joka ASSK:ssa on puolestaan *fluu* ~ *luu*. Kuten alaluvussa 3.4.7 on todettu, sanaa *fluie* voidaan pitää epätyypillisenä lainamuotona. Yksittäis- ja kaksoiskonsonantit aiheuttavat lainojen variaatiota: aineistostani löytyvät variantit *kompaniia* ~ *komppaniia* ja *pikelsi* ~ *pikelssi*, kun taas ASSK:ssa nämä ovat vain geminaatallisissa muodoissa. Isovanhempien lainasanoista on ASSK:ssa useita eri variantteja ('isoisä' *krämppa* ~ *krämpaa* ~ *ramppa* ~ *krämpapp*; 'isoäiti' *krämma* ~ *remma* ~ *krämmo*), mutta niistä mikään ei vastaa oman aineistoni muotoja *krämpaa* ja *krään maama*. Vokaalien käyttö eroaa kuorma-auton lainasanassa, joka on aineistossani *traki* ~ *troki* ja ASSK:ssa *troki* ~ *roki* ~ *trokki* ~ *trokku* ~ *truksi* ~ *troksu* ~ *troksi*. Vaikka ASSK:n variantteja on useita, mihinkään niistä ei kuulu *a*-vokaali. Samoin *a*-vokaali esiintyy aineistoni lainasanassa *tomatus* ja puuttuu ASSK:n varianteista *tomeetus* ~ *tomeitus* ~ *tomeeto* ~ *tumeeto*. Aineistoni tilavuusmitan laina *pusheli* on ASSK:ssa muodoissa *pusseli* ~ *busseli*. ASSK:n *sisteri* on puolestaan lähempänä alkuperäistä englanninkielistä sanaa *sister* kuin aineistoni *systeri*, joka voi olla myös ruotsalaista perää. Erikoisin sanamuoto on aineistoni ainut fraasilaina *kotby*, joka tulee englannin kielen interjektioista *goodbye*. ASSK:ssa tämä esiintyy muodoissa *kupai* ~ *kutpai* ~ *pai pai* eli äänteellisesti suomen kieleen mukautettuna. *Kotby*-variantti lienee ainakin osittain yritysjäljitellä alkuperäistä kirjoitusasua.

kirjoittaja omaksunut lainasanan uudessa, englanninkielisessä ympäristössä vai jo Suomessa ennen lähtöään. Suomen kielihistoriallinen tausta ja ruotsin kielen vaikutus erityisesti pohjalaismurteisiin on kuitenkin amerikansuomen lainasanoja tarkasteltaessa syytä pitää mielessä.

5. PÄÄTELMIÄ JA JATKOTUTKIMUSAIHEITA

Kokoavana tutkimustuloksena voidaan todeta, että tutkittavillani on omat yksilölliset kielelliset profiilinsa, jotka eivät muodosta yhtenäistä ryhmää. Kielenpiirteiden osalta ei ole siis hahmotettavissa jonkinlaista yhtenevää niukasti koulutusta saaneiden siirtolaisnaiskirjoittajien joukkoa, jonka kielelliset valinnat voitaisiin niputtaa yhteen. Siirtolaiskirjoittajien yksilöllisyyttä tuo esiin myös Saramo (2018: 16) kirjetutkimuksessaan. Hilma Hill ja Lempi Kangas muodostavat kiinnostavan tutkimuksellisen vastinparin: molemmat ovat lähteneet siirtolaiseksi hyvin nuorella iällä, asuneet Amerikassa pitkään ja olleet tarkasteltavien kirjeiden kirjoittamisajankohtina suunnilleen samanikäisiä, mutta heidän tekstiensä murteellisuusasteet poikkeavat toisistaan kaikkein eniten.

Tutkimustuloksissani on sekä yhtenevää että poikkeavaa Nordlundin (2003, 2005) ja Salmisen (2015) havaintojen kanssa. Heidän tarkastelemissaan tekstejä voidaan kylläkin luonnehtia selkeästi murteellisiksi, mutta tutkittavat näyttäisivät kaiken kaikkiaan pyrkineen kohti standardikielen muotojen käyttöä. Saksankielisten siirtolaiskirjeiden tutkimuksessa on todettu kirjoittajien pyrkineen käyttämään standardikieltä, mutta myös kotimurteen ja amerikanenglannin tiedostamaton tai tiedostettu käyttö nousee teksteistä esiin (ks. Elspaß 1999). Osa tutkittavistani näyttää suosivan standardikielen muotoja ja pyrkivän kirjoittamaan kirjakielisti, mutta myös murteellinen repertuaari on vahvasti käytössä, eikä yhtenevää tendenssiä ole havaittavissa. Salmisen aineistossa noin neljäsosa kirjoittajien käyttämistä muodoista toteutui murteellisena. Oman aineistoni murteellisuusprosentti on kokonaisuudessaan 48,8 eli huomattavasti korkeampi: lähes puolet tarkasteltavien kielenpiirteiden esiintymistä ilmenee murteellisessa muodossa. Kielellisten valintojen selkeä variaatio eri kirjoittajien välillä vaikuttaa murteellisuus- ja kirjakielisyyssprosentteihin. Murteellisuusprosentit vaihtelevat paitsi kirjoittajittain myös kielenpiirteittäin. Tarkastelemistani murrepiirteistä inessiivin loppuheittosen pääte näyttäisi olevan alttein säilymään, kun taas *r* kirjakielen *d*:n varianttina on jossain määrin väistynyt piirre kaikkien muiden paitsi Hilma Hillin kirjoitetussa kielessä. Muissa kielen-

piirteissä esiintyy niin paljon hajontaa, että yhteisiä suuntaviivoja ei ole hahmotettavissa. Näin ollen tarvittaisiin lisää tietoa eri piirteiden käyttäytymisestä ja siitä, keille tekstit oli suunnattu.

Myös englannin kielen vaikutuksen voimakkuusaste on kullakin tutkittavalla erilainen. Kaiken kaikkiaan uuden kotimaan kieli ei kuitenkaan näy vaikuttavan merkittävästi näiden ensimmäisen polven siirtolaisten kirjoitettuun kieleen. Lainasanojen vähyys on yhtenevää Murtolan (2008) havaintojen kanssa. Lainautumista tapahtuu samantyyppisistä aiheista kuin aikaisemmassa amerikansuomen tutkimuksessa on tuotu esiin (ks. Virtaranta 1993; Jönsson-Korhola 2003). Siirtolaisnaisten lainat näyttäisivät olevan hyvin pitkälti sidoksissa arkeen ja kotiin, mikä onkin oletusarvoista. Sanojen mukauttamista suomen kielen äänneparadigmaan on tutkimuksessa pidetty amerikansuomen lähtökohtana. Puhuttua amerikansuomea tutkineen Pennasen (2011) informanteista kuitenkin myös ensimmäisen polven siirtolaiset käyttivät vierasperäisiä äänteitä luontevasti. Omassa aineistossani valtaosa lainoista on suomen kieleen mukautuneita, mutta myös vierasperäisiä äänteitä havaitaan, etenkin erisnimissä. Kirjoitetussa kielessä vierasperäisyyden säilymiselle lienee suuremmat edellytykset kuin puhekielessä, sillä äänteiden tuottaminen ei siinä nouse pulmaksi.

Kirjeaineistoa tarkastelemalla nousee esiin, että kirjoittajilla on kielellinen repertuaari, jonka avulla he voivat käyttää kirjoitettua kieltä useisiin kommunikatiivisiin funktioihin. Kirjeitä käytetään tiedonantoon ja tiedonhankintaan mutta myös erilaisten tunteiden ilmaisuun ja huumorin kanavana. Tämä on yhtenevä tulos saksankielisiä historiallisia kirjeitä tutkivan Schieggin (2018) aineiston kanssa. Tietoisista kielellisistä valinnoista kertovat esimerkiksi tutkittavien tekemät korjaukset omaan tekstiinsä. Kaikilla tutkittavillani näyttäisi olevan kielellisiä resursseja liikkua rekisteristä toiseen ja säädellä kirjetekstiensä muodollisuuden ja epämuodollisuuden astetta (ks. Schiegg 2016: 75). Lainasanojen käytön selittäminen tilanteessa, jossa kirjoittaja ei tiedä suomenkielistä vastinetta, ilmaisee kirjoittajan ja kielen välistä suhdetta, kun taas lainasanojen auki selittäminen suomenkielisen vastineen rinnalla ilmaisee kirjoittajan asettumista vastaanottajan asemaan. Tämä voi toimia yhtenä osoituksena vastaanottajan huomioimisesta (*audience design*, ks. Laitinen & Nordlund 2012: 83). Tosin useimpien kirjeissä käytettyjä lainasanoja ei selitetä vastaanottajalle, mikä puolestaan saattaa indikoida kirjoittajien integroitumista amerikkalaiseen yhteiskuntaan tai jopa tarvetta näyttää osaavansa vierasta kieltä (ks. Saramo 2018: 175–176).

Vastaanottajan vaikutusta kielellisiin valintoihin on aineiston pohjalta vaikea arvioida, sillä kirjeet on pääsääntöisesti osoitettu samoilta henkilöille tai perhekunnille. Hilma Hillin ja Lempi Kankaan kaikkien kirjeiden vastaanottajat pysyvät samoina, ja heidän kielellinen repertuaarinsa (murre/kirjakieli) on omalla tavallaan yhtenäinen kirjeestä toiseen. Helmi Hiili

kirjoittaa vuoroin äidilleen ja vuoroin siskoilleen, kun taas Liisa Koskisen kirjeistä osa on osoitettu veljentyttärille, osa veljelle ja osa koko perheelle. Aineiston perusteella joitakin eroja voidaan havaita eri vastaanottajille lähetettyjen kirjeiden tyyli- ja aiheissa: esimerkiksi Hiili puhuttelee äitiään kunnioittavasti ja käsittelee terveyteen ja perhesuhteisiin liittyviä asioita välillä lapsenomaisinkin ilmaisin, kun taas siskoilleen hän kertoo enemmän vapaa-ajan huvituksista sekä käyttää huumoria ja jopa voimasanoja. Sen sijaan murrepiirteiden eroja ei ole kirjeissä havaittavissa vastaanottajan mukaan. Se lienee odotuksenmukaista siinä mielessä, että kaikki aineistoon kuuluvien kirjeiden vastaanottajat ovat perheenjäseniä tai muita läheisiä sukulaisia, ja luonteeltaan kirjeet ovat keskenään varsin homogeenisia. Tässä tutkimusasetelma poikkeaa esimerkiksi Salmisen (2015) aineistosta, joka sisältää niin liikekirjeenvaihtoa kuin perheenjäsenten välistä kirjoittelua. Olisikin kiinnostavaa havainnoida, miten tutkittavieni kirjoitustyylin murteellisuus näyttäytyisi vähemmän läheisille henkilöille osoitetuissa kirjeissä.

Historiallisen sosiolingvistiikan eurooppalaisessa tutkimuskentässä esimerkiksi saksalaisten siirtolaisten tekstejä on tutkinut Stephan Elspaß (1999, 2012, 2015) ja skottilaissiirtolaisten tekstejä Marina Dossena (2007, 2012). Tutkimusaineistoni poikkeaa heidän aineistoistaan siten, että sitä ei ole koottu valmiista korpuksesta, ja tutkittavieni keskinäinen koulutuksen taso on suunnilleen sama. Elspaß ja Dossena tutkivat siirtolaiskirjoittajien kielellistä repertuaaria tarkastelemalla muun muassa formulamaisia rakenteita. Oma tutkimusnäkökulmani painottuu dialektologiaan ja lainautumiseen, mutta yhtenevää kansainvälisen siirtolaiskirjetutkimuksen kanssa on havainto siitä, että kirjoittajat halusivat erilaisilla kielellisillä keinoilla rakentaa vuorovaikutusta vastaanottajien kanssa. Siirtolaisuus asetti kirjoittajat uuteen, outoon tilanteeseen, minkä vuoksi he tarvitsivat erilaisia strategioita päästäkseen lähemmäs eri ympäristössä eläviä kirjeiden vastaanottajia. Tällaisina keinoina voivat toimia esimerkiksi yhteisten muistojen jakaminen ja tunteita ilmaiseva sanasto, joita löytyy omien tutkittavienikin kirjeistä. 1800-luvun kahden amerikansiirtolaisen saksankielisten kirjeiden lainasanoja ovat viime aikoina tarkastelleet Markus Schiegg ja Lena Sowada (2019), joiden tutkimus on oman tutkielmani tavoin tapaustutkimus. Osittain yhtenevää on myös, että heidän tutkittavansa ovat asuneet Amerikassa jo useita vuosia. Schieggin ja Sowadan tutkimissa kirjeissä lainautuminen koskee oman aineistoni tavoin pääsääntöisesti amerikkalaiseen elämäntapaan liittyviä käsitteitä mutta ilmenee paitsi yksittäisten sanojen myös fraasien ja lauseiden tasolla. Lainoja käytetään osoittamaan kyseisten ainesten vierasperäisyyttä, mutta joskus englantia ja saksaa yhdistetään esimerkiksi yhdyssanoiksi tavoilla, joiden perusteella kirjoittajat eivät tiedosta joidenkin kielellisten elementtien olevan vierasperäisiä. (mts. 787–788.) Tämän-tyyppistä lainautumista ei omassa aineistossani esiinny, mitä selittänee osaltaan se, että englantia

on germaanisena kielenä kauempana suomesta kuin saksasta. Schieggin ja Sowadan tarkastelemat kirjeet ovat selvästi oman tutkimukseni kirjeitä varhaisemmalta ajalta, mutta lainautumista näyttäisi esiintyvän enemmän ja pidempinä jaksoina tekstissä. Tämä viitannee kirjoittajien olevan siirtolaisvuosiensa myötä integroituneempia amerikkalaiseen yhteiskuntaan ja kieliympäristöön kuin oletettavasti tiiviissä suomalaisyhteisöissä eläneet omat tutkittavani.

Tutkimukseeni liittyy tapaustutkimuksille tyypillisiä haasteita: miten yleistettäviä tulokset ovat, kun tutkittavina on yksittäisiä henkilöitä, joiden taustoista jää paljon arvailun varaan? Tutkijan usein puutteelliseksi jäävät tiedot kirjoittajan taustatekijöistä ja kirjoittamiskontekstista ovat yksi historiallisen sosiolingvistiikan ja kirjetutkimuksen keskeisistä haasteista (ks. Dossena 2012a: 16). Historiallista aineistoa käsiteltäessä tietyt rajoitteet ja tulkinnanvaraisuus lienevät siis jossain määrin väistämättömiä. Toisaalta omasta tutkimuksestani nousee nimenomaan havainto siitä, että yleistyksiä ei juurikaan ole tehtävissä, vaan kuten mainittua, kullakin tutkittavalla on yksilöllinen kielellinen profiilinsa. Voidaan myös kysyä, onko validia verrata 1900-luvun siirtolaisnaisten kirjoituksia 1800-luvun itseoppineiden kirjoittajien teksteihin – myöhäisimmät aineistoni kirjeet ajoittuvat 1950-luvulle asti. Näkisin kuitenkin, että lähtökohdat 1800-luvun lopun kansankirjoittajilla ja tutkittavillani eivät ole ratkaisevan erilaiset. Oppivelvollisuuslaki astui Suomessa voimaan vasta vuonna 1921, ja kaikki tutkittavani ovat lähteneet siirtolaiseksi ennen tätä. Lisäksi suurin osa heistä on ollut kouluiässä 1800-luvun lopulla tai vuosisadan vaihteessa, jolloin opetuksen järjestäminen maaseudulla on vielä monin paikoin ollut hajanaista ja pienimuotoista. Suomen kielen normeja muotoiltiin 1800-luvulla, ja moni niistä tarkentui 1900-luvulla. On kuitenkin epäselvää, millainen pääsy kotimaastaan nuorena muuttaneilla siirtolaisilla on ollut näiden normien omaksumiseen. Toki kirjoittamisen malleja 1900-luvun siirtolaiskirjoittajilla on ollut tarjolla selvästi enemmän kuin 1800-luvun itseoppineilla kirjoittajilla. Näistä esimerkkinä toimivat muun muassa sanomalehdet ja siirtolaisten keskuudessa ilmestyneet käsinkirjoitetut lehdet. Esimerkiksi Lempi Kangas kertoo kirjeessään lukevansa sukulaisten lähettämiä Ilkka-lehtiä ja kaunokirjallisuutta sekä hankkivansa muutenkin paljon lukemista. Kirjoittamisen mallien lisääntyminen vaikuttaa siten, että vaikka kaikilla tutkittavillani on oikeinkirjoituksen haasteita, oikeinkirjoitustaidot ja tekstin jäsentäminen näyttäytyvät edistyneempinä kuin 1800-luvun itseoppineilla, suomalaisilla mieskirjoittajilla. Omassa aineistossani ei myöskään esiinny vanhentuneiden normien tai kouluttamattomille kirjoittajille tyypillisten formuloiden käyttöä samassa määrin kuin 1800-luvun kansankirjoittajien teksteissä (ks. Elspaß 1999, 2015; Dossena 2007; Laitinen & Nordlund 2012): formulamaisia rakenteita esiintyy lähinnä kirjeiden aloitusjaksoissa, ja vanhassa kirjasuomessa esiintyvät piirteet olen tulkinnut enemminkin murteellisuuksiksi tai

oikeinkirjoitusvirheiksi. Vaikka vertailua voidaan tehdä, näkisin kuitenkin parhaaksi tutkimusasetelmaksi keskittyä tarkastelemaan kirjeaineistoa omasta kontekstistaan käsin.

Vanhassa murretutkimuksessa ja itseoppineiden kirjoittajien tutkimuksessa naiset ovat usein jääneet paitsioon. Tämä ensimmäisen polven siirtolaiskirjoittajien tutkimus laajentaa kuvaa siitä, miten 1900-luvun alun niukasti koulutusta saaneet naiset ovat kirjoittaneet, ja millaisia kielellisiä resursseja heillä on ollut käytössään. Elspaß (2015) toteaa, että siirtolaiskirjeet tarjoavat erityisen tarkoituksenmukaisen tutkimusaineiston havainnoida historiallista, alhaalta ylöspäin suuntautuvaa kielellistä prosessointia ja kielen muutosta. Oma tutkimukseni asettuu historiallisen sosiolingvistisen variaation tutkimuksen kenttään murretutkimuksen, lainautumisen ja kouluttamattomien naiskirjoittajien näkökulmasta. Laajempi aineisto ja useampien kielenpiirteiden tarkastelu tarjoaisi lisää mahdollisuuksia tutkimukselle. Tutkimusasetelman tarkentumiseksi ja tulosten tulkitsemiseksi tarvittaisiin myös paljon enemmän tietoa tutkittavien taustasta ja erilaisista kielenkäyttötilanteista. Erityisesti vastaanottajan vaikutusta siirtolaiskirjoittajien kielellisiin valintoihin olisi kiinnostava tutkia tätä laajemman aineiston avulla. Siirtolaiskirjeet ja siirtolaiskieli ovat niin kielitieteellisesti, historiallisesti kuin kulttuurisestikin antoisa tarkastelun kohde, jossa riittää tutkimus- ja tulokulmia.

LÄHTEET

Arkistolähde

Helsingin yliopiston Etelä-Pohjalaisen osakunnan kokoelma / Siirtolaisuusinstituutin arkisto

Kirjallisuuslähteet

APPONEN, LEENA 2009: Siirtolaiskirjeverkostojen (1881–1901) ja-alkuiset tekstijaksot sekä ja-sanalla kytketyt sanat ja sanaliitot. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto: Suomen kielen, suomalais-ugrilaisen ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuksien laitos.

BELL, ALLAN 2001: Back in style: reworking audience design. Teoksessa Penelope Eckert – John R. Rickford (toim.), *Style and sociolinguistic variation* s. 139–169. New York: St Martin's Press Inc.

DOSSENA, MARINA 2012a: The study of correspondence: theoretical and methodological issues. Teoksessa Marina Dossena – Gabriella Del Lungo Camiciotti (toim.), *Letter writing in late modern Europe* s. 13–29. Amsterdam: Benjamins.

DOSSENA, MARINA 2012b: "I write you these few lines": Metacommunication and pragmatics in nineteenth-century Scottish emigrants' letters. Teoksessa Ulrich Busse – Axel Hübler (toim.), *Investigations into the meta-communicative lexicon of English. A contribution to historical pragmatics* s. 45–63. Amsterdam: John Benjamins.

ECKERT, PENELOPE 2012: Three waves of variation study. The Emergence of meaning in the study of sociolinguistic variation. *Annual Review of Anthropology*, 41, s. 87–100.

ELSPAß, STEPHAN 2012a: Between linguistic creativity and formulaic restriction: Cross-lingual perspectives on nineteenth-century lower class writers' private letters. Teoksessa Marina Dossena – Gabriella Del Lungo Camiciotti (toim.), *Letter Writing in Late Modern Europe* s. 45–64. Amsterdam: Benjamins.

——— 2012b: The use of private letters and diaries in sociolinguistic investigation. Teoksessa Juan Camilo Conde Silvestre – Juan Manuel Hernández-Campoy (toim.), *The Handbook of historical sociolinguistics* s. 156–169. Chichester: Wiley-Blackwell.

HEIKKINEN, HANNU 1997: "Tiijätkö?" "En tier...tiiä." *t:n* astevaihteluparina olevan kadon edustus vanhoilla tukialueilla ja *r*-murteissa. Teoksessa Seija Makkonen – Harri Mantila (toim.), *Pohjoissuomalaisen puhekielen sosiolingvistinen variaatio*. Oulu: Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen ja logopedian laitoksen julkaisuja.

HUUMO, KATJA – LAITINEN, LEA & PALOPOSKI, OUTI (toim.) 2004: *Yhteistä kieltä tekemässä. Näkökulmia suomen kirjakielen kehitykseen 1800-luvulla*. Helsinki: SKS.

HÄKKINEN, KAISA 1994: *Agricolasta nykykieleen. Suomen kirjakielen historia*. Porvoo: WSOY.

JUUSELA, KAISU 1989: *Törmäysmurteen variaatiosta: jälkitavun i-loppuisen diftongin edustus Töysän murteessa*. Helsinki: SKS.

JÖNSSON-KORHOLA 2003: Pussaa se peipipoki kitsistä petiruumaan. Suomalaiset ja suomen kieli Amerikassa. Teoksessa Hannele Jönssön-Korhola – Anna-Riitta Lindgren (toim.), *Monena suomi maailmalla: suomalaisperäisiä kielivähemmistöjä* s. 386–448. Helsinki: SKS.

KALLIO, JUSSI & LAHTI, MARKUS 1982: *Kauhavan murretta. Suomen kielen näytteitä 11*. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.

KAURANEN, KAISA 2013: Mitä ja miksi kansa kirjoitti? Lea Laitinen – Kati Mikkola (toim.), *Kynällä kyntäjät: kansan kirjallistuminen 1800-luvun Suomessa* s. 19–54. Helsinki: SKS.

KERO, REINO 1985: Kultaa vuolemassa ja ”kolia” kaivamassa – siirtolaiskirjeitä Pohjois-Amerikasta Suomeen. Teoksessa Eero Kuparinen (toim.), *Maitten ja merten takaa: vuosisata suomalaisia siirtolaiskirjeitä* s. 9–135. Turku: Turun Historiallinen Yhdistys.

—— 1996: *Suureen länteen: siirtolaisuus Suomesta Yhdysvaltoihin ja Kanadaan*. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.

—— 1997: *Suomalaisina Pohjois-Amerikassa: Siirtolaiselämää Yhdysvalloissa ja Kanadassa*. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.

KETTUNEN, LAURI 1940: *Suomen murteet: 3, A. Murrekartasto*. Helsinki: SKS.

KOIVISTO, MIIA 1997: Jälkitavujen A-loppuiset vokaaliyhtymät. Teoksessa Seija Makkonen – Harri Mantila (toim.), *Pohjoissuomalaisen puhekielen sociolingvistinen variaatio* s. 94–117. Oulu: Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen ja logopedian laitoksen julkaisuja.

KOIVUSALO, ESKO 2000: Talonpoikien kirjasuomi Etelä-Pohjanmaalla 1800-luvulla. Teoksessa Matti Punttila – Raimo Jussila – Helena Suni (toim.), *Pipliakielestä kirjakieleksi* s. 303–315. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.

KORKIASAARI, JOUNI 1989: *Suomalaiset maailmalla: Suomen siirtolaisuus ja ulkosuomalaiset entisajoista tähän päivään*. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.

KUISMIN, ANNA 2013a: Päiväkirjat ja omaelämäkerrat: aikain muistot ja kokemusten koulut. Teoksessa Lea Laitinen – Kati Mikkola (toim.), *Kynällä kyntäjät: kansan kirjallistuminen 1800-luvun Suomessa* s. 60–97. Helsinki: SKS.

KUISMIN, ANNA 2013b: Rahvaan runot. Teoksessa Lea Laitinen – Kati Mikkola (toim.), *Kynällä kyntäjät: kansan kirjallistuminen 1800-luvun Suomessa* s. 185–214. Helsinki: SKS.

KURKI, TOMMI 2005: Yksilön ja ryhmän kielen reaaliaikainen muuttuminen. Kielenmuutosten seuraamisesta ja niiden tarkastelussa käytettävistä menetelmistä. Helsinki: SKS.

LAITINEN, LEA 2013: Näytelmät: näyttämölle kirjoitettu dialogi. Teoksessa Lea Laitinen – Kati Mikkola (toim.), *Kynällä kyntäjät: kansan kirjallistuminen 1800-luvun Suomessa* s. 257–298. Helsinki: SKS.

LAITINEN LEA & NORDLUND, TARU 2012: Performing identities and interaction through epistolary formulae. Teoksessa Marina Dossena ja Gabriella Del Lungo Camiciotti (toim.), *Letter Writing in Late Modern Europe* s. 65–88. John 26 Benjamins: Amsterdam.

LAPPALAINEN, HANNA 2004: *Variaatio ja sen funktiot. Erään sosiaalisen verkoston jäsenten kielellisen variaation ja vuorovaikutuksen tarkastelua*. Helsinki: SKS.

LAUERMA, PETRI 2004: Aluemurre vai murteiden yhdistelmä? Keskustelu kirjakielen perustasta 1800-luvun alkupuolella. Teoksessa Katja Huumo – Lea Laitinen – Outi Paloposki (toim.), *Yhteistä kieltä tekemässä. Näkökulmia suomen kirjakielen kehitykseen 1800-luvulla* s. 136–176. Helsinki: SKS.

LAUROSELA, JUSSI 1913: *Äännehistoriallinen tutkimus Etelä-Pohjanmaan murteesta I. Konsonantit*. Suomi IV: 13. Helsinki: SKS.

LAUTTAMUS, TIMO 1992: Lainaaminen ja koodinvaihto: havaintoja amerikansuomalaisten kielistä. *Virittäjä*, 96 s. 3–16.

LEHIKONEN, LAILA 1994: *Suomea ennen ja nyt. Suomen kielen kehitys ja vaihtelu*. Loimaa: Loimaan kirjapaino Oy.

LEHIKONEN, LAILA & KIURU, SILVA 1998: *Kirjasuomen kehitys*. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

LILLIS, THERESA M. 2013: *The sociolinguistics of writing*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

MAKKONEN, ANNA (toim.) 2002: *Karheita kertomuksia. Itseoppineiden omaelämäkertoja 1800-luvun Suomesta*. Helsinki: SKS.

MANTILA, HARRI 1997: Johdanto. Teoksessa Seija Makkonen – Harri Mantila (toim.), *Pohjoissuomalaisen puhekielen sosiolingvistinen variaatio* s. 1–23. Oulu: Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen ja logopedian laitoksen julkaisuja.

——— 2004: Murre ja identiteetti. *Virittäjä*, 108 s. 322–346.

MARTIN, MAISA 1989: Amerikansuomen morfologiaa ja fonologiaa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston suomen kielen laitos.

——— 1993a: Amerikansuomi kielentutkimuksen kentässä. Teoksessa Pertti Virtaranta – Hannele Jönsson-Korhola – Maija Kainulainen (toim.), *Amerikansuomi* s. 190–197. Helsinki: SKS.

——— 1993b: Äänneopillisia havaintoja. Teoksessa Teoksessa Pertti Virtaranta – Hannele Jönsson-Korhola – Maija Kainulainen (toim.), *Amerikansuomi* s. 90–96. Helsinki: SKS.

MARTIN, MAISA & JÖNSSON-KORHOLA, HANNELE 1993: Amerikansuomalaiset ja heidän kieliolonsa. Teoksessa Pertti Virtaranta – Hannele Jönsson-Korhola – Maija Kainulainen (toim.), *Amerikansuomi* s. 11–20. Helsinki: SKS.

MIELIKÄINEN, AILA 1981: Murre, kielenkäyttäjät ja asenteet. Teoksessa Aila Mielikäinen (toim.), *Nyky-suomalaisen puhekielen murros. Jyväskylän osatutkimus. Raportti 2* s. 91–124. Jyväskylän yliopiston suomen kielen ja viestinnän laitoksen julkaisuja 24.

—— 1988: Naiset puhekielen säilyttäjinä ja uudistajina. Teoksessa Lea Laitinen (toim.), *Isosuinen nainen: tutkielmia naisesta ja kielestä* s. 92–111. Helsinki: Yliopistopaino.

MIELIKÄINEN, AILA & PALANDER, MARJATTA 2014: *Miten suomalaiset puhuvat murteista? Kansanlingvistinen tutkimus metakielestä*. Helsinki: SKS.

MURTOLA, RAILA 2008: Amerikanpostia: havaintoja amerikansuomalaisten kirjeistä ja niiden kielestä. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto: Suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.

MUSTANOJA, LIISA 2011: Idiolekti ja sen muuttuminen. Reaaliaikatu tutkimus Tampereen puhekielestä. Tampereen yliopisto, Tampere.

NAHKOLA, KARI & SAANILAHTI, MARJA 2001: *Kymmenen vuotta myöhemmin. Seuruututkimus kielenmuutosten etenemisestä yksilön kielessä ja puheyhteisössä*. Turku: Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 68.

NEVALAINEN, TERTTU & RAUMOLIN-BRUNBERG, HELENA 2000: Sociolinguistiikan haaste kielihistoriassa. Teoksessa Kari Sajavaara – Arja Piirainen-Marsh (toim.), *Kieli, diskurssi & yhteisö* s. 39–66. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, soveltavan kielentutkimuksen keskus.

—— 2012: Historical sociolinguistics: origins, motivations, and paradigms. Teoksessa Juan Camilo Conde Silvestre – Juan Manuel Hernández-Campoy (toim.), *The Handbook of historical sociolinguistics* s. 21–40. Chichester: Wiley-Blackwell.

NORDLUND TARU 2003: Samuelin päiväkirja. Kielellistä variaatiota itseoppineen eteläpohjalaisen sotamiehen päiväkirjoissa 1800-luvun lopussa. Teoksessa Lea Laitinen – Hanna Lappalainen – Päivi Markkola – Johanna Vaattovaara (toim.), *Muotojen mieli: kirjoituksia morfologiasta ja variaatiosta. Kieli 15* s. 45–72. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

—— 2005: Miten ja miksi kansa alkoi kirjoittaa? Teoksessa Sirpa Huttunen – Pirkko Nuolijärvi (toim.), *Tahdon sanoa: kirjoituksia kielen ja perinteen voimasta* s. 51–79. Helsinki: SKS.

—— 2013: Kirjeet – keskustelua yli ajan ja paikan. Teoksessa Lea Laitinen – Kati Mikkola (toim.), *Kynällä kyntäjät: kansan kirjallistuminen 1800-luvun Suomessa* s. 107–138. Helsinki: SKS.

NUOLIJÄRVI, PIRKKO 1986: *Kolmannen sukupolven kieli: Helsinkiin muuttaneiden suurten ikäluokkien eteläpohjalaisten ja pohjoissavolaisten kielellinen sopeutuminen*. Helsinki: SKS.

—— 1988: Kielenulkoisten taustamuuttujien huomioon ottaminen 1800-luvun ja 1900-luvun alun murretutkimuksissa. Teoksessa Jyrki Kalliokoski – Pentti Leino – Pertti Pyhtilä (toim.), *Kieli* 3, s. 117–160. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

—— 2000: Sosiolingvistiikka kielentutkimuksen kentässä. Teoksessa Kari Sajavaara – Arja Piirainen-Marsh (toim.), *Kieli, diskurssi & yhteisö* s. 13–37. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, soveltavan kielentutkimuksen keskus.

NUOLIJÄRVI, PIRKKO & SORJONEN, MARJA-LEENA 2005: *Miten kuvata muutosta? Puhutun kielen tutkimuksen lähtökohtia murteenseurauhankkeen pohjalta*. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.

NURMI, ARJA & PALANDER-COLLIN MINNA 2008: Letters as a text type: Interaction in writing. Teoksessa Marina Dossena – Ingrid Tieken-Boon van Ostade (toim.), *Studies in late modern English correspondence: methodology and data* s. 21–49. Bern: Peter Lang.

PALLASKALLIO, RITVA & NORDLUND, TARU 2018: Maaseutukirjeestä uutistekstiksi – sosiolingvistiikan ja diskurssintutkimuksen rajapinnalla. Teoksessa Toini Rahtu – Susanna Shore – Mikko T. Virtanen (toim.), *Kirjoitettu vuorovaikutus* s. 217–248. Tietolipas 260. Helsinki: SKS.

PAUNONEN, HEIKKI 2006: Lounaismurteiden asema suomen murteiden ryhmityksessä. Teoksessa Taru Nordlund – Tiina Onikki-Rantajääskö – Toni Suutari (toim.), *Kohtauspaikkana kieli: näkökulmia persoonaan, muutoksiin ja valintaan*. Helsinki: SKS.

PENNANEN, MIRJA 2011: Amerikansuomen lainasanastosta. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto: Suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.

PULKKINEN, PAAVO 1968: *Piipiasuomesta nykysuomeksi*. Eripainos Suomen kirjallisuus VII:stä. Helsinki: Otava.

RAPOLA, MARTTI 1969: *Johdatus suomen murteisiin*. Tietolipas 4. Helsinki: SKS.

SALMINEN, TONI 2015: Tavalisen komjas kaupunki: havaintoja eräiden varsinaissuomalaisten merenkulkuyhteisön edustajien kirjeiden kielestä 1800- ja 1900-lukujen taitteessa. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto: Suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.

SALMI-NIKLANDER, KIRSTI 2013: Monologic, Dialogic, Collective. The Modes of Writing in Hand-Written Newspapers in 19th and Early 20th Century Finland. Teoksessa Anna Kuismin – M. J. Driscoll (toim.), *White field, black Seed: Nordic literacy practices in the long nineteenth century* s. 76–88. Helsinki: SKS.

SARAMO, SAMIRA 2018: Terveisiä: A century of Finnish immigrant letters from Canada. Teoksessa Michel S. Beaulieu – David K. Ratz – Ronald N. Harpelle (toim.), *Hard work conquers all: building the Finnish community in Canada* s. 165–184. Vancouver:

SCHIEGG, MARKUS 2016: Code switching in lower class writing. Autobiographies by patients from southern German psychiatric hospitals (1852–1931). *Journal of Historical Sociolinguistics*, 2, 55–78.

——— 2018: Factors of intra-speaker variation in nineteenth-century lower-class writing. *Neuphilologische Mitteilungen*, 119, 101–120.

SCHIEGG, MARKUS & SOWADA, LENA 2019: Script switching in nineteenth-century lowe-class German writing. *Paedagogica Historica: International Journal of the History of Education*, 55, 772–791.

SHORE, SUSANNA & MÄNTYNEN, ANNE 2006: Johdanto. Teoksessa Anne Mäntynen – Susanna Shore – Anna Solin (toim.), *Genre – tekstilaji* s. 9–41. Helsinki: SKS.

SSA = Suomen sanojen alkuperä: etymologinen sanakirja 1. 1992. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 556. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 62. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus ja SKS.

SÖDERHOLM, EIRA 1998: Kieli, murre, varieteetti vai oma kieli? - Pohjoiskalotin kielet ja kielimuodot. *Virittäjä*, 102, 571–592.

TOIVONEN, ANNA-LEENA 1963: *Etelä-Pohjanmaan valtamerentakainen siirtolaisuus 1867-1930*. Väitöskirja. Helsinki: Suomen historiallinen seura.

VIRTARANTA, PERTTI 1981: Finnish dialects in America: some experiences and problems. Separatum ex: Finnish diaspora II. Toronto. *Opuscula Instituti Linguae Fennicae Universitas Helsingiensis* 87 s. 303–316.

——— 1992: *Amerikansuomen sanakirja*. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.

——— 1993: Sanalainojen aihepiireistä. Teoksessa Pertti Virtaranta – Hannele Jönsson-Korhola – Maija Kainulainen (toim.), *Amerikansuomi* s. 74–83. Helsinki: SKS.

WIIK, KALEVI 2006: *Suomen murteiden kartasto*. Turku: Kalevi Wiik.

YLIKANGAS, HEIKKI 1989: *Tervasta teollisuuteen: Ylihärman kehitys varhaisista ajoista nykypäiviin*. Ylihärma: Ylihärman kunta.

Verkkolähteet

ELSPAß, STEPHAN 1999: Bridging the gap: fixed expressions in nineteenth-century letters of German immigrants. Defining tensions: a fresh look at Germans in Wisconsin: proceedings of the conference, Madison, Wisconsin 15–17.10.1998. https://mki.wisc.edu/wp-content/uploads/sites/1100/2014/10/Elspass-Bridging_the_Gap.pdf

— 2015: Private letters as a source for an alternative history of Middle New High German. Teoksessa Anita Auer – Daniel Schreier – Richard J. Watts (toim.), *Letter writing and language change*. E-kirja. Cambridge University Press. <https://www-cambridge-org.libproxy.helsinki.fi/core/books/letter-writing-and-language-change/2570427C8B9E72DCCA8DDE249D7BBC29>

GRAY, RYAN 2007: The history of school transportation. *School Transportation News*. <https://web.archive.org/web/20110224183244/http://stnonline.com/resources/safety/related-articles/1360-the-history-of-school-transportation>

VISK = Iso suomen kielioppi, verkkoversio. <http://scripta.kotus.fi/visk/etusivu.php>
KOLEHMAINEN, TARU 2005: Kohti yleishyvää puhekieltä. Yleiskielen historiaa. *Kielikello*. <https://www.kielikello.fi/-/kohti-yleishyvaa-puhekielta-yleiskielen-historiaa>

KS = Kielitoimiston sanakirja. Kotimaisten kielten keskus. <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/netmot.exe?motportal=80>

LAUERMA, PETRI 2012: Kristityn vaellus varhaisnykysuomen merkinnässä. Jakob Johan Malmbergin suomennosten kielellinen kehitys 1800-luvun kirjakielen murroksessa. Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 31. http://scripta.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk31/kristityn_vaellus_varhaisnykysuomen_merkinnassa.pdf

NIEMI, MARI 2003: Nälkä vai vapaudenkaipuu? Siirtolaisuus Etelä-Pohjanmaalta Pohjois-Amerikkaan. Turku: Siirtolaisuusinstituutti. http://www.migrationinstitute.fi/files/pdf/artikkelit/nalka_vai_vapaudenkaipuu_-_siirtolaisuus_etela-pohjanmaalta_pohjois-amerikkaan.pdf

SCHILLING, NATALIE 2013: Investigating stylistic variation. Teoksessa J. K. Chambers – Peter Trudgill – Natalie Schilling (toim.), *The handbook of language variation and change*. E-kirja. Hoboken: Wiley-Blackwell. <https://ebookcentral.proquest.com/lib/helsinki-ebooks/reader.action?docID=1219561>

SCHNEIDER, EDGAR W. 2013: Investigating historical variation and change in written documents. Teoksessa J. K. Chambers – Peter Trudgill – Natalie Schilling (toim.), *The handbook of language variation and change*. E-kirja. Hoboken: Wiley-Blackwell. <https://ebookcentral.proquest.com/lib/helsinki-ebooks/reader.action?docID=1219561>

SMS = Suomen murteiden sanakirja. 2012. Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 30. <http://kaino.kotus.fi/sms>

VKS = Vanhan kirjasuomen sanakirja. Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 38. <http://kaino.kotus.fi/vks/>

LIITTEET

Liite 1. Luettelo lainasanoista

Mukautetut lainat: yleisnimet

boppi s. virvoitusjuoma, limonadi < *pop*
fluie s. flunssa, influenssa < *flu*
färmi s. maatila < *farm*
förnis s. keskuslämmityslaitte < *furnace*
galloona s. vetomitta: n. 3,8 l. < *gallon*
haali s. seuraintalo < *hall*
haussi s. talo < *house*
hengata v. ripustaa < *hang up*
hospitaali s. sairaala < *hospital*
jeli s. hyytelö < *jelly*
jelo s. valmispakkauksesta tehty salaatti- tai jälkiruokahyytelö < *Jell-O*
jopi s. työ(paikka) < *job*
junio s. ammattiyhdistys < *union*
kartiini s. verho < *curtain*
keissi s. laatikko < *case*
koides s. ?
komppaniia ~ *kompaniia* s. yhtiö < *company*
kontrahti s. urakka, urakkasopimus < *contract*
kotby interj. hyvästi < *goodbye*
krippi s. influenssa < *grip*
kränpaa s. isoisa < *grandpa*
krään maama s. isoäiti < *grandma*
kuartti ~ *kvartti* s. litraa hieman pienempi nestemitta < *quort*
kuvermentti s. hallitus < *government*
känseri s. syöpä < *cancer*
limomaati s. virvoitusjuoma, limonadi < *lemonade*
maili s. englanninpeninkulma: 1609 metriä < *mile*
maini s. kaivos < *mine*
peipi ~ *beipi* s. vauva, pikkulapsi < *baby*
pikelsi ~ *pikelssi* s. pikkelssi, etikkaliemeen säilötyt kasvikset < *pickles*
piltinki s. rakennus < *building*
pusheli s. tilavuusmitta: 35,2 litraa < *bushel*
päketti s. paketti < *packet*
ruuma s. huone < *room*
sailo s. säiliötorni, siilo < *silo*
sentti s. rahayksikkö: dollarin sadasosa < *cent*
stouvi s. liesi, hella < *stove*
stämppi s. postimerkki < *stamp*
systeri s. sisko < *sister* *sisteri*
taala ~ *daala* s. dollari < *dollar*
tansselit s. nielurisat < *tonsils*
telefoonata v. soittaa puhelimalla < *telephone*

tollari s. dollari < *dollar*
tomatus s. tomaatti < *tomato*
traki ~ *troki* s. 1. kuorma-auto 2. kuljetusalusta < *truck*
träktori s. traktori < *tracktor*

Mukautetut lainat: erisnimet

Bessemeeri < *Bessemer* (kaupunki Alabamassa)
Canata ~ *Canaata* < *Kanada*
Chikaago < *Chicago*
Clerenssi < *Clarence* (miehen etunimi)
Fapiaano < *Fabiano* (ital. miehen etunimi)
Floriitta < *Florida*
Graasbyy ~ *Graaspyy* < *Crosby* (kaupunki Minnesotassa)
Heiseli ~ *Heisseli* < *Hazel* (naisen etunimi)
Hepingi < *Hibbing* (kaupunki Minnesotassa)
Keiti < *Katy* (naisen lempinimi)
Nevyrgi < *New York*
Saultsemariva < *Sault Ste. Marie* (kaupunki Kanadassa)
Vintrop(i) < *Winthrop* (kaupunki Massachusettsissa)

Käännöslainat

aikaa adv. aikaisemmin, takaperin (aikaa merkitsevän substantiivin ohella) vrt. < (*two weeks*) ago
antaa esitys v. esittää mielipide < *give (one's) opinion*
antaa liikkeelle v. herättää (tunteita)
antaa tietää v. ilmoittaa < *let (someone) know*
ilmalaiva s. lentokone vrt. < *airship* ~ *aircraft*
ilmalaivaosasto s. lentokenttä (?)
ilmaposti s. lentoposti < *air mail*
koulukärri s. vrt. < *school hacks* ~ *school carriage* ~ *school car*
ottaa ~ *ottaa aikaa* v. kestää, kulua vrt. > *take (time)*
ottaa huolta v. huolehtia < *take care (of)*.
sattuu adv. ehkä < *happen*
vapaa adj. ilmainen < *free*

Sitaattilainat

mrs. s. rouva

Liite 2. Tutkittavien käsialanäytteitä

Helmi Hiilin kirjeaineistosta

Tärhain tervetuloys Helmitte.
On tammikuun aamu ja
minä ajan pörrällä sinulle
vähän jätän ensiksi
kiitän - aspaian kirjasi
esta jonka sain juuri
sitten joko olin tervetulo.
man hauskaa kuin keuhko

Liisa Koskisen kirjeaineistosta

me täällä teemme yhtä ja toista
ja kaikenmoista, minä paikkaan
ja parhin kaiken talvia reäkeni
reätleitä, ja reälin teen uusiaakin,
olen tikunnu miehille rukkia ja nyt
tikkuun Lainalle lakkaa, reäimme
talvena tikkuusin ittelleni lakin ja
pitkällisen saalin, ja Lempi reulaa

Hilma Hillin kirjeaineistosta

olen saanut sinulta kirjan ja tammikuun
kuulla mutta ei ole tullu vastauksi minä
gattelin jotta me menemme perhe kuvaan ja
tähetään samalla ~~tähetään~~ teidän mutta kun ei
sitten tullu mitään niin me olimme näitä pik-
ku ~~kuukausia~~ ~~eräs~~ jotta näette kuinka iso joukko
ka meillä on. Meidän vanhin tytär on sikä-
kos miehensä kansalla pian kälme muutto
ei niillä ole lapsia; ja toinen tytär asuu
kun 13 mailia

Lempi Kankaan kirjeaineistosta

joka. Niihin oli aikein yläistä kuulla
omaisista ja naapureista siellä. minulla
oli täällä hauska yllätys kun täällä oli
viime kuus suuri apista ja kirkkallis
juhlat niin tuli minun tyköni sisälle
entinen Luoman majuri miehensä kanssa